

Intervju: Srđan Bogosavljević

Zakon o vodama

KAMPANJA PROTIV IPSOSA JE PROMAŠENA

RASPRODAJA JAVNIH DOBARA

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR

cena 250 RSD

VD P E M E

broj
1594

22. jul 2021.

PODIVLJALA GRADNJA

NJIHOV OBRAČUN SA BEOGRADOM

- Ko sme da gradi u glavnom gradu i Novom Sadu
- Kakve su posledice besomučnog zidanja po bezbednost i život ljudi
- Kako vlast spaja zgradurine sa korupcijom i bezakonjem

5-6-7
AUGUST
2021

JEZERO
VRNJAČKA BANJA

SRB

BACK TO LIFE!

ANFISA LETYAGO • ANNA • APOLLONIA
ENRICO SANGIULIANO • ILARIO ALICANTE
JAMIE JONES • JOSEPH CAPRIATI
PALMS TRAX • LOCO DICE • MICHAEL BIBI
SETH TROXLER • WILLIAM DJOKO

CALL SUPER • DANIELLE • DEJAN MILIĆEVIĆ
DJ FETT BURGER • LAKUTI • MARKO MILOSAVLJEVIĆ
PATRICE SCOTT • SOLAR • TAMA SUMO
TELEPHONES • TIMMY REGISFORD • VOLCOV
WILLIKENS & IVKOVIĆ • WOODY 92 • ZALTAN

ANDRIA • COEUS • CRISTINA LAZIĆ • CVTKVC • DJ LALE • ILIJA ĐOKOVIĆ • IVA ARIFAJ
LUTON • KRISTIЈAN MOLNAR • NATASHA • NIKOLA VEMIĆ • RUNY • SCHWABE

+ MANY MORE TO COME

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ (1951–2020),
glavni urednik od 1991. do 2020.

ZORAN JELIČIĆ (1945–2018),
glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarn

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorićević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Sonja Čirić (mozaik),
Zora Drčelić, Slobodan Georgijević,
Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević,
Radmilo Marković, Saša Marković,
Ivana Milanović Hrašovec,
Marija Janković (foto), Milan Milošević,
Uroš Mitrović, Vukašin Obradović,
Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić,
Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović,
Tamara Skrozza, Zoran Stanojević,
Bojan Stekić, Dragan Todorović,
Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.),
Tanja Stanković, Slobodan Tasić;

lektori: Olga Babić, Živana Rašković,
Ivana Stanković;

korektori: Nikola Dragomirović,
Ana Čuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno.

Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Ova situacija:

Budućnost Srbije zove se Vulin

06 Zakon o vodama:

Rasprodaja javnih dobara

11 Nuspojave:

Trojanski konjić, malo crvotočan

12 Podivljala gradnja:

Njihov obračun sa Beogradom

15 Novi Sad i njegove afere:

Partijsko-poslovni kompleks

18 Intervju:

Srdan Bogosavljević

22 Kovid 19, vakcine, etika i pravo:

Da li će pandemija ikad biti pobeđena?

27 TV Manijak: Srpski svet

28 Intervju:

Srdan Grekulović

KULTURA

32 Intervju:

Oto Horvat

34 Roman: Mali kućni revizionizmi

35 Festival evropskog filma Palić 2021 (1)

37 Strip: Preko granica priče i prevoda

39 Pedeset godina od albuma Blu Džoni Mišel: Jevanđelje po Džoni

SVET

42 Nemačka:

Poplave i politika

46 Klimatske promene i trgovinski rat: Ekologija reči

49 Istočnoindijska kompanija i stvaranje modernog sveta (I): Seme globalnog kapitalizma

MOZAIK

52 Kolekcionarstvo:

Mala kućna muzika

54 Praznik: Za sve što vam treba

55 Strip: Sjaj i tama nasleđa

56 Mitologija:

Babaroga, Šumika i ostale Muma Paduri

57 Razglednica: Vinetu na Velebitu

58 Tur de Frans 2021:

Dominacija Tadeja Pogačara

61 Navigator: Kad đavo uzjaše pegaza

62 Vreme uživanja: Buđenje

"Za Banja Luku smo krenuli 3. ili 4. septembra 1995, u konvoju vozila, autobusa i kamiona sa neophodnom logistikom, od municije do hrane, onim što se zove materijalno obezbeđenje. Da smo išli obavljati redovne policijske, a ne borbene zadatke, svedoči i to što smo nosili samo lično oružje"

DAVOR LUKAČ

"I da sam ostao da živim u svom gradu, napisao bih ovaj roman, možda bi bio nešto drugačiji, ali bi glavni događaji bili isti. Pre ili kasnije zapitamo se s kakvim smo legendama i mitovima odrasli, da li su neki događaji za koje verujemo da su nas formirali bili istiniti ili su izmišljotina. I onda je pitanje da li ćemo se i kako suočiti s njima"

GORDANA NONIN

Poplave u Nemačkoj su odnele na desetine života i napravile štetu koja se meri u milijardama evra. Tako su i u Arvajleru na zapadu Nemačke "stogodišnje kiše" upropastile mnoge živote. Ova tragedija će svakako dominirati kampanjom za savezne parlamentarne izbore

NEMANJA RUJEVIĆ

Na naslovnoj strani: Urušena zgrada u Vidovdanskoj ulici u Beogradu
Foto: Dragan Mujan, nova.rs

Budućnost Srbije zove se Vulin

Šta je smisao "srpskog sveta"? Zašto posle svakog istupa ministra unutrašnjih poslova zamire svaka nada? I zbog čega je to potrebno Aleksandru Vučiću? Kuda vodi ova politika ljuljanja regionalnog čamca? Konačno, kakva je veza između "srpskog sveta" i pogrdnog skandiranja predsedniku Srbije na utakmici Partizan–Proleter

Mnogo što nedostaje političkoj sceni Srbije, ali ne i bizarne figure. Najistaknutije mjesto među njima svakako pripada Aleksandru Vulinu. Dovoljno ga je i ovlaš pogledati u crnoj paravojnoj uniformi ili stavu nalik na držanje izbacivača iz opskurnog noćnog kluba pa da čovjek osjeti nelagodu. Još gore je kada progovori: Vulinove poltronske izjave posvećene Aleksandru Vučiću dostojne su izražavanju ljubavi Kim Džon Unu u Sjevernoj Koreji, a sarkazmi upućeni političkim protivnicima odgovaraju saopćenjima iz Staljinovog Kremlja.

Svagdje osim u današnjoj Srbiji pojava i istupi ministra unutrašnjih poslova i lidera mikronskog Pokreta socijalista bili bi prvorazredna sprdnja. Ovdje smijeh zastaje u grlu i zamire svaka nada. Razlog je prost: Vulin predstavlja ličnog test-pilota političkih balona predsjednika Srbije. A kako vrijeme odmiče, ono što je jučer djelovalo poput posebno skandalizirajućeg inserta iz rijalitija, danas postaje službena politika. Tko se zbog toga nije brinuo, vrijeme mu je da počne.

Naravno, riječ je o Vulinovom "srpskom svetu". Što li je to, potrudio se da lično objasni: "Za mene je 'srpski svet' jedinstvena država, ujedinjenje, ali mirnim putem, bez ijednog ispaljenog metka."

Nema šta – idealno za podilaženje najprizemnijim nacionalističkim nagonima pred izbornu godinu. A pošto je Vulinovo i Vučićevo prethodno "ujedinjavanje" Srba u jednu državu završilo tako da ih je nestalo sa mnogih prostora gdje su vjekovima živjeli, "srpski svet" sada dolazi kao najava revanša. On bi svoju upotrebnu vrijednost uglavnom mogao pokazati u pijanom srbovanju, divljanju na društvenim mrežama i satiričnim emisijama da se u pozadini ne krije vrlo konkretan i zlokobni cilj. Kakav, opet objašnjava Vulin: "Najpre moramo da postanemo jedinstveni u političkom smislu, moramo da se okrećemo Beogradu i da one odluke koje odlučuju o našem postojanju moraju biti donete u Beogradu".

Prevod na normalan jezik glasi – sve srpske političke organizacije Srba u regionu biće filijale sa ograničenom uračunljivošću aktuelnog režima u Srbiji. Ne treba oni da misle vlastitom glavom o svojim specifičnim problemima i grade dobre odnose sa drugim narodima, nego da pokorno služe dnevno-političkim interesima "predsednika svih Srba", kako Vulin titulira Vučića.

Ta teorija već je prešla u praksu u Crnoj Gori i dovela vladu Zdravka Krivokapića u izuzetno težak položaj. Ali "srpski svet" nije samo otadžbina Andrije Mandića; u njene najviđenije velmože spadaju Milorad Dodik i Željka Cvijanović, Goran Rakić i Milan Radojičić... Jedino im fali Milorad Pupovac – on je "izdajnik srpskog sveta". Zašto? Zato što je odbio da svoje dosljedno zalaganje za jačanje položaja Srba u Hrvatskoj zamjeni najprizemnijim pumpanjem Vučićevog rejtinga u Srbiji.

Jasno je ko dan da "srpski svet" vodi ka porastu šovinizma i daljnog urušavanja međudržavnih odnosa u regionu, ali i brojnih problema za Srbe van Srbije. U tom kontekstu, Vulin je najbolji prijatelj svakog ekstremiste u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori, na Kosovu... Oni sada imaju crno na bijelo za tvrdnje da je vlast u Srbiji svojim sunarodnicima namijenila ulogu "pete kolone" u susjednim državama i kako je Franjo Tuđman znao o čemu govori proglasivši ih za "remetilački faktor". Tako se dolazi i do čuvenog paradoksa "srpskog sveta" Aleksandra Vulina: što više budu rasle nacionalne tenzije u regionu, on će još glasnije trubiti kako je jedino rješenje objedinjavanje svih "Srba gde god oni budu živili". I tako do besvijesti...

Zbog čega ovo treba Vučiću? Dio odgovora leži u njegovom modelu vlasti čiju samu srž čini stalna hajka na vještice. U tom pravcu, zaoštavanje odnosa u regionu savršeno je za odvratanje pažnje od suštinskih problema zemlje, ali i propagandno isticanje "rezultata" rada predsjednika države. Eto, Srbija je zahvaljujući njemu snažnija nego ikad, konačno raspolaze moćnom armijom sposobnom da zaštiti Srbe od nekog

Foto: Jadranka Ilić/Tanjug

novog "Bljeska" i "Oluja", nikome više ne pada na pamet da ih ponižava i slično, sve u istom pravcu.

Nema sumnje da je busanje u prsa junačka muzika za uši dobrog dijela biračkog tijela u autoritarnoj i *de facto* jedno-partijskoj državi. Ipak, posljedice ovakve politike mogu biti pogubne. Na prvom mjestu, povećavaju zaziranje od Srbije u državama regiona i manje ili više otvoreno ih udružuju protiv nje. A drugo i još važnije jeste da su Hrvatska i Slovenija članice Evropske unije i sa Crnom Gorom i Makedonijom članice NATO, tako da lokalne omraze stiču širi značaj.

Vučić ne bi bio ono što jeste a da navednog nije svjestan. Ali on zna i da je u opadanju interes Brisela i Vašingtona za ono što nazivaju Zapadni Balkan. Ako je nama dobro – i njima je. Jednostavno, došlo se do toga da Srbija i Evropska unija više nemaju što jedni drugima ponuditi za trampu. Ovo neće mnogo odmoći Vučiću na unutrašnjem planu, ali će ga usamiti na međunarodnom. Figurativno rečeno, smjestiće ga negdje u zadnje redove kao onomad u Parizu 2018, prilikom obilježavanja stogodišnjice završetka Prvog svjetskog rata.

Ovakav kakav je, predsjednik Srbije tako nešto teško može podnijeti. Zato se otvara pitanje da li je lansiranje u stratosferu Vulinovog balona pod imenom "srpski svet" pokušaj skretanja pažnje na sebe. Otprilike, ako ga budu ignorirali i povremeno mu lupali packe, on uvijek može posegnuti za radikalnom zaostavštinom pa neka Brisel gleda šta će sa stabilnošću regiona. I ukoliko ničeg drugog ne bude, bar će obradovati Putina, Sija, Erdogana, Orbana i ostalu svoju "braću".

Koliko ovaj nagovještaj daljnjeg ljuljanja regionalnog čamca sa "srpskim svetom" ima uporište u realnosti, teško je reći.

Srbija ipak nije Mađarska, a ni Vučić u položaju Orbana. To dokazuju i ogromne razlike u njegovom ponašanju unutar zemlje i u inostranstvu.

Ali da ipak ima neka specifična veza između Vulinovog "srpskog sveta" i Vučićeve lične osjetljivosti, svjedoči utakmica između Partizana i Proletera u Novom Sadu. Naime, poslije vrijeđanja predsjednika Srbije sa tribina, uslijedila je zapanjujuće neproporcionalna reakcija režimskih medija. "Informer" je tako pogrdno skandiranje nazvao "Operacija Vučiću pederu" iza koje stoji "gnev stranih ambasada, mafije i lopova".

Tu se nije stalo zahvaljujući još jednom ispuštanju Vulina iznad oblaka. Elem, on je na TV Pinku pokazivao jezive fotografije žrtava za koje se sumnjiči klan Veljka Belivuka ne bi li ubjedio javnost da njegovi sljedbenici vrijeđaju predsjednika Srbije. A da je ovo postala jedina i službena istina, promptno su potvrdili tabloidi objavljujući iste slike na naslovnim stranama i nastavljajući dalje stopama ministra unutrašnjih poslova...

Dokazivati da ništa od ovog ne odgovara istini i zdravom razumu, jalov je posao u današnjoj Srbiji. Međutim, ako se zdravo za gotovo prihvati poltronsko proglašavanje navijača Partizana za Belivukove ortake, zašto ne bi i "srpski svet"? Uostalom, Vulin je o njegovoj realizaciji "kao zadatku današnje generacije političara" govorio na svom stranačkom skupu pred Vučićem, glavom i bradom. Predsjednik Srbije nije imao nikakvu primjedu.

Zbog svega navedenog, valja pažljivo slušati riječi Aleksandra Vulina. Budućnost Srbije nosi njegovo ime. ¶

RASPRODAJA JA

U naprednjačkoj Srbiji je uobičajena procedura prema kojoj nema tog majčinog zakona ili zakonskih “izmena i dopuna” koje mogu ući u Skupštinu, a da nisu dirigovane s Andrićevog venca

Pre nego što su poslanici SNS-a sa svojom koalicijom pratnjom u zgradi Skupštine Srbije usvojili izmene Zakona o vodama, struka je rekla svoje: izmene ovog zakona su legalizacija korupcije i rasprodaja i uništavanje prirodnih resursa. Taster poslanici nisu ni trepnuli, glasali su za.

Da se vodno zemljište u javnoj svojini može dati “u zakup i neposrednom pogodbom za plutajuće objekte koji su postavljeni na ovom zemljištu na teritoriji Beograda do dana stupanja na snagu ovog zakona”, posle čega ništa više neće moći da bude promenjeno, jedna je od novina Zakona o vodama koja je, rečju, zaprepastila deo zainteresovane javnosti u Srbiji. Ovu i niz drugih štetnih izmena i dopuna Zakona o vodama formalno je obrazlagala u Skupštini naprednjacima&co. ministarka za životnu sredinu Irena Vujović. Zašto Irena Vujović, a ne Branislav Nedimović, ministar šumarstva, poljoprivrede i vodoprivrede, teško bi se moglo objasniti. Kako god bilo, tim izmenama suštinski se menja regulatorni okvir upravljanja vodama i priobaljem, tj. vodnim zemljištem Srbije, i doslovno legalizuju svi dosadašnji nezakoniti i neustavni dilovi vlasti s odabranim investitorima i klijentima koji već uništavaju životnu sredinu. Takva promena ne može biti “tehnička stvar” koja se može izglasati bez javne rasprave i po hitnom postupku jer je reč o raspolaganju najvažnijim javnim dobrom – vodom. Da paradoks bude veći, SNS-ov poslanik Janko Langura ministarku Vujović je nazvao “Đokovićem među zelenima”. Njenu “borbu za zaštitu životne sredine” uporedio je s uspehom Novaka Đokovića u svetskom tenisu. Što reče arhitekta Dragoljub Bakić – ludilo.

BEZ JAVNE RASPRAVE

Izmene Zakona o vodama u direktnoj su vezi ne samo s korupcijom, nego i s

uništavanjem životne sredine, kaže dr Branimir Jovančević, profesor Hemijskog fakulteta u Beogradu, potpredsednik DS-a i predsednik Odbora za životnu sredinu DS-a. U razgovoru za “Vreme”, on kaže i da je skandalozno obrazloženje zašto nije bilo javne rasprave o izmenama Zakona. “Rekoše da nije bilo puno članova koji su u zakonu menjani pa nije bilo potrebe za tim. Međutim, ove dopune su kvalitativno mnogo jače od nekoliko procenata promena i zbog toga su potpuno izmenili koncept prethodnog zakona o vodama, koji je bio urađen na osnovama direktiva EU o vodama.”

O značenju *neposredne pogodbe*, Jovančević kaže: “Izmenama pre svega člana 10 i člana 21 Zakona o vodama, daje se mogućnost tzv. neposredne pogodbe u izvesnim slučajevima kada je u pitanju rešavanje statusa objekata na vodnom zemljištu u javnoj svojini. Reč je o prioritetu. Neposredna pogodba je najnetransparentniji način rešavanja pravnih odnosa. Ništa nije bolji ni princip prikupljanja pisanih ponuda putem javnog oglašavanja. Ovde ni klasični tenderi nisu mogli da prođu bez korupcije. A neposredna pogodba je takva da javnost ne može da ima nikakav uvid u ugovor koji je napravljen između zainteresovane strane i onog ko odlučuje, tj. vlasti.”

U naprednjačkoj Srbiji je, međutim, uobičajena procedura prema kojoj nema tog majčinog zakona ili “izmena i dopuna” koje mogu ući u Skupštinu, a da nisu dirigovane s Andrićevog venca. Budući da su izmene i dopune Zakona o vodama izglasane po hitnoj proceduri, bez javne rasprave i bez informacija o pisanju izmena, ukaz predsednika Republike se takođe donosi u skraćenom roku od sedam (umesto 15) dana od dana izglasavanja zakona u Skupštini. To znači da je rok za

potpis Aleksandra Vučića istekao u danu kad je ovaj broj “Vremena” bio u štampi, u sredu 21. jula. Čitalac ovih redova ima, dakle, informaciju više – da li je predsednik Vučić procenio da mu je pametnije da Zakon o vodama prečuti i vrati u skupštinsku proceduru, pa neka se Ivica Dačić time bavi, ili ga je ipak potpisao.

Posle kritika i negativnih reakcija dela javnosti koja je zaprepasčena činjenicom da su, izmenama ovog Zakona, vode i vodna zemljišta na teritoriji

VNIH DOBARA

■ **Problem s nepoštovanjem zakona u Srbiji jeste u njihovoj nesprovodivosti, zato što institucije ne rade, a zloupotrebe i korupcija ne čekaju da institucije prorade. Međutim, izmenama Zakona o vodi u ovoj formi korupcija se praktično legalizuje, više je puta ponovljena kritika**

**SVE JE NA PRODAJU:
Srbija danas**

Foto: Marija Janković

Srbije i zvanično na rasprodaji, u utorak 20. jula kolale su neproverene glasine da Vučić, makar zasad, novi Zakon o vodama "pušta niz vodu". Ne baš onako kako su to pre neki dan na Andrićevom vencu od njega tražili ekološki aktivisti, nego više formalno. Ne bi bio prvi put da Vučić glumi vatrogasca koji prvo podmetne požar, pa posle nosi kofe vode da ga

ugasi. Ali, teško da se može u glavu predsednika Vučića. Jedino što se do odlaska ovog broja "Vremena" u štampu zvanično znalo jeste da je poručio kako Zakon o vodama neće potpisati ukoliko ne bude u skladu sa Ustavom.

NEUSTAVAN I NEZAKONIT

Vučić makar slovi za informisanog čoveka, pa je čuo kako Janez Janša prolazi u Sloveniji zbog sličnog zakona. Izmene zakona koji je tamošnja vlada predložila nisu prošle na referendumu. Građani Slovenije, njih 87 odsto, odbili su izmene zakona za koje su zeleni kazali da otvaraju vrata građevinskim projektima uz more, jezera i reke, koji bi direktno ugrozili životnu sredinu. Iako se slovenački premijer brani da poraz vlade na referendumu ne znači nužno i pad vlade, opozicija zahteva od njega da podnese ostavku, a rezultati referenduma se tumače kao jasan pokazatelj velikog nepoverenja građana Slovenije prema Janšinoj vladi.

U Srbiji su RERI (Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu) i WWF (Svetska organizacija za prirodu) pokrenuli peticiju za raspisivanje referenduma o ovom pitanju. Podržalo ih je više od 40 organizacija civilnog društva i za nekoliko dana skupili su više od 63.000 potpisa (do utorka 20. jula).

Jovan Rajić, advokat i predsednik UO RERI-ja, kaže da predložene izmene Zakona o vodama koje su usvojene legalizuju korupciju, predstavljaju kršenje Ustava RS i nisu u saglasnosti sa postojećim zakonima: "Dovoljan je jedan primer: Zakon o vodama je u suprotnosti sa Zakonom o javnoj svojini. Zakon o javnoj svojini predviđa mogućnost neposredne pogodbe, ali vrlo restriktivno, a Zakon o vodama to proširuje, otvara nove mogućnosti za neposrednu pogodbu. To je neustavno, jer Ustav nalaže međusobno usklađivanje propisa. Kad se jedan propis donosi, mora da bude usklađen sa svim postojećim propisima. Zato je ovakav Zakon o vodama neustavan i nezakonit."

Advokat Rajić je siguran da bi rezultati referenduma ovde bili slični ili isti kao u Sloveniji ako bi pitanje bilo postavljeno bez manipulacije i spinovanja. I, razume se, kad bi referendum bio sproveden pod demokratskim principima:

"To se, ovde, objektivno govoreći, neće dogoditi. Ali, 100.000 potpisa punoletnih građana nijedna vlast ne bi smela da ignoriše, pa ni ova ovdašnja. Ovo jeste referendumsko pitanje. Radi se o odlučivanju o našim rekama i priobalju na teritoriji cele Srbije. Ako ovo ne sprečimo, na svakoj reci ćemo moći da vidimo i splavove i bagere koji vade šljunak, to vodi u potpunu anarhiju i mogućnost uništavanja bilo koje reke u Srbiji. To vodi u katastrofu."

Problem s nepoštovanjem zakona u Srbiji jeste u njihovoj nesprovodivosti, zato što institucije ne rade, a zloupotrebe i korupcija ne čekaju da institucije prorade. Međutim, izmenama Zakona o vodi u ovoj formi korupcija se praktično legalizuje, više je puta ponovljena kritika. "Kroz taj sistem neposrednih pogodbi gubi se transparentnost, gubi se mogućnost tržišnih principa. Bez ikakvih kontrolnih mehanizama vlast se neposredno pogađa s investitorima koje ona sama odredi, pod uslovima koje sama odredi, na period koji sama odredi i po ceni koju sama odredi", kaže Rajić i dodaje da je reč o direktnom uvođenju korupcije u zakon.

OPASAN ZAGAĐIVAČ

Potvrđujući da je reč o pokušaju legalizacije svih dosadašnjih protivzakonitih dilova vlasti s odabranim klijentima i investitorima, Rajić podseća na splavove u Beogradu i jednu od odredbi ovog zakona, prema kojoj do dana stupanja na snagu ovog zakona mogu da se *neposrednom pogodbom* ugovaraju uslovi pod kojima će vodno zemljište biti dato u zakup vlasnicima splavova: "To znači da je moguće da oni do trenutka stupanja na snagu zakona naprave ugovore s vlasnicima splavova pod ovim uslovima *neposredne pogodbe*, pa kad Zakon stupi na snagu, to se sve legalizuje, odnosno postaje pravno obavezujuće. I posle više ne može da se menja. Oni su možda s nekim zaključili ugovor na deset, na pedeset godina da postavi ugostiteljski objekat na, recimo, Savskom keju, a mi to kao građani više nećemo moći da kontrolišemo. Jer se sve događa mimo javnosti, potpuno netransparentno."

Član 10 Zakona o vodama sada kaže da svi oni koji su nelegalno napravili objek-

te na obalama Save i Dunava vrlo lako mogu da legalizuju svoje objekte, a i oni koji žele da ih naprave moći će to lako i efikasno da učine ovim drugim sistemom prikupljanja pisanih ponuda putem javnog oglašavanja, kaže prof. Jovančević. Šta to znači za životnu sredinu? "Naše reke, jezera, jako su zagađeni. Reke posebno. Izvori zagađenja, zagađivači su različiti, komunalni otpad, fekalne vode, komunalne vode, vodoplovila, ali i u najvećoj meri – objekti u priobalju. Svaki objekat u priobalju je jedan opasan zagađivač. Imali smo primere u poslednje vreme: Potpečko jezero, Višegradsko jezero, Perućac, Vrutci...", kaže on.

UGROŽENI GRAĐANI

Na ovom bi mestu trebalo podsetiti na nekoliko primera. Prvi je stambena zgrada od 84 stana u centru Vrnjačke Banje koju je podigao Goran Babić, brat od strica Zorana Babića. Useljena je uprkos činjenici da je napravljena na poznatom izvoru vrnjačke mineralne vode Snežnik, i to bez elaborata za gradnju u zaštićenim zonama. Kako je reč o 4.000 kvadrata u centru Vrnjačke Banje, zarada je, kažu, oko 3,5 miliona evra. I pored toga što su građani prijavili objekat koji je građen po nezakonitim planovima, Odsek za urbanizam je dao građevinsku dozvolu investitoru. Radovi nikada nisu zaustavljeni. Zgrada se, inače, nalazi na manje od desetak metara od Snežnika, koji je već bio zatvaran zbog nekontrolisane gradnje 2011. godine, kada su se u čuvenoj mineralnoj vodi pojavile fekalne bakterije zbog izlivanja kanalizacije.

Drugi je najava izgradnje Zlatnog grada na Ribničkom jezeru na Zlatiboru. Malo, veštačko, Zlatiborsko jezero izgrađeno 1947. u samom centru naselja Kraljeve vode na Zlatiboru, u nemogućnosti je da zadovolji sve investitorske apetite. Zato je ideja da se napravi još jedan zlatiborski grad na Ribničkom jezeru logičan izlaz. To što je Ribničko jezero i vodoizvor, nikome ne predstavlja problem. Slično kao i s Makiškim poljem i najavljenim Tesla gradom, zbog kojeg bi Beograd ostao bez vode za piće.

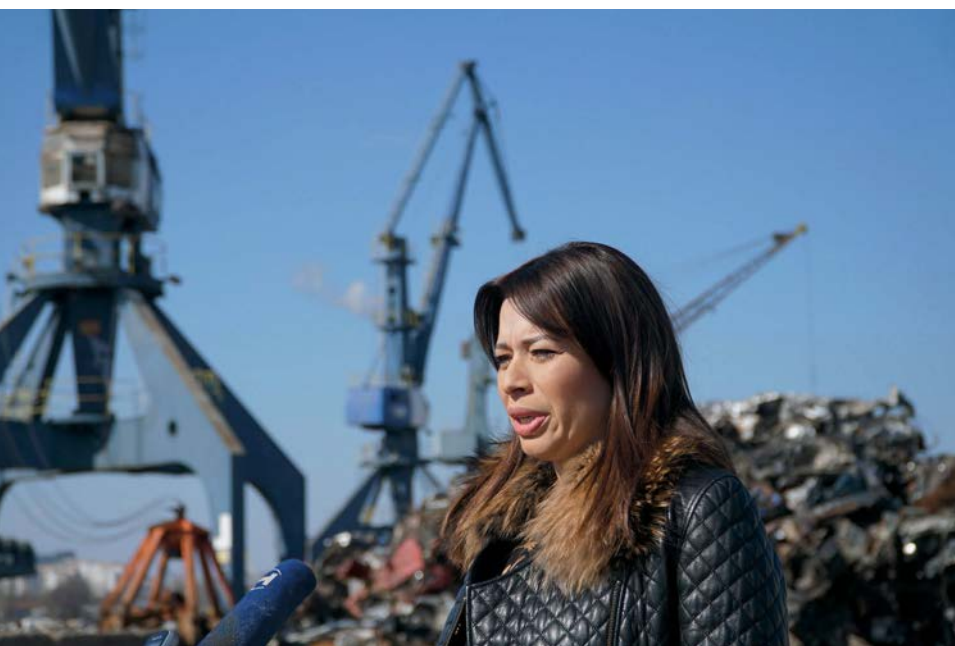
"Uvek je reč o atraktivnim lokacijama, Vrnjačka Banja, Makiš, Zlatibor, na prvom mestu je izvlačenje velikog novca, zarada, a usputno uništavanje prirodnih

ZAGAĐIVANJE ŽIVOTNE SREDINE FEKALIJAMA, BUKOM I IZGLEDOM: Splavovi u Beogradu

Foto: A. Anđić

■ **Da se vodno zemljište u javnoj svojini može dati “u zakup i neposrednom pogodbom za plutajuće objekte koji su postavljeni na ovom zemljištu na teritoriji Beograda do dana stupanja na snagu ovog zakona”, posle čega ništa više neće moći da bude promenjeno, jedna je od novina Zakona o vodama koja je zaprepastila deo zainteresovane javnosti u Srbiji**

“ĐOKOVIĆ MEĐU ZELENIMA”: Ministarka za životnu sredinu Irena Vujović

Foto: Dragan Kujundžić/ Tanjug

resursa je nevažno ljudima takvog kova”, kaže Jovančičević, uveren da ove izmene zakona imaju jak socijalni karakter jer je to, s jedne strane, zadovoljenje potreba pojedinaca u sprezi s vlašću, s druge – ugroženo stanovništvo. U Beogradu, kaže on, ovim objektima u priobalju ne samo da se zagađuju i Sava i Dunav, nego će strašna i jaka buka unesrećiti na desetine hiljada ljudi koji žive blizu. Samo gradilište koje će biti u Ribnici narednih godina, ko zna koliko, napraviće veliku štetu. Kad se izgrade objekti i krenu da rade, uništavanje životne sredine biće još veće. To će apsolutno značiti uništenje tog dela Zlatibora. Već je doneta odluka u Čajetini da se vodozahvat izmesti i da se pronade novo vodoizvoriste. “Biće sve komercijalizovano i iskorišćeno za turizam po cenu direktnog ugrožavanja životne sredine”, kaže Jovančičević.

I advokat Rajić i profesor Hemijskog fakulteta Jovančičević saglasni su da su svi ti primeri, kojih ima na svakom koraku po Srbiji, zapravo primeri najstrašnijeg uništavanja životne sredine, a to uništavanje se kasnije legalizuje kroz izmene propisa. Dakle, nije dovoljno to što se krše propisi, nego je potrebno sad te propise upodobiti kako bi se sve dosad protivzakonito učinjeno i – legalizovalo.

Jovan Rajić zaključuje da postoji tendencija stvaranja paralelnog zakonodavstva: “Javni resursi se pretvaraju u privatne resurse. Prošle godine je izmenjen Zakon o saobraćajnoj infrastrukturi, koji je faktički uveo mogućnost neposredne pogodbe na mala vrata, ranije ove godine su bile izmene Zakona o rudarstvu gde se predviđaju posebni ugovorni odnosi, odnosno mogućnost ugovaranja posebnih odnosa sa investitorima u vezi sa radnim pravom i životnom sredinom, sa investitorima koji će se baviti eksploatacijom i istraživanjem rudnih bogatstava u Srbiji. To su sve jasni primeri koji pokazuju da se ovde stvara paralelni pravni sistem, što je opasno. To znači da oni propisi koji su doneti dosad važe za vas i za mene, za obične smrtnike, a za njihovu ekipu, investitore i vlast, važe propisi koji regulišu istu oblast, ali na drugi način.”

ZORA DRČELIĆ

Izvinjenje i odgovor

Uspori i pad Dijane Hrkalović, "Vreme" br. 1577

Izvinjavamo se gospodinu Aleksandru Ljubičiću pomenutom u intervjuu sa Nebojšom Trbovićem, bivšim inspektorom Unutrašnje kontrole MUP-a Srbije, objavljenom u nedeljniku "Vreme" broj 1577 od 25. marta 2021, zato što nismo objavili njegov Odgovor u kojem demantuje tačnost informacija iznetih u intervjuu, a odnose se na njegov profesionalni rad u MUP-u. Razlog je gruba tehnička greška koju smo napravili, pa sada objavljujemo Odgovor koji je u ime gospodina Ljubičića podnela advokat Nikšić M. Mirjana.

REDAKCIJA

Odgovor na neistinite informacije

Poštovani gospodine Švarc, obraćam Vam se kao punomoćnik gospodina Aleksandra Ljubičića iz Beograda, radi odgovora na neistinite informacije koje su objavljene u nedeljniku "Vreme" br. 1577 od 25. marta 2021. godine, u skladu sa čl. 83 Zakona o javnom informisanju i medijima.

Naime, dana 25. 3. 2021. godine, u nedeljniku "Vreme" br. 1577, na stranicama 8–11, objavljen je tekst, intervju sa Nebojšom Trbovićem, bivšim inspektorom Unutrašnje kontrole MUP-a Srbije, koji potpisuje gospodin Vukašin Obradović. Takođe, predmetni tekst je objavljen i u elektronskom izdanju Vašeg nedeljnika, na internet portalu koji se nalazi na internet adresi <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1928870>.

Na strani 8 pomenutog teksta navedeno je ime i prezime mog klijenta u kontekstu negativnih navoda i insinuacija vezanih za organizacionu jedinicu Ministarstva unutrašnjih poslova u kojoj je gospodin Ljubičić bio raspoređen.

Informacije sadržane u predmetnom tekstu, a koje se tiču profesionalnog radnog iskustva gospodina Aleksandra Ljubičića u Ministarstvu unutrašnjih poslova, i to, citiram: "Ljubičić je direktno došao po želji Dijane Hrkalović", "Doveden je iz neke policijske stanice.", "Jedino je Ljubičić otišao u Odeljenje za borbu protiv terorizma za običnog operativca, ali se i on kasnije dogovorio pa je dobio neko rukovodeće mesto.", jesu potpuno neistinite.

Sve neophodne činjenice koje potvrđuju neistinitost informacija objavljenih u Vašem nedeljniku proverljive su uvidom u rešenja o premeštajima, odnosno raspoređivanju gospodina Ljubičića.

Navođenjem neistinitog sadržaja, odnosno neproveravanjem objavljenih navoda, povređuju se lični i profesionalni integritet i ugled gospodina Ljubičića, te smatram neophodnim da Vas pozovem da ovaj tekst, kao odgovor na neistinite informacije, objavite u prvom narednom izdanju nedeljnika "Vreme", na istovetan način kao i tekst sa neistinitim informacijama: na strani 8 nedeljnika celokupnu sadržinu ovog pisma, sa naslovom: "Odgovor na neistinite informacije".

Takođe, pozivam Vas da ovaj tekst objavite i u elektronskom izdanju Vašeg nedeljnika, na istovetan način na koji ste objavili tekst sa neistinitim informacijama.

S velikim poštovanjem,
U Beogradu, 20. 5. 2021. godine
punomoćnik gospodina Aleksandra Ljubičića,

NIKŠIĆ M. MIRJANA, ADVOKAT

Raiffeisen banka

Najbolja banka u Srbiji

Na tradicionalnom godišnjem izboru "Euromoney nagrade za izvrsnost 2021" (Awards for Excellence 2021), Raiffeisen banka je nagrađena priznanjem za "Najbolju banku u Srbiji".

"Nagrade uvek dočekujemo s ponosom i uz osećaj odgovornosti. Sada, kada su one priznanje za rezultate ostvarene u godini u kojoj smo se suočili sa pandemijskom krizom – oba osećanja su još izraženija. Ponosni smo na činjenicu da smo potvrdili sposobnost da se prilagodimo, da nastavimo da pružamo vrhunsku uslugu klijentima, čak da je i dodatno unapredimo uvođenjem brojnih inovacija u 2020. Drago mi je da su naši napori i dobri rezultati prepoznati od strane stručne javnosti, a to nam donosi i dodatnu odgovornost da nastavimo isti

trend u budućnosti", izjavio je ovim povodom Zoran Petrović, predsednik Izvršnog odbora Raiffeisen banke.

Godišnji izbor "Euromoney nagrade za izvrsnost" uveden je još 1992. godine, kao prvi te vrste u globalnoj bankarskoj industriji. Ove godine stručni žiri magazina imao je težak zadatak da izabere najbolje među do sada najvećim brojem pristiglih aplikacija banaka. Prilikom odlučivanja o najboljima, kao osnovne kriterijume u obzir je uzeo kako osnovne pokazatelje poslovnog uspeha, tako i kvalitet i inovativnost ponude, stepen

digitalizacije, te kvalitet poslovne strategije u celini.

Pored nagrade dodeljene Raiffeisen banci u Srbiji, "Euromoney" je Raiffeisen Bank International nagradio priznanjem "Najbolja banka u srednjoj i istočnoj Evropi u oblasti upravljanja imovinom klijenata".

Inače, ovo je treća nagrada koju je Raiffeisen banka osvojila od početka ove godine, nakon dvostrukog priznanja magazina "EMEA Finance" takođe za najbolju banku u Srbiji, ali i za najbolju banku u oblasti privatnog bankarstva.

Trojanski konjić, malo crvotočan

Ideja je da Orban nekako prošvercuje Srbiju u svom koferu na briselskom aerodromu i da je instalira u EU kao oruđe u borbi protiv EU kao "zajednice vrednosti"

"Ne želim da budem član kluba koji bi bio voljan da me primi u svoje članstvo", govorio je Gručo Marks, najlucidniji od petorice filmske braće. Njihove veličanstveno blesave scenske subverzije bile su apoteoza britke i jetke pameti, radosti življenja i mišljenja. Pa tako i gore navedena rečenica nije samo zabavni kvaziparadoks, nego i pokazna lekcija iz autorefleksije.

Ako bi trebalo tražiti najudaljeniju moguću suprotnost od Gruča i njegove braće, biće da bismo je najpre pronašli kod onih koji se i ponašaju baš suprotno njima: glume savršenu, upravo turobnu ozbiljnost, a uglavnom govore (i čine) zvizdarije. U ovoj zemlji imamo sasvim dovoljno takvih – neki od njih su i braća, što jeste jeste – a naročito je interesantno da su poslednjih godina skoncentrisani na državnom vrhu, što znači da svakog dana imamo dovoljno razloga da strepimo. Ali, naša današnja priča otvara se s njihovim Velikim pokroviteljem sa severa, Orban Viktor-bačijem, glavnim državničkim uzorom Aleksandra Vučića otkad je ono prestao da zavarava i sebe i nas glumatajući da mu je uzor Angela Merkel.

Orban je nedavno izazvao nova podizanja obrva uzduž i popreko kontinenta kad je u raznim evropskim novinama (nama je najbliži i najdostupniji zagrebački "Večernji list") objavio plaćeni oglas u vidu svojih "luterovskih teza" nekog novog (post)evropskog nacionalizma i konzervativizma, u kojem je izneo svoja uobičajena smatranja na temu "otuđenih EU birokrata", primata tvrdih nacionalnih suvereniteta nad evropsko-kosmopolitskim kerefekama, intelektualne diktature kulturološke levice, potrebe za odbranom hrišćanskih vrednosti i za bedomom pred nasrtajima alavih migranata i pohotnih LGBT persona, i sve već u tom pravcu i smislu, da bi onda svoju obznanu završio prostom, neobrazloženom tvrdnjom: "Srbiju treba odmah primiti u Evropsku uniju." Hm, možda Srbija postane *ceterum censeo* svih njegovih budućih nastupa, ko zna, krhko je znanje...

Kako god da bude, eto nama radosti! Ne zato što će ga u Briselu poslušati, nego zato što imamo takvog pokr... pardon, prijatelja, zar ne? Međutim, šta ćete, takav smo svet: uvek se nađe neki zlojeb da zakera. Evo u čemu je problem.

Orbanova Mađarska je, zajedno sa Poljskom Kačinjskog, već sama po sebi svojevrsni političko-pravno-kulturni "incident" u okviru Evropske unije. Kako su mnogi već primetili, ni Mađarska ni Poljska, da su danas zemlje kandidati, ne bi nikako mogle biti primljene u Evropsku uniju, već i zbog otvorenog ruganja vladavini prava, nezavisnosti medija i sudstva te otvoreno antievropskoj i generalno ksenofobnoj društvenoj atmosferi koju potpiruju, da ne idemo dalje od toga (a imalo bi se gde). Njima se u poslednje vreme pridružuje i

Janšina Slovenija, ali taj slučaj je mnogo lakši: Janša je došao na vlast bizarnim parlamentarnim manevrom i nema duboku većinsku društvenu podršku, a pogotovo je nema njegova trampovsko-orbanovska agenda, tako da će se "janšizam" gotovo sigurno olupati na prvim sledećim izborima. Zato bi Orbanu i Kačinjskom jako dobro došao svež, zahvalan i poslušan sojunik na jugu, a Vučićeva Srbija bi bila idealna za to. Drugim rečima, ideja je da Orban nekako prošvercuje Srbiju u svom koferu na briselskom aerodromu i da je instalira u EU kao oruđe u borbi protiv EU kao "zajednice vrednosti". Zašto (zvanična) Srbija pristaje da bude srećni statista u toj em nedostojnoj em uzaludnoj priči? Zato što se ni ovde više ne preza od sve otvorenijeg "orbanizma", ne samo u pogledu tehnike vladanja (to je od početka Vučićeve vladavine tako) nego i u pogledu unutrašnjeg preformatiranja društva i njegovog repozicioniranja u odnosu na spoljni, pre svega tzv. zapadni svet, sa njegovim vrednostima "koje mi ne delimo", što bi rekao Orban. Vučić to (još) ne kaže jer nije u poziciji da to otvoreno kaže kao Orban koji je već bezbedno "unutra" (mada to ipak kažu razni oko njega), ali čini sve da to shvatimo sami.

Da ne bude nesporazuma: odavno postoji škola mišljenja, i ona nije bez dobrih argumenata, da bi EU trebalo da, zarad višeg cilja, napravi "kvantni skok" i bez otezanja i zavlacenja primi "zapadni Balkan" u članstvo, što bi se reklo "preskačući procedure". Uostalom, nije ni sa Rumunijom i Bugarskom svojevremeno bila baš jako sitničava. Ali, tu se radi o celom bloku zemalja, gde osim Srbije spadaju i Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Kosovo (kako god da ga "statuarno" tretirate) i Albanija. Tu, dakle, idu svi u paketu – ili niko. Izdvajanje samo jedne zemlje, mimo i čak protiv svih kriterijuma za prijem (podsetimo da je proces integracije kroz tzv. poglavlja praktično zamro, i to ne bez depresivno dobrih razloga), i to baš zemlje u kojoj već i grlatiji (a pogluplji) pokliski vladajućih stranaka javno ističu geslo "Jedna zemlja, jedan narod, jedan Vođa", nije ništa drugo nego brutalni politički cinizam bahatog i nafatiranog peštanskog kneza, u kojem Srbija nije ništa više nego smešni trojanski konjić, malo crvotočan, doduše.

I tako naposljetku stižemo do gručo-marksovskog paradoksa: ako ste iskren zagovornik Srbije u Evropskoj uniji, morate preventivno odbiti ponuđeni Orbanov današki dar. Ovakva Srbija ne može biti izdvojena i primljena u Evropsku uniju. Ni Mađarska ovakva kakva je sada ne bi mogla biti primljena. Baš kao što sada ne može da bude ni izbačena, jer za to "ne postoje mehanizmi". E, tako nešto ni braći Marks ne bi palo na pamet.

NJIHOV OBRAČUN SA BEOGRADOM

Tamo gde je bilo dozvoljeno pet, svi znaju da će biti sedam ili osam spratova, a tamo gde bi trebalo da budu tri, biće bar šest. Isto tako, zgrade se prave onolike koliki je plac. Računica investitora i borba za svaki pedalj zemlje i vazduha su jasne: ako je prosečna cena kvadrata u Beogradu oko dve hiljade evra, jasno je da “malo odstupanje” od 100 kvadrata donosi bogatstvo, a dodatni spratovi mogu da “obezbede” za ceo život ili omogućće kupovinu novih džipova. A džipovi uvek trebaju: nekad za izlazak u grad, a nekad za prikupljanje birača kada su izbori

Za stanovnike zgrade u Vidovdanskoj ulici u Beogradu koja se prošle nedelje urušila delimično, a u utorak 20. jula nastavila da pada, idu teški dani. Iako su porodice smeštene u hotel “Slavija” i sada su u nekoj vrsti izbeglištva u svom gradu, problemi koji su ih zadesili verovatno neće uskoro biti rešeni. Njima predstoji dugotrajna borba za naknadu troškova izazvanih rušenjem zgrade u kojoj su živeli i pitanje je da li će investitor na parceli pored – onaj što je izazvao nesreću – imati dovoljno novca da sada sazida novu zgradu.

Dok je taj investitor prekardašio u svojim planovima da iskopa rupu dovoljno duboku kako bi napravio dovoljno parking mesta za predimenzioniranu zgradu, na drugom kraju Beograda, na granici Novog Beograda i Bežanijske kose, nedeljama traje borba stanara da spreče investitora da sazida ogromnu lamelu koja će u potpunosti zatvoriti njihov blok i pokvariti uslove života i vrednost njihove imovine.

Elem, jedni se guraju po hotelu “Slavija”, a drugi kampuju ispred svog bloka i sukobljavaju se sa privatnim obezbeđenjem koje je unajmio investitor. Ono što

povezuje oba slučaja jeste da su investitori “nevin” jer imaju sve dozvole, pa se postavlja pitanje zbog čega su gradske i opštinske službe odlučile da javne površine ustupe za izgradnju nečega što nije u interesu građana. Brojni primeri iz sveta i kod nas ukazuju da je u pitanju koruptivni model “saradnje” onih iz javne uprave i onih koji žele da zidaju, a na uštrb javnog interesa. U prilog ovakvom zaključku idu najmanje dve stvari: nemogućnost građana da se izbore sa nelegalnom gradnjom čak i onda kada su sjajno organizovani, te sporadična hapšenja lokalnih lidera za koje se sazna da su se zapravo obogatili na izdavanju dozvola za gradnju koja nije primerena određenoj lokaciji. Poslednji primer je predsednik opštine Palilula Aleksandar Jović.

GRAD U KOME IMA MESTA SAMO ZA KRANOVE

Pad dela zgrade zbog radova na parceli pored, samo je jedan od drastičnih problema sa kojima se suočavaju stanovnici raznih delova Beograda i Novog Sada, dva grada u kojima se, prema zvaničnim podacima

i prema onome što se vidi, najviše zida. Čak se može reći da se u Novom Sadu procentualno zida više prema zvaničnim podacima o izdatim dozvolama i sklopljenim ugovorima o kupovini građevinskog zemljišta za maj 2021.

Takođe, u Srbiji je u aprilu ove godine izdata 2061 građevinska dozvola, što je 102,9 odsto više nego u istom mesecu prethodne godine, objavio je Republički zavod za statistiku. Od ukupnog broja izdatih dozvola 79 odsto se odnosi na zgrade, a 21,3 odsto na ostale građevine. Prema dozvolama izdatim u aprilu, prijavljena je izgradnja 4034 stana, s prosečnom površinom od 71,2 kvadrata. A od ukupnog broja stanova u novim stambenim zgradama, 76 odsto stanova biće građeno u zgradama s jednim stanom, s prosečnom površinom od 141,4 kvadrata, a 91,5 odsto stanova u zgradama s tri i više stanova i njihova prosečna površina iznosiće 64,1 kvadrat.

Međutim, iza ove statistike koja znači “veliku privrednu aktivnost” kriju se korupcija, bezakonje i nemogućnost građana da dobiju podršku od institucija u trenucima kada su njihova

NIKO NE ZNA GDE ĆE NIĆI: "Investitorke" u Beogradu

Foto: M. Janković

prava ugrožena zbog nepostupanja institucija.

Iako sve ide po onoj krilatici Siniše Malog iz vremena kada je bio gradonačelnik (2014–2018) da će Beograd biti grad kranova, sada počinju da se naziru posledice takvog pristupa. Najdrastičnije su ove koje se tiču pada drugih zgrada ili potkopavanja temelja zgrada koje postoje, a posredno, smanjenjem životnog prostora, pretvaranjem trotoara u parking, sečenjem stabala koja su nekada natkriljavala dvorišta sada porušenih kuća i na čijim placovima su nikle višespratnice. Beograd, a u velikoj meri i Novi Sad, preplavljen je “novogradnjom”, kojom se menja krvotok grada i gubi karakter života u zajednici.

I dok se u starom delu grada radi po krilatici “ko prvi devojci, njegova devojka”, odnosno ko prvi do parcele može da radi bukvalno šta god želi, na obali Save niče san Aleksandra Vučića – Beograd na vodi. U njemu stanari zgrada nemaju mogućnost da stave komarnike na prozore i tako se odbrane od komaraca jer tako nije predviđeno projektom. Dakle, sve ono što je dozvoljeno i “normalno u drugim delovima grada, u gradu-viziji ne postoji i sve mora da bude onako kako je projektom predviđeno.

NAKAZE KOJE NIKO NE RUŠI

U tom kontrastu “razvija” se Beograd. Glavni grad Srbije poslednjih je desetak godina dobio čitavu galeriju novih zgrada čudnog izgleda i dizajna, ali i čitave nove ulice naslaganih objekata koji jedni sa drugim nemaju nikakve veze ni estetski ni funkcionalno. Ono što povezuje i odlikuje ovaj period u kome gradom vladaju naprednjaci jeste da se zida brže i više, da tamo gde je bilo dozvoljeno pet, svi znaju da će biti sedam ili osam spratova, a tamo gde bi trebalo da budu tri, biće bar šest.

Beograd je preplavljen zgradama nakazama koje čak nadmašuju nekadašnje “dogradnje” za koje se verovalo da se nikada u gradu više neće ponoviti.

Jedan takav primer je zgrada investitora Vladimira Kopila u Mariborskoj ulici koja je pre tri godine dobila nastavak upr-

kos tome što ni prvobitni projekat izgrađen na mestu trošne predratne kuće, tipične za Bulbulder, nije dobio potrebnu dozvolu. Dakle, čovek je dobio lokaćijske uslove i dozvolu da sazida objekat sa suterenom, prizemljem, tri sprata i jednim povučenim spratom. Ukupno – četiri sprata. Sve u svemu, napravljena je zgrada koja se naslanja na među i jednog i drugog komšije i dvorišta sa porodičnim kućama. Ali po završetku te faze, urađene koliko-toliko po projektu, investitor se odlučuje da doda još tri sprata, i to radi u proleće 2018. godine.

Protiv zgrade-nakaze pobunili su se stanari iz ulice i prijavili slučaj inspekcijama i opštini. O tome su izveštavali i mediji. Međutim, ništa se nije dogodilo osim što je zgrada u “cigla fazi” ostavljena da stoji. Iako nema dozvole, iako se zna ko je investitor, iako se vidi da bi neki potres mogao da izazove njeno rušenje, niko ništa nije preduzeo, a stanari koji su pokretali postupke u opštini i gradu nisu naišli ni na kakav odgovor i podršku. Iz te inicijative koja traje tri godine lako se zaključuje da ne postoji način da se zaštitite od takve divlje gradnje. Takođe i da niko u državi to ne želi da spreči iako postoje svi zakoni, propisi i protokoli šta se i kako radi.

Nekoliko ulica dalje, u istom kraju, stoji ogromna nezavršena zgrada u Ulici Stanka Vraza koja po gabaritima apsolutno premašuje ne samo tu ulicu onakvu kakva je sto poslednjih godina, nego i regulacione planove za taj deo grada. Investitor je podigao na stotine kvadrata

DO SADA IPAK NEZABELEŽENO U ŽESTOKOJ KONKURENCIJI: Terasa iznad šina u Bulevaru kralja Aleksandra
Foto: M. Janković

i posle prijave zamandalio gradilište, ostavljajući rugobu onima koji tu žive i stavljajući pred njih dilemu: ako već niko neće iz države da postupa i da sruši ono što je nelegalno podignuto, možda je bolje da se investitor pusti da zgradu “privede nameni” jer će to možda sprečiti pravljene smetlišta i potencijalni pad objekta čija izgradnja nije gotova.

Sličan, drastičan primer investicionog urbanizma nalazi se i par stotina metara dalje u Ulici Svetog Nikole koja ide oko beogradskog Novog groblja. Tu je takođe na brzinu bila podignuta zgradurina na mestu gde je

dozvoljeno da se zida do tri sprata visine. Na intervenciju građana, posle objava na društvenim mrežama i u nekim dnevnim novinama, gradilište je bilo privremeno “pečatirano”, ali zgrada je tu i dalje i ništa nije urađeno da se njeni gabariti dovedu u red, odnosno da se sruši višak.

BULEVAR SUMRAKA PAMETI

Ako su ovi primeri na Bulbulderu drastični, šta li se tek može reći o zgradi na velikom Bulevaru kralja Aleksandra, najznačajnijoj ulici u Beogradu, koja svojim gabaritima /terasama natkriljuje tramvajske šine. Ovako nešto bilo je do sad apsolutno neviđeno. U tom delu grada, u zoni oko stare tramvajske okretnice između Bulevara i Ulice Živka Davidovića gde fasade krase grafiti posvećeni Veljku Belivuku (stanovao je u tom “bloku”), niče celo naselje za koje i najveći laik shvata da prevazilazi sve moguće dozvole i sve moguće uslove izgradnje – em su terase preko šina, em su zgrade bukvalno do kolovoza.

Ako je investicioni urbanizam promenio beogradsku opštinu Vračar od 2000. naovamo praveći petospratnice tamo gde su bile porodične kuće visine do dva sprata, nova moda u izgradnji ne dozvoljava ni postojanje trotoara. Zgrade se prave onolike koliki je plac. A kako izgradnja započinje ukopavanjem podzemnih garaža, pa nije ni čudo da neke susedne zgrade pucaju a neke i padnu.

Za sve to vreme, stanovnici ulica i zgrada pokušavaju da sačuvaju bar privid kako će u njihovom kraju moći da se

živi i kada se svi ti radovi okončaju. Oni prijavljuju nelegalne radove, bore se sa "investitorima", zovu medije kada im niko ne odgovara iz Opštine ili Grada jer se neprestano prebacuje odgovornost. I svi znaju: taj to radi jer je platio gde treba ili iza njega stoji neko toliko veliki i jak da mu niko ne može ništa. Grad Beograd se, kao i uprave opština, vadi na to da je rušenje skupo i da ga je teško sprovesti, ali prema podacima za nekoliko prošlih godina Grad ne potroši više od 30 odsto novca koji je predvideo za rušenje nelegalno podignutih objekata. A obaška što nikada nismo ni videli da je neka od divljih višespratnica porušena.

U ovom poslednjem slučaju, videli smo zamenika gradonačelnika Gorana Vesića na "licu mesta" i njegovo obećanje da će sve biti ispitano, istraženo i da će građani biti zaštićeni. Od tog njegovog obećanja bilo je prošlo četiri dana i jedino što se dogodilo jeste da je pao još veći deo zgrade, dakle, za četiri dana na lokaciji investitor nije uradio ništa, osim ako sad nije ideja da se sve sruši pa zida iznova. Iz Grada su najavili nekakve administrativne mere: moraće investitor da nešto osigura i slično, kao da toga sada nema.

Promenu bi možda donela odluka da se takve stvari ne dozvole. Možda nije potrebo da se stopira gradnja u Beogradu kao što je ranije predložio arhitekta i urbanista Dragoljub Bakić, nego da se onemoguću investitorima da rade "šta hoće". Moguće je da bi pomoglo i da se nešto od objekata koje pominjemo u ovom tekstu poruši i da se utvrdi bar na jednom slučaju kompletan put korupcije – od prvog papira pa do poslednjeg zatvorenog oka na nelegalnu gradnju. Ako bi to videla, možda bi javnost i poverovala da je promena moguća i da može da se radi po nekom planu.

Do tada, računica investitora i borba za svaki pedalj zemlje i vazduha su jasne: ako je prosečna cena kvadrata u Beogradu oko dve hiljade evra, jasno je da "malo odstupanje" od 100 kvadrata donosi bogatstvo, a dodatni spratovi mogu da "obezbede" za ceo život ili omoguću kupovinu novih džipova.

A džipovi uvek trebaju: nekad za izlazak u grad, a nekad za prikupljanje birača kada su izbori.

SLOBODAN GEORGIJEV

Partijsko-poslovni kompleks

Vojvodanska prestonica je na svetskoj mapi korupcije dospela među najznačajnija čvorišta za pranje prljavog novca u regionu.

Jedna od mogućih tema je i to kako se odliva budžetski novac Novosadana za medije i nevladine organizacije. Naravno, one medije i organizacije koji su uslužne poluge ove vlasti

Foto: Saša Jovanović

Posle dugog perioda suše, koja je spržila bašte po obodima Novog Sada, usledila su pre nekoliko dana tri pljuska koji su donekle oporavili useve, ali i zamalo potopili naselje Telepska dolina koje se nalazi na, kako ime kaže, Telepu, delu Novog Sada ranije poznatom po kućama i okućnicama, vrtovima i zelenilu, a poslednjih godina po ubrzanoj i divljačkoj "džentrifikaciji". "Džentrifikacija" znači zapravo da stambene zgrade niču tamo gde se čefne investitorima, nezavisno od urbanističkog plana i bez ikakve procene kako će te građevine uticati na kvalitet života Telepčana.

Na prostoru gde je živela jedna, sada živi četrdesetak porodica. Izgradnju naravno ne prati nova infrastruktura, niti parkovi, dečja igrališta i parkinzi, pa ovaj deo grada liči na džinovsku prodavnicu polovnih automobila, koji zauzimaju svaki centimetar slobodnog prostora. To je manji problem. Veći je problem je to što se niko ne bavi time kako će ove "kule i gradove" da podnese zemljište koje je poznato po podzemnim voda-

ma i koje se dobrim delom nalazi uz sam Dunav, odnosno njegov rukavac. Tako da nije čudo što se pored nabudženih zgrada svako malo pojave male močvare, koje su proizvod i činjenice da je splet kanala koji su odnosili višak vode u međuvremenu u dobroj meri zatrpan da ne bi "smetao građevinskim poduhvatima". Dobar deo Novog Sada je bio podignut na plavnim područjima, ali su to radili ozbiljni stručnjaci, sistematski, a ne "ošljari" kao danas.

BOCARA I NJEGOVA AFERA

Naselja Telepska dolina i Telepska dolina grande su nazivi jedne od brojnih afera novosadske vlasti koju personifikuje gradonačelnik Miloš Vučević, visoki funkcioner Srpske napredne stranke i blizak prijatelj kontroverznog brata predsednika Srbije – Andreja Vučića. Pojedini opozicionari i poznavaoči gradskih prilika reći će da je u hijerarhiji moći Vučević ako ne pijun, ono lauffer, zadužen da sprovede odluke i omoguću nesmetan biznis ljudima koji zapravo vladaju gradom, a to su spomenuti brat,

te kosovski "biznismen", "čuveni" Zvonko Veselinović, koji je, kako vele, upravljanje severom Kosova zamenio za poziciju novosadskog, pa i vojvođanskog bega. Teško je proceniti koliko su tačne tvrdnje da se u Novom Sadu niti jedan ozbiljan biznis ne može sklopiti bez aminovanja ove dvojice, ali sigurno je da su oni i te kako, i bez prikrivanja, prisutni u "vojvođanskoj prestonici". Preporučavaju se neukusne pijane žurke u novosadskim klubovima, gde se cehovi mere hiljadama evra. Ljuti opozicionar i potpredsednik Narodne stranke Borislav Novaković dugo već tvrdi da "Andrej Vučić upravlja političkom scenom, a Zvonko Veselinović orkestrira kriminalnim miljeom Novog Sada". Andrej Vučić se nedavno fotografisao sa lokalnim naprednjačkim aktivistima prilikom izbora za mesne zajednice, a navodno je dolazak Veselinovića i njegovog klana doveo do ozbiljne prekompozicije novosadske kontroverzne scene.

U komplekse luksuznih stambenih zgrada na Telepu pod nazivom Telepska dolina i Telepska dolina grande investirala je firma supruge dugogodišnjeg savetnika novosadskog gradonačelnika Miloša Vučevića. Ime tog savetnika je Slobodan Milić Bocara, a u pitanju je čovek koji se do dolaska naprednjaka na vlast bavio raznim biznisima, i to prilično neuspešno. Navodno je pre savetničke uloge bio vlasnik firme koja je imala dug od čak 70 miliona dinara. Kada su mu se "otvorile čakre" i "sekira mu pala u med", on je 2013. godine, po dolasku naprednjaka na vlast, osnovao firmu sa 1000 dinara uloga, da bi za nekoliko godina finansijski toliko ojačao da bez poteškoća sliva (pardon, njegova supruga) desetine miliona evra u građevinske podvige.

Novosadski mediji su u velikoj meri blagi prema gradskim vlastima i žele da zadrže dobre odnose s njima po svaku cenu, pa se nisu preterano bavili ovim slučajem dramatičnog bogaćenja sa pozicije vlasti. Ipak, beogradski portal "Nova" posvetio je veliku pažnju aferi "Bocara" i došao do veoma interesantnih zaključaka. Savetnik je, po navodima portala, prve ozbiljne novce zaradio zahvaljujući tome što je bio "vidovit". Kupovao je zaparložene njive po periferiji Novog Sada, a onda se odjednom ispostavilo da baš preko tih njiva Grad planira da gradi puteve, vodo-

NEKAD I SAD: Telep

Fotografije: Saša Jovanović

vode, gasovode, pa ih je otkupljivao po znatno, znatno višim cenama. Novaković tvrdi, po čak 110 puta većim cenama. Ubrzo je Bocara, koristeći svoj položaj, postao vlasnik (pardon, njegova supruga) više od 300 građevinskih parcela na teritoriji grada i veoma uspešan investitor. Dobar deo tih parcela je bio poljoprivredno zemljište, a kasnije je preimenovan u građevinsko zemljište, čime mu, što i deca znaju, znatno skače cena – stara finta za enormno bogaćenje.

Nemamo prostora da opširnije objasnimo razna zamešateljstva koja prate ovaj slučaj, a u koji je sasvim sigurno došla uključena i gradonačelnik Novog Sada; važno je reći da je Vučević pre procvata svoje političke karijere bio Bocarin advokat. Recimo samo da se istragom zvaničnih dokumenata ove afere dolazi i do raznih interesantnih novosadskih biznis-imeni, iz različitih političkih miljea, što nije čudno za grad u čijoj vlasti se, i pri vlasti, nalazi i kuso i repato, interesom povezano. Inače, protiv Vučevića je podnesena anonimna krivična prijava zbog "trgovine uticajem", a vezano za slučaj "Bocara". Nešto se baš i ne vidi da se Tužilaštvo pretrglo da ispita ovu prijavu.

PARTIJSKI KUMOVI

Marko Bosanac Boske, slavski kum novosadskog SNS-a, drugo je važno ime u aferi-strukturi novosadske vlasti. Ovaj vlasnik mnogih krivičnih prijava i osuđivani nasilnik (osuđen na šest meseci zbog nasilničkog ponašanja, odnosno prebijanja, skoro do smrti, jednog mladića) veoma je blizak saradnik Miloša Vučevića i desna je ruka Zvonka Veselinovića. Na fotografijama, koje je obelodanila

novosadska opozicija, vidi se da je Boske prilično poštovan u naprednjačkoj hijerarhiji moći i da se u njoj nalazi prilično visoko, mada zvanično nema niti jednu funkciju. U pitanju je čovek za specijalne operacije, između ostalog zadužen za izborni inženjering o kojem već sve znamo. Zadužen je navodno i za prikupljanje i distribuciju tzv. sendvičara, odnosno publike na naprednjačkim skupovima.

Bosketove firme su sklopile ugovore sa skoro svim novosadskim javnim preduzećima i prihodovale su tako, prošle godine, bezmalo 350 miliona dinara. Između ostalog, njegova firma se bavi i prebrojavanjem putnika na autobuskim stajalištima (što Novosađane košta četiri miliona dinara), a pritom ta ista stajališta izgledaju kao da ih je zakačio tenk u prolazu. Sve u svemu, vrednost Bosketovog kapitala se svake godine povećava neverovatnom brzinom, kao i broj zaposlenih. Da on ima mnogo veće ambicije od pelješenja lokalnih javnih preduzeća i da mu se to može – govori i ugovor koji je sklopio u ime konzorcijuma (u kojem njegova firma ima najjaču ulogu) sa direktorom Elektroprivrede Srbije Miloradom Grčićem. Vrednost tog ugovora je 11,7 milijardi dinara, odnosno 100 miliona evra. Ove podatke je nedavno obelodanio upravo bivši gradonačelnik Novog Sada Borislav Novaković, ističući da će Bosketovo očitavanje struje biti višestruko skuplje nego što je bilo ranije. Naravno, sve će to platiti građani Srbije...

Ime Slobodana Milutinovića Snajpera Novosađanima je dobro poznato i ne izgovara se bez preke potrebe. On je takođe važan igrač u gradskoj strukturi moći, bivši je član Uprave FK "Vojvodina" i čovek koji kontroliše i koristi navijače ovog kluba za političke, poslovne i druge aranžmane u skladu sa potreba-

ma vlasti, iako mu je odlukom Osnovnog suda u Novom Sadu zbog nasilja zabranjen pristup na "Vošin" stadion "Karadorđe". Ovaj "novosadski Velja Nevolja", kako ga neki zovu, ranije osuđivan za trgovinu drogom, nedavno je uhapšen i potom promptno pušten, na Jahorini. Tri puta je Snajper izbegao smrt, jer mu je toliko puta postavljan eksploziv ispod automobila. On se povezuje sa reketiranjem i maltretiranjem jednog fudbalera "Vojvodine", kao i prebijanjem jednog mladića u prostorijama kluba. Za to neće odgovarati, jer, kako kaže Novaković, ima političku zaštitu zbog čega je ovaj potpredsednik Narodne stranke pisao ministru policije Aleksandru Vulinu, ističući da je Novi Sad postao "kriminalni eldorado, baza i utočište za organizovani kriminal".

I Snajper je, kako se priča, važan šraf u Veselinovićevoj ekipi i takođe ima važnu ulogu u izbornim procesima i u angažmanu "sendvičara". Postoji fotografija na kojoj se vidi i njegov srdačan i prijateljski odnos sa gradonačelnikom Vučevićem. Nedavno je bio izuzetno aktivan i na izborima za mesne zajednice u Novom Sadu, motao se oko izbornih mesta, tvrde očevici. Bio je "zadužen", između ostalog, i za Liman, gde su naprednjaci doživeli pravu izbornu katastrofu i gde su ih do nogu potukli kandidati građana. Snajper je zadužen i za razne druge parapolitičke poslove, pa je Novaković nedavno utvrdio da je upravo njegova ekipa demolirala gradsku kuću tokom prošlogodišnjih građanskih protesta u Novom Sadu. Snajperovci su to uradili kako bi obesmislili i kriminalizovali demonstracije uglavnom mladih i urbanih Novosađana protiv naprednjačkog režima u julu prošle godine. Dokaz za to je, prema Novakoviću, činjenica da su kamere snimile poči-

nioce, ali da za ovaj vandalizam do sada niko nije ni optužen. Navodno je, fiktivno, zaposlen u EPS-u.

No, koliko god su važna imena Bocare, Bosketa i Snajpera kada se govori o karakteru aktuelne novosadske (i državne, dakako) vlasti, ipak ih ime jedne firme umnogome prevazilazi. Ime te firme je, naravno, Galens. Ako ikada dođe do promene naprednjačkog režima, ozbiljnost nove vlasti meriče se time u kojoj meri će biti istraženi poslovi ove kompanije u glavnom gradu Vojvodine, kompanije čiji se enormni rast beleži upravo od trenutka kada SNS počinje da vlada ovim gradom i ovom državom. Ovu firmu neki dovode u vezu sa Miloradom Dodikom i ona godinama u Novom Sadu ne gradi zgrade već čitave kvartove, a regulacioni i urbanistički planovi se prilagođavaju tako da zaradi što više para. Naravno, na štetu građana.

NOVI SAD NA VODI

Ime Galensa se spominje i u aferi "Novi Sad na vodi", suludom planu gradske vlasti da u jednoj zelenoj oazi izgradi džinovski stambeno-poslovni kompleks, što podrazumeva i pomeranje dunavskog nasipa 500 metara u korito reke (vidi "Vreme" br. 1521). Protiv ovog projekta Novosađani su ustali, u raznim kolonama, pa se ne zna da li će brojni protesti uroditi plodom i da li će vlast i u kojoj meri odustatati od svog "životnog dela", koje je ne samo ekocidno i visokokoruptivno, nego može za posledicu imati i velike poplave. Sa Dunavom se nije zajebljavati, a pogotovo je opasno ako se sa ovom velikom rekom igraju politikantsko-urbanistički

levati. "Vode Vojvodine" su prošle godine dale negativno mišljenje o ovom projektu, ali je potom direktor ovog javnog preduzeća smenjen i na njegovo mesto postavljen provereni stranački kadar. Ako gradska vlast ostane verna svojoj tragičnoj ideji, svakako će to biti najveća političko-koruptivno-štetočinska afera u "novijoj istoriji" Novog Sada.

Nedaleko od mesta gde bi trebalo da nikne "Novi Sad na vodi" treba da se gradi tzv. Kineski most. Stručnjaci urbanisti protestuju zbog njega, ali ko njih pita za bilo šta. Ovaj četvrti novosadski most je proglašen projektom od nacionalnog značaja, što je šifra kojom se izbegava javni tender i pristupa se tzv. direktnim pregovorima. Posao je, potpuno netransparentno, dodeljen kineskoj kompaniji CRBC. Naravno da nije raspisan ni bilo kakav arhitektonski konkurs. Kao i sve kineske investicije, i ovaj projekat prate tajnost i predimenzionirana cena, kao uostalom i Fruškogorski koridor, na koji će se most povezati. Već smo pisali o Fruškogorskom koridoru, koji će građani Srbije platiti 606 miliona dinara, a čiju vrednost stručnjaci procenjuju bar upola manjom (vidi: "Vreme" br. 1559). I Fruškogorski koridor gradi ista ova kineska kompanija. Kako

je predstavljen, projekat mosta predviđa i gradnju visokog vijadukta koji krenuće od Bulevara Evrope, što znači da će mnogi građani – upozoravaju stručnjaci – odjednom imati

saobraćaj ispred svojih prozora, i to teretni. Praktično će glavni novosadski tok teretnog saobraćaja prolaziti gusto naseljenim bulevarom koji uopšte nije projektovan za te potrebe. Ali koga briga šta će se dešavati u budućnosti.

Imalo bi još štošta da se piše o novosadskim gradskim vlastima, ali malo prostora imamo. Recimo, o tome da je Novi Sad na svetskoj mapi korupcije dospao na listu onih gradova koji su među najznačajnijim čvorištima za pranje prljavog novca u regionu. Jedna od mogućih tema je i to kako se odliva budžetski novac Novosađana za medije i nevladine organizacije. Naravno, one medije i organizacije koji su uslužne poluge ove vlasti. Ali, o tome drugom prilikom.

NEDIM SEJDINOVIĆ

Kampanja protiv Ipsosa je promašena

“Opozicija, osim što jasno pokazuje protiv koga je, nema mnogo zajedničkog. Već sama kvalifikacija “prave” i “lažne” opozicije deli opoziciono biračko telo. Dele ga i česte nesuglasice među liderima slične orijentacije – pri čemu je ta orijentacija više intuitivno prepoznatljiva, nego dobijena jasnim porukama o važnim pitanjima. Ne sporim uticaj medija, ali istraživanja rejtinga se bave opredeljenjima birača, bez obzira šta je sve uticalo na to”

Na proleće 2022. godine, u Srbiji bi trebalo da budu održani (redovni) predsednički i beogradski izbori, a odmah nakon formiranja Vlade Srbije u oktobru prošle godine, predsednik države i lider SNS-a Aleksandar Vučić unapred je “skratio mandat” vlade Ane Brnabić rekavši da će se i parlamentarni izbori održati “najkasnije u aprilu 2022”.

U međuvremenu, počeli su novi jalovi pregovori o tome da li treba da se poštuju Ustav i zakoni Srbije ili baš i ne, pod nazivom “dijalog vlasti i opozicije”, ovog puta u dva koloseka – sa i bez posrednika iz Evropskog parlamenta. Iako suštinski ništa nije promenjeno na bolje kada je reč o izbornim uslovima, već se nazire da sledeće godine bojkota neće biti ili

bar ne u onolikom obimu kao na “kovid izborima” u junu 2020.

Istraživanja javnog mnjenja pokazuju manje-više istu sliku kao i prethodnih godina: natpolovična većina Vučića i SNS, uz grupisanje pojedinačnih opozicionih stranaka i pokreta uglavnom sa donje strane sniženog cenzusa. Sa druge strane, u poslednjih nekoliko meseci iz te iste opozicije, najviše iz Stranke slobode i pravde Dragana Đilasa, stižu ozbiljne optužbe da vodeća agencija za istraživanje tržišta, javnog mnjenja i medija Ipsos Strategic Marketing manipuliše podacima i krivotvori rejting stranaka, a sve u korist Aleksandra Vučića i SNS-a. Ove optužbe se, u suštini, svode na dve: jedna je da “pumpanjem” SNS-a Ipsos obeshrabruje građane da izađu na izbore (pošto je “sve jasno”), a dru-

ga je da Ipsos izuzetno blisko posluje sa SNS-om i Aleksandrom Vučićem, tj. da za njih obavlja gomilu istraživanja i ima veliku materijalnu korist.

Ovo je bio povod za intervju (rađen mejlom) sa prof. dr Srđanom Bogosavljevićem, osnivačem i dugogodišnjim direktorom, a sada savetnikom u Ipsos Strategic Marketingu.

VREME: Ako gledamo merenja Ipsosa od početka godine, ko bi ušao u parlament 2022, ko bi mogao da formira vlast na nivou Grada Beograda i da li bi bilo drugog kruga predsedničkih izbora?

Srđan Bogosavljević: Još je rano da se odgovori na ova pitanja traže kroz istraživanja, jer se ne znaju liste koje će učestvovati, niti se nazire njihov broj, kao ni

Fotografije: Marija Janković

ko će biti kandidati za predsednika. Očigledno je da SNS komotno vodi, i to sam, za parlament. SPS, SSP i POKS+DSS ne bi trebalo da imaju problem sa cenzusom, a blizu je i DJB. Za Beograd nismo imali istraživanje koje može da se citira, ali se nazire da će neke opozicione i neke lokalne stranke imati bolji rejting nego za parlamentarne izbore. Konačno, iako nema ni kandidata, pa ni istraživanja, na pitanje koje najbolje simulira predsedničke izbore – o poverenju, vrlo ubedljivo vodi aktuelni predsednik.

Kakvo je raspoloženje građana u vezi sa bojkotom izbora? Postoje li tu promene u odnosu na prošlu godinu i koliko je podrška tadašnjim bojkot strankama promenjena u poslednjih godinu dana?

Ipsos nije istraživao raspoloženje za bojkot jer ga još niko ozbiljnije ne najavljuje, ali verujem da se stranke koje su bile u bojkotu tom temom ozbiljnije bave. "Stranke bojkota" imale su, zajedno sa PSG, podršku i više od 18 odsto opredeljenih birača pre proglašenja bojkota, sa tendencijom rasta. Nakon proglašenja bojkota taj se rejting očekivano smanjio. Trenutno, da su izbori bili održani u junu, zbir rejtinga tih stranaka bi bio približan onome koje su te stranke imale nakon proglašenja bojkota iako se iz podataka vidi da ima znatno više birača izrazito negativno raspoloženih prema SNS i Aleksandru Vučiću, koji bi mogli biti rezervoar glasova opozicije.

U aprilu 2020. izjavili ste da promena vlasti trenutno nije moguća zato što postoji "jedan gigant i gomila patuljaka", te da su ti patuljci "u velikoj meri sami sebe napravili patuljcima" jer su se stalno delili nakon gubitka vlasti. Meni, pak, deluje da vlast kontinuirano, putem medija (ono što vidimo) i ko zna kojih drugih pritisaka (ono što ne vidimo), svako različito mišljenje i njenog nosioca čini "patuljcima". Kako biste vi ocenili taj uticaj?

Verujem da sam tako nešto izjavio jer je i tada i sada očito da na strani vlasti postoji dominantna stranka, a da je na strani opozicije iscepanost bila i ostala velika. Opozicija, osim što jasno pokazuje protiv koga je, nema mnogo zajedničkog. Već sama kvalifikacija "prave" i "lažne" opoziciju deli opoziciono biračko telo. Dele ga i česte nesuglasice među liderima slične orijentacije – pri čemu je ta orijentacija više intuitivno prepoznatljiva, nego dobijena jasnim porukama o važnim pitanjima. Uzgred, ni tada, ni sada ne sporim uticaj medija, ali istraživanja rejtinga se bave opredeljenjima birača, bez obzira šta je sve uticalo na to.

Tada ste rekli i da su kampanje izuzetno važne i da oko 700.000 ljudi posle glasanja kažu da su mogli i za nekog drugog da glasaju, kao i da veliki broj ljudi odluči u poslednjoj nedelji ili poslednjeg dana kampanje da izađu. Kakve su bile ove brojke nakon izbora 2020?

U više navrata smo dokazali da postoji znatan broj ljudi koji u poslednjem tre-

nutku odlučuje i da li izlazi na izbore, i za koga će glasati. Naprosto, postoji znatan deo sugrađana koji je manje zainteresovan za politiku. I dok većina ima trajnija stranačka opredeljenja, ovi koji se odlučuju u poslednjem trenutku uglavnom slede rođaćko-prijateljske savete i manje-više se proporcionalno opredeljuju kao i većina. Čak i kod politički zainteresovanih opozicionih birača postoji nesigurnost opredeljenja zbog toga što im nije jasna granica i sposobnost stranaka koje su im bliske, pa često menjaju stav za koju su od međusobno sličnih stranaka. Kako se kod nas pojavljuje veliki broj lista na izborima, često potpuno novih ili novog imena, a usled te nesigurnosti opredeljenja birača, lakše se "hvata" broj koji će glasati za grupu sličnih stranaka nego rejtingi za takve pojedinačne stranke, jer između poslednjeg merenja i samih izbora prođe vreme koje je dovoljno za tu vrstu predomišljanja.

Koliko medijska slika utiče na rejting stranaka imajući u vidu da opozicije nema u glavnim medijima, odnosno, ima je uz izrazito negativan prizvuk? Kako će ispitanici da imaju stav o opoziciji kada je ne vide ili je vide negativno predstavljenu?

Medijska slika svakako utiče, i postoji niz institucija koje se bave medijima i medijskim slobodama – pa i pristrasnošću medija. Mi merimo percepcije, konkretno što vi pitate, merimo političke stavove birača bez obzira na uzroke. Medijska scena i njena regulativa je predmet i političke borbe, pri čemu internet portali, društvene mreže i ogroman potencijal kablovskih provajdera daju neuporedivo veće mogućnosti sada, nego što su bile devedesetih i prve dekade dvehiljaditih. Ono što je merljivo jeste da postoji ozbiljan problem sa poverenjem u medije, a nema dileme da imamo dominantno neproporcionalno podeljene navijačke medije.

Po vašem mišljenju, a s obzirom da su u toku dva paralelna dijaloga vlasti i opozicije, šta bi od eventualnih izmena izbornih pravila i uslova imalo najveće efekte u biračkom telu i po rezultate glasanja?

Ovo nije javnomnjenjsko pitanje, tako da mogu samo da dam lični stav. Ozbiljno vreme je potrošeno i mnoge šanse su

■ **Postoji značajan deo sugrađana koji je manje zainteresovan za politiku. I dok većina ima trajnija stranačka opredeljenja, ovi koji se odlučuju u poslednjem trenutku uglavnom slede rođaćko-prijateljske savete i manje-više se proporcionalno opredeljuju kao i većina. Čak i kod politički zainteresovanih opozicionih birača postoji nesigurnost opredeljenja zbog toga što im nije jasna granica i sposobnost stranaka koje su im bliske, pa često menjaju stav za koju su od međusobno sličnih stranaka**

propuštene za bolje pozicioniranje i snažniji uticaj opozicije. Formalno se može doraditi regulativa, ali za uspeh opozicije je potrebno i osmišljeno grupisanje i mnogo snažnije i smelije političke poruke – na primer, ne mogu da zamislim da bi postojao medij koji ne bi preneo zaključke dijaloga neke naše iole organizovane opozicije sa liderima Albanca sa Kosova, o tome šta se dešava ako i kada oni preuzmu vlast. Ovde treba dodati i izbor političkih protivnika i tema za raspravu – jer u sukobu dve slične opcije obe gube, a to se dešava na opozicionoj strani često.

Šta je, prema vašem stavu, razlog za optužbe dela opozicije na račun Ipsosa i njegovih istraživanja?

Nažalost, deo opozicije sa snažnom medijskom infrastrukturuom vrši ozbiljan pritisak, pre svega politički, na Ipsos. Na medijima bliskim toj opciji vodi se kampanja protiv Ipsosa sa neverovatnim brojem negativnih objava, pa tako, iako demantovane, optužbe ponavljaju naknadno više puta u više medija. Ne razumem motive, jer su svi koji mi padaju na pamet ekstremno naivni i prozaični. Ipsos nije politički takmac, ne radi ništa protiv njih, a uveren sam da su opoziciji veoma potrebna kvalitetna istraživanja. Kampanja protiv Ipsos-a je promašena tema, kao da na političkoj areni nema mnogo ozbiljnijih i za uspeh na izborima profitabilnijih političkih tema, o kojima treba polemisati sa političkim protivnicima. A objavljivanje podataka istraživanja jeste uobičajena praksa razvijenijih društava i prihvaćeni demokratski instrument u svetu. Kod nas je to još relativno retko, jer mediji nisu naručioc istraživanja.

Koliko su često od 2000. političke stranke govorile da Ipsos ne radi dobar posao? Koliko se sećam, najviše je "odjeknulo" istraživanje iz 2012. kada je procenjeno da u dru-

gom krugu predsedničkih izbora Tadić osvaja 58, a Nikolić 42 odsto glasova. Vi ste tada izjavili da Ipsos "nije zvanično objavljivao podatke, već su mediji kao naručioc istraživanja puštali ono što im se čini interesantnim". Da li se možda sećate koliko je ovakvo istraživanje objavljeno pred drugi krug imalo uticaja na izbor ljudi?

Retko je Ipsos napadan od političkih stranaka – osim ovoga sada, sećam se samo napada SRS, a i činjenica da je većina stranaka radila sa Ipsosom, kao i da za ta istraživanja Ipsos ima niz međunarodnih klijenta, govore da poverenje u rad i metodologiju Ipsos-a postoji. Ponekad se rezultati ne dopadaju strankama, ali se zbog toga do sada nije vodila negativna kampanja i pravili pritisci kao sada.

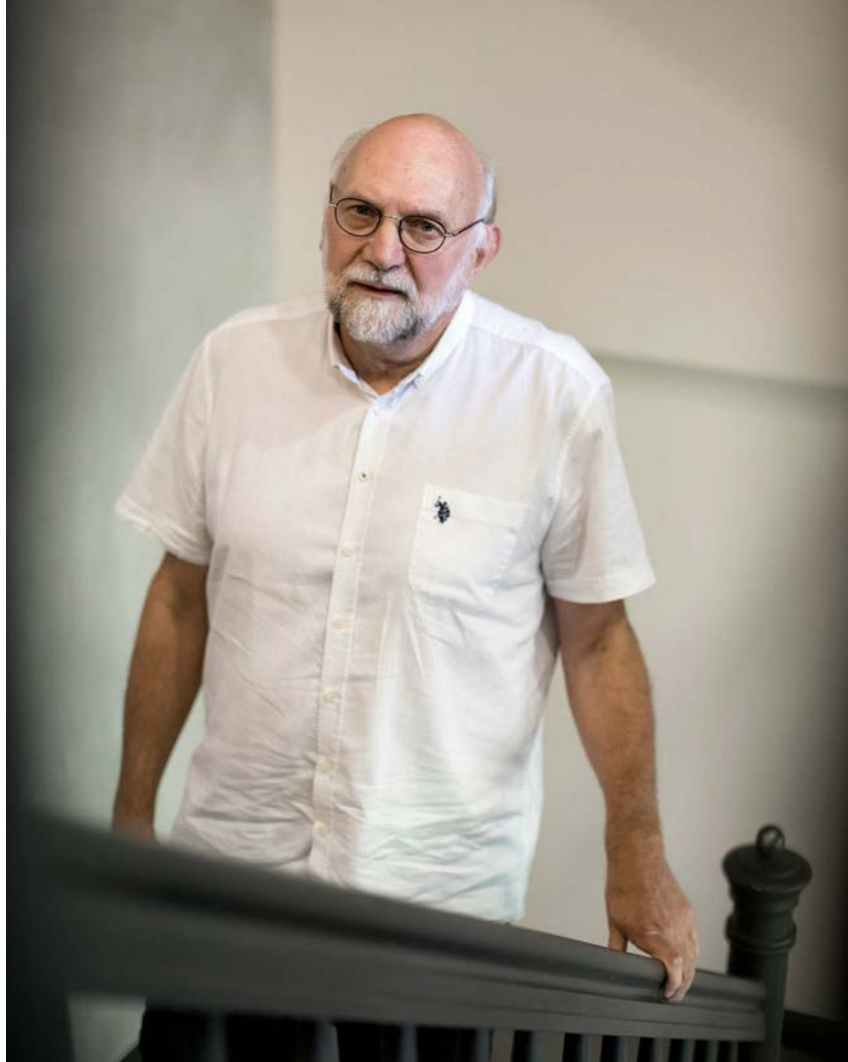
Da odmah razjasnim 2012. godinu: Ipsos te godine prvi put nije radio direktno istraživanja za DS (osim za Grad Beograd), nego je radila jedna američka kompanija za koju je Ipsos prikupljao podatke, na osnovu njihovog upitnika, i oni su bili vlasnici svih prava. DS je kao naručilac imao takođe prava, mada ne znam kako su i da li su ugovorom definisali prava objavljivanja. I dok je većina podataka govorila o tesnoj borbi Tadića i Nikolića, pojavila se u Ipsosovo ime ta vest iako Ipsos nije imao svoje istraživanje. Ja čak nisam bio u Srbiji (samo da ilustrujem koliko smo bili daleko od ozbiljnog angažmana). Tek kada nam nije uspelo da demantujemo, indirektno smo u nekoliko intervju-a rekli da su kandidati izjednačeni, što se videlo iz podatka u koje smo imali uvid. Dakle, nisu mediji bili naručioc i nisu mediji krivotvorili, nego je neko dao medijima podatke i imenovao Ipsos kao izvor. Možemo spekulisati da je ta vest malo smanjila izlaznost Tadićevih birača, kao i što su uticali "beli listići", ali je ipak glavni razlog za poraz DS ležao u

činjenicama da su imali ravnopravnog protivnika, da su se iscrpli u prvom krugu, da je kampanja za drugi krug vođena loše, da je Beograd imao izrazito lošu izlaznost, kao da nije bilo kampanje – ali, ovo je tema za unutar stranačku analizu kako se to desilo. Što se tiče bliskosti saradnje sa SNS-om, ona je ista kao i sa svakim drugim klijentom sa kojim Ipsos ima potpisan ugovor.

Koji je, zapravo, obim poslovne saradnje Ipsosa i SNS, u smislu prihoda agencije? Podsetiću da je sam Vučić više puta govorio da svakodnevno dobija neka istraživanja (doduše, ne nužno Ipsosova). Takođe, da li Ipsos radi istraživanja za SNS ili za predsednika države?

Ipsos je više puta odgovarao na ovakva pitanja i nema, niti može išta da krije od svog poslovanja. U ukupnom prihodu Ipsosa javnomnjenjska istraživanja u proseku učestvuju sa oko pet odsto. Ove godine, za prvih šest meseci, taj procenat je manji. Ostatak su komercijalna (tržišna) istraživanja – u proseku više od 50 odsto, društvena istraživanja dobijena u najvećoj meri na međunarodnim tenderima čine do 35 odsto prihoda, te medijska istraživanja. Poslednjih godina se radi oko 700 projekata godišnje i samo mali deo su javnomnjenjska, od kojih je za SNS opet samo deo, a deo za niz međunarodnih klijenata. Ugovor o istraživanjima Ipsos ima sa SNS, a ne sa Predsedništvom. Nemam uvid koja se još istraživanja rade za njih, ali znam da samo jedno mesečno istraživanje ima oko 100 stranica tabela i ako neko sve to analizira, treba mu dosta znanja i vremena, ali i vraćanja na te tabele i grafikone, pa to može da potraje.

Generalno, koliko je istraživanje javnog mnjenja upravo to – presek stanja – a koliko je kreiranje javnog mnjenja? Imate li podatke koliko na ljude utiču informacije koje Ipsos ili

■ **Medijska slika svakako utiče, i postoji niz institucija koje se bave medijima i medijskim slobodama – pa i pristrasnošću medija. Mi merimo percepcije, političke stavove birača bez obzira na uzroke. Medijska scena i njena regulativa je predmet i političke borbe, pri čemu internet portali, društvene mreže i ogroman potencijal kablovskih provajdera daju neuporedivo veće mogućnosti sada nego što su bile devedesetih i prve dekade dvehiljaditih. Ono što je merljivo jeste da postoji ozbiljan problem sa poverenjem u medije, a nema dileme da imamo dominantno neproporcionalno podeljene navijačke medije**

neka druga agencija objavi, u smislu njihove odluke izaći/ne izaći na izbore ili glasati za nekog, a ne za nekog drugog?

Istraživanja javnog mnjenja su snimak stanja u nekom trenutku. U tom smislu su informacija koja može da ima određeni uticaj, pre svega kada se radi o oprede-

ljivanju između sličnih opcija. U literaturi se navodi nekih šest prepoznatih uticaja, neki u korist vlasti, neki u korist opozicije, ali se uvek radi o vrlo ograničenom uticaju. Primer koji se sada potencira jesu izbori u Beogradu 2018. godine. Tada je Ipsos dobio podatak da DS može da osvoji 3,9 odsto pred izbore, a dosta pre izbora u neobjavljenom istraživanju 4,4 odsto – dakle, oba puta ispod cenzusa. Pošto je DS odlučio i pre toga kako će ići na izbore, ovaj podatak nije mogao da bude uzrok te odluke rukovodstva DS-a, ali je mogao da napravi preliivanje kao sličnoj opciji i još smanji DS, a uveća slične koji su imali sigurniji prolaz preko cenzusa – npr. listu "Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju". To se, izgleda, i desilo.

Zapravo, najispravnije je iz istraživanja koja se bave rejtinizima čitati trendove, jer oni ukazuju da li se radi ili ne radi dobro i minimiziraju se uticaji nekih značajnih jednokratnih događaja. To je onda dobar materijal za medije, a značajni podatak za stratege i taktičare stranaka.

Da li ste u istraživanjima našli da postoji statistički značajna veza između glasanja za SNS i sledeće četiri stvari: nivoa obrazovanja, starosti, mesta stanovanja i pretežnog informisanja putem TV Pink?

SNS je najveća stranaka, sudeći po svim izborima od 2014. na ovamo (sa početnih 48 odsto 2014. do 61 odsto osvojenih glasova 2020), i po strukturi svojih birača je najbližija opštoj populaciji prisutnoj u zemlji. Kod drugih stranaka je mnogo veća zakrivljenost u odnosu na populaciju. Na primer, u odnosu na DS, oni imaju manji procenat ljudi sa viskom stručnom spremom, ali je ukupan broj ljudi sa visokom spremom značajno veći od ukupnog broja birača većine stranaka. Slično je sa starosnim strukturom – npr. imaju nešto manje mladih birača od proseka. Žene imaju neproporcionalno veliko učešće u SNS glasovima. Komplikovanje je sa medijima, jer je poverenje u vesti značajno drugačije od samih rejtinga TV stanica, pa tako je i za TV Pink, iako ta stanica ima visoke rejtinge – teško je odrediti uticaj i objasniti ukratko te relacije, ali je sigurno da postoji uticaj visoko dometnih medija.

◀ **RADMILO MARKOVIĆ**

Da li će pandemija ikad

Izgleda da Srbija polako otvara debatu o uvođenju obavezne vakcinacije protiv korona virusa. S jedne strane, većina pravnika koji se oglašavaju u javnosti protivi se tome, pozivajući se na Ustav i Evropsku konvenciju o bioetici. S druge strane, zakoni Srbije prepoznaju mogućnost izbora, sve dok taj izbor ne ugrožava druge, a imamo i osam obaveznih vakcina za decu

Sajt Svetske zdravstvene organizacije, na dan pisanja ovog teksta, 20. jula, kaže sledeće: Zaključno sa podnevom, od pojave korona virusa do sada obolelo je 190.770.507 ljudi. Umrlo je 4.095.924. Zaključno sa 19. julom, u svetu je administrirano ukupno 3.436.534.998 doza vakcina. Kako se neke vakcine daju u dve doze, neke u jednoj, teško je proceniti koliko je imunizovanih u svetu. Ali, ugrubo, reč je o oko milijardu i 700.000 stanovnika planete starijih od 16 godina. U Srbiji je, prema podacima SZO, vakcinisano oko 38 odsto populacije iz ove starosne grupe. Zaglavili smo se, medicinski radnici sa gotovo svih punktova prijavljuju sve slabiji odziv. Vest od ovog vikenda glasi da se radnim danima na Beogradskom sajmu vakciniše oko 300 ljudi, dok je tokom vikenda odziv nešto veći jer dolaze ljudi iz regiona. Ali, to i dalje nije dovoljno.

IMUNITET KRDA, A KRDO SVOJEGLAVO

Srbija nije jedina zemlja koja se zaglavi. Sjedinjene Američke Države, trenutno u vođstvu po broju zaraženih, ali i preminulih, stagniraju na 50 odsto. Nije mnogo drugačije ni u Velikoj Britaniji, Švedskoj, Grčkoj, koje su negde između 40 i 50 odsto, pa ni u Finskoj koja stoji na svega 28 odsto. Kada je reč o procentu pot-

biti pobeđena

Fotografije: Tanjug

MEDICINA SPREMNA, INTERES MALI: Vakcinacija u Srbiji

puno vakcinisanih, svetski lider je Malta sa 71 odsto, Island sa 70, a zatim Ujedinjeni Arapski Emirati sa 69 odsto. Izrael, u koji su sve oči sveta bile uprte na početku procesa imunizacije, je na 58 odsto kompletno vakcinisanih. Svi ovi procenti veći su kada se gleda broj onih koji su primili bar jednu dozu, ali ne značajno veći.

Za to vreme svetom, pa i Srbijom, hara delta varijanta koja ne šteti ni vakcinisane. Istina, od početka se zna da vakcina štiti od teških oblika bolesti i smrtnog ishoda, ali sa ovako malim obuhvatom vakcine globalno – pitanje je dana kada će širenjem kroz nevakcinisanu populaciju novi korona virus mutirati i zaobići sve imune odgovore koje je nauka podarila tokom rada na vakcinama. Američki Centar za kontrolu zaraznih bolesti pre nekoliko nedelja izašao je sa konstatacijom da, kada se uporedi sadašnje tempo vakcinacije i brzina mutacija virusa, nije nerealno očekivati i da pandemija nikada neće biti pobeđena.

KRIZA POVERENJA

Zna se pouzdano da vakcine rade. Imaju manjkavosti jer ne štite od zaražavanja »

■ **Pravni institut obavezne vakcine već postoji. Pitanje je samo da li kovid 19 zadovoljava iste ili makar slične kriterijume kao difterija, hepatitis, male boginje, polio, veliki kašalj... Ili pravnici koji mašu Ustavom smatraju da deca imaju manja ljudska i ustavna prava nego odrasli**

Grčka: Antivakseri protiv vlade

Vakcina ili otkaz

Uvođenjem stroge kaznene politike za nepoštovanje protivpandemijskih mera, obavezne vakcinacije za pojedina zanimanja i dajući poslodavcima za pravo da otpuste radnike koji odbijaju da se vakcinišu, vlada Kirijakosa Micotakisa je na sebe navukla gnev jednog dela Grka i produbila podele u društvu

Za "Vreme" iz Soluna

Usred letnje turističke sezone, dok ponovo raste broj zaraženih od kovida 19 i preti mutirani delta virus, u Grčkoj su u sredu 14. jula antivakseri održali velike demonstracije. Uz parole "NE obaveznoj vakcinaciji!", "Sloboda!", "NE podelama! NE ucenama! NE terorizmu!", "Ne gradiš imunitet, gradiš sebi zatvor!", više hiljada ljudi okupilo se na protestima protiv obavezne vakcinacije i novih mera vlade premijera Kirijakosa Micotakisa. Tako su se protivnici vakcinacije, a pogotovu obavezne vakcinacije, sa grčkim zastavama i krstovima u Atini okupili ispred grčkog parlamenta. U Solunu je hiljade demonstranata marširalo obalom i okupilo se kod Bele kule. Mnogi su pevali himnu, dok je malo njih nosilo zaštitne maske.

Za sada je oko 45 odsto grčke populacije kompletno vakcinisano, još 10 odsto samo jednom dozom, što znači da je polovina stanovništva i dalje nezaštićena i izložena zarazi, a masovna vakcinacija umesto da se ubrzava, svakim danom se sve više usporava.

Antivakseri u Grčkoj su veoma šarolika grupa sastavljena od ksenofoba svih vrsta – od uplašanih od nepoznatog koje dola-

zi iz nauke i tehnologije, preko verskih fanatika, pa sve do paranoičnih, ekstremnih desničarskih teoretičara zavere. Među njima se nalazi i mali broj "alternativaca" koji su skeptični prema konvencionalnoj medicini i "farmaceutskim kartelima". Svi-ma njima je zajedničko nepoverenje, zbunjenost, dezinformacije, strah i paranoja. "Ljudi su zbunjeni onim što se priča. Čuli smo o trombozi od koje se umire. Astra Zeneka je čas dobra, čas nije. Fajzer i Moderna su nove tehnologije. Da li ti znaš kakve ćeš posledice od toga imati za pet godina? Ja ne znam pošto nisu izvršena klinička ispitivanja. Samo se ti vakciniši, ja ću da sačekam da vidim. Nosim svoju maskicu, roditelji su mi se vakcinisali, nikoga ne ugrožavam," priča jedan solunski frizer.

NOVE MERE PROTIV PANDEMIJE

Neposlušnost takozvanog pokreta protiv vakcinacije naterala je vladu da preduzme nove mere čija je taktika "štap i šargarepa", jer osetljiva grčka ekonomija ne bi izdržala još jedan lokdaun. Da bi socijalno najaktivniju populaciju staru između 18 i 24 godine motivisala da se vakciniše, vlada je odlučila da im pokloni 150 evra pod uslovom da prime bar jednu dozu

» ni daljeg prenosa i još se ne zna koliko dugo štite, ali dovoljno su efikasne da oslabe virus i spreče mutacije. Mogle bi da donesu spas i izlaz iz pandemije čija se druga godišnjica bliži. Problem je, međutim, ako se izuzmu zemlje gde je vakcina još uvek teško dostupna,

u poverenju, odnosno nepoverenju stanovnika planete.

To nepoverenje ide u tri smer: prema farmaceutskoj industriji, prema sistemima, odnosno vlastima i, konačno, prema tradicionalnim medijima. Teško je pobrojati na jednom mestu sve slučajeve kada

su ovi faktori izigrali masovno ukazano poverenje, pa ovakva reakcija onih koji ne žele vakcinu nije sasvim neobjašnjiva. Međutim, nauka koja pre svih i svega stoji iza vakcine, nije nikad izneverila. Ona se uvek drži strogih metoda, dokaza i činjenica, stoji neutralna spram ideolo-

SPASAVANJE TURIZMA VAKCINACIJOM: Maske i distanca
Fotografije: AP Photo

vakcine. Ovaj novac će se davati u obliku “e-novčanika” i moći će da se potroši isključivo na putne karte, hotele ili kampove, koncerte, pozorišta i druge kulturne događaje kojih su mladi ljudi bili lišeni svih prethodnih meseci. Takođe je doneta odluka da od 15. jula u zatvorene zabavne centre i klubove, restorane, kafiće, barove, bioskope i pozorišta mogu da uđu samo ljudi sa potvrdom da su vakcinisani, preležali kovid 19 ili uz pi-si-ar test ne stariji od 48 sati. Stranci koji nisu državljani EU, kao na primer građani Srbije, moraću sa sobom da imaju potvrdu o vakcinaciji na engleskom na kojoj se vidi da je prošlo najmanje 14 dana od druge doze vakcine i pasoš. Na otvorenom prostoru lokali će nastaviti da rade kao do sada, uz poštovanje svih protivpandemijskih propisa.

Vlasnici lokala koji se ne budu pridržavali ovih mera biće kažnjeni sa 5.000 evra i zatvaranjem lokala na sedam dana. Ako se prekršaj ponovi, kazna će iznositi 10.000 evra i 15 dana zabrane rada. Posle trećeg prekršaja lokal se zatvara na 60 dana.

PODELE U DRUŠTVU

Preduzetnici su se žestoko usprotivili novim merama. Kažu da neće da “postanu stražari” i “kontrolori vakcina”. Na Fejsbuku su formirali novu antivakcersku grupu pod nazivom “Lokali bez vakcina” koja već ima oko 120.000 članova. Istovremeno, oni ne žele da im se u potpunosti zatvore kafići, taverne ili klubovi, kao što je bio slučaj tri puta po nekoliko meseci u posled-

njih godinu i po dana. Micotakis obećava da “neće zatvoriti ekonomiju, niti ograničiti slobodu većine odgovornih (vakcinisanih) građana zbog nekolicine koji se bune i ne žele da preuzmu “svoj deo društvene odgovornosti”. Najavio je pokretanje platforme za vakcinaciju maloletnih tinejdžera i dece starije od 12 godina uz odobrenje njihovih roditelja. Takođe je odlučeno da se na nekim radnim mestima, poput bolnica, staračkih domova i škola, uvede obavezna vakcinacija. Za antivaksere vlada priprema ukidanje svake finansijsku podrške i pomoći.

U privatnim kompanijama to konkretno znači da će neko ko odbije da se vakciniše i na taj način ugrozi zdravlje svojih kolega moći da bude prinudno poslat na neplaćeno odsustvo u trajanju od mesec dana. Ako zaposleni i posle toga odbije da se vakciniše, poslodavcu se daje mogućnost da ga otpusti. Te stroge mere su podelile grčko društvo. Opoziciona Siriza je optužila vladu desnog centra da se njeni pokušaji da racionalnim argumentima nagovori građane da se vakcinišu doživeli fijasko. Optužuje je za “politiku podele”, “ucene” i “terorisanje” ljudi, jer je istovremeno izglasavala zakone o radu koji direktno ugrožavaju radnike i umanjuju njihova prava. “Retorika o obaveznim vakcinacijama izazvaće negativne reakcije i teratogenezu. To je ono što vlada želi. Svesno hrani zver, samo da bi je predstavila kao manje zlo. To su opasne igre,” izjavio je tim povodom poznati advokat Tanasis Kabajanis.

PRETNJA TURIZMU

Brzo širenje mutiranog delta virusa počelo je ozbiljno da ugrožava turizam koji slovi za grčku “tešku industriju”. Trenutni broj novozaraženih iznosi oko 3.000 dnevno, a deset ljudi na dan podleže ovoj bolesti (od početka pandemije u Grčkoj je, prema zvaničnim informacijama, od oboljenja kovid 19 umrlo 13.000 ljudi). Stručnjaci predviđaju da bi u avgustu broj novozaraženih mogao da se popne na 12.000 dnevno. Nakon nedavne odluke Nemačke da Grčku stavi na listu “opasnih” zemalja i lokdauna koji je uveden na Mikonosu, čini se da će Izrael, iz koga godišnje dolazi više od pola miliona turista, dodati Grčku na listu zemalja iz kojih u Izrael može da se uđe samo uz sedmodnevni karantin, bez obzira na negativan pi-si-ar test i potvrdu o vakcinaciji. S druge strane, britanska vlada je dala zeleno svetlo za vakcinisane Britance da se vrate bez karantina sa “narandžastih” destinacija, a to je značajno podstaklo rezervacije za Grčku i smatra se važnim “vetrom u leđa” za grčki turizam. Cilj je da zemlja privuče makar 50 odsto od 35 miliona turista koji su u pretpandemijskoj 2019. godini posetili Grčku. U ovom trenutku, taj cilj izgleda veoma daleko.

GEORGIOS STAMKOS, MILICA KOSANOVIĆ

gija, manipulacija, propagande i profita. Međutim, to je em opšte mesto, em je 20 meseci od pojave novog korona virusa kasno podsećati šta je nauka.

Podsticaji građana na vakcinu mogu se razvrstati na sistem nagrade, to jest neku vrstu stimulansa za vakcinisa-

nje, i sistem kazne za odbijanje vakcinacije. Obaveznu vakcinu nijedna zemlja na svetu još nije uvela. Na sam pomen toga u Srbiji reakcije na društvenim mrežama izgledaju kao da će se sva sila gnevnog i naoružanog naroda sručiti na Narodnu skupštinu, kao da

su spremniji da prime metak ako treba nego vakcinu.

Onda se pojavi predsednik Aleksandar Vučić i pomene mogućnost lutrije za one koji odluče da se vakcinišu, pa se obruši druga strana, oni koji su se vakcinisali dobrovoljno i čim im se ukazala prilika. Ruku

Sve lažne vesti o kovidu potekle od 12 osoba

Centar za suzbijanje digitalne mržnje otkriva da je "desetak dezinformacija" o korona virusu stiglo do čak 59 miliona ljudi na više različitih društvenih mreža. Velika većina teorija zavera, dezinformacija i antivakcerskih programa o kovidu 19 poteklo je od samo 12 osoba, utvrđeno je u izveštaju Centra za suzbijanje digitalne mržnje (CCDH) koji je ove nedelje citirala Bela kuća.

Samo na Fejsbuku, desetak osoba je odgovorno za 73 odsto celokupnog sadržaja protiv vakcina, iako su američka vlada i njene regulatorne agencije ocenile vakcine kao sigurne i efikasne. Čak 95 odsto prijavljenih dezinformacija o korona virusu na ovim platformama nije uklonjeno.

CCDH, britansko-američka neprofitna i nevladina organizacija, otkrila je u martu da ovih dvanaest osoba koje su nazvali "tuče dezinformatora" zajedno prati 59 miliona ljudi na više platformi društvenih mreža, a Fejsbuk ima najveći uticaj. CCDH je analizirao 812.000 objava na Fejsbuku, i otkrio da 65 odsto lažnih vesti upravo potiče od njih.

Šef službe za javno zdravlje Vivek Marti i predsednik SAD Džo Bajden su se ove nedelje usredsredili na dezinformacije oko vakcina, kao na jednu od glavnih pokretačkih snaga u širenju virusa.

Među "dezinformatorima" se nalaze lekari koji su prihvatili nadrinaku, bodibil-deri, velnes blogeri, religiozni fanatici, kao i Robert F. Kenedi mlađi, nećak Džona F. Kenedija koji je takođe povezivao vakcine sa autizmom i 5G mobilnom mrežom. Kenedi je u međuvremenu uklonjen sa Instagrama, čiji je Fejsbuk vlasnik, ali ne i sa samog Fejsbuka.

"Fejsbuk, Gugl i Tviter uspostavili su politike za sprečavanje širenja dezinformacija o vakcinama, ali nisu svi uspeli na zadovoljavajući način da sprovedu te politike", napisao je Imran Ahmed, izvršni direktor CCDH-a u izveštaju. "Svi su bili izrazito neefikasni u uklanjanju štetnih i opasnih dezinformacija o vakcinama protiv korona virusa", dodao je. Iako su platforme od tada preduzele mere za uklanjanje mnogih postova, pa čak i uklanjanje tri od dvanaest vesti sa jedne platforme, CCDH poziva Fejsbuk, Instagram, Tviter i Jutjub da u potpunosti "unište" desetak informacija za koje smatraju da su opasne i ključne za stvaranje dileme oko vakcinacije, pogotovo u presudnom trenutku u pandemiji.

"Ažurirane politike i izjave imaju malu vrednost ukoliko se ne sprovedu snažno i dosledno", navodi se u izveštaju.

"S obzirom na to da se velika većina štetnog sadržaja širi na određenom broju naloga, uklanjanje tih nekoliko najopasnijih pojedinaca i grupa može značajno smanjiti količinu dezinformacija koje se šire na platformama", prenosi "Gardijan".

» na srce, sistem nagrade nije ništa novo, primenjuju ga razne zemlje, a imali smo ga i mi, bilo kroz 3000 dinara, bilo kroz vaučere za kupovinu u tržnim centrima u kojima su otvoreni punktovi. Sistem nagrade je do jednog trenutka funkcionisao. Više ne radi, te je zbog toga možda i najrazumnije – povećati nagradu. Nekome je dovoljna nagrada to što će razviti imunitet na kovid 19, nekom drugom je pak 3000 dinara suma koja će ga prelomiti. Nekom trećem bi dovoljno jak stimulans bio nešto vrednije i skuplje, ali onda se otvara teren za svakojake ucene i uslovljavanja jer nikad se ne može znati koliko je kome dosta. A kolektivni imunitet je dvosmer- na ulica: vakcinom štitimo sebe, ali i dru- ge. Nevakcinisanjem ugrožavamo sebe, ali,

takođe, i druge. Naravno, svaki utrenirani protivnik vakcine pita kako može da ugro- zi vakcinisane. Lako: postoje ljudi koji jed- nostavno ne razviju imuni odgovor ili lju- di koji ne smeju da prime nikakvu vakcinu (npr. onkološki pacijenti na imunoterapiji).

MOŽDA IPAK MOŽE OBAVEZNO

Etička dilema je ogromna, a oko toga da li Srbija ima pravni okvir za propisiva- nje obavezne vakcine, debata tek počinje. U prvom trenutku, pravna struka bila je jednoglasna da je to kršenje Ustavom za- garantovanih prava, kršenje Evropske po- velje o bioetici koja zabranjuje invaziv- ne medicinske prakse (ubod iglom bez sumnje jeste invazivna metoda). Među- tim, ima i suprotnih argumenata.

Specijalista zdravstvenog prava Klinič- kog centra Srbije Dragana Maletić izjavi- la je za N1 da bi se u Srbiji mogla propisati obavezna vakcinaciju ukoliko bi se dobila preporuku SZO, saglasnost Komisije za za- razne bolesti i preporuka Zavoda, odnosno Instituta za javno zdravlje "Batut": "Naš pravni sistem ne poznaje prisilnu vakci- naciju, vakcinacija nije prisilna mera, ako bude uvedena kao obaveza, onda će biti propisane sankcije za neodazivanje pozivu za vakcinaciju", rekla je Dragana Maletić.

Dodala je i da Ustav nije ograničavajući faktor za uvođenje obavezne vakcinacije. "Ustav, istina, proklamuje određena pra- va čoveka i građanina, ali isto tako dopu- šta i mogućnost da se ta prava ograniče, odnosno sasvim suspenduju. Ne određuje način na koji se ta prava ostvaruju, to uređuju zakoni. U ovom slučaju to su za- koni o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, o pravima pacijenta i o zdravstve- noj zaštiti", rekla je Maletić i dodala da bi se neodazivanje na vakcinaciju moglo posmatrati kao prekršaj ili krivično delo. "Prekršajne sankcije su propisane, kazne se kreću od 50 do 150 hiljada dinara, pa ako se ni tada ne odazove, onda će odgo- varati krivično, a kazna je propisana do tri godina zatvora", kaže Maletić.

Možda najvažniji deo njene izjave je- ste onaj u kom kaže da Zakon o pravi- ma pacijenta zaista daje pacijentu pravo da dobije ili prihvati određenu meru, sve dok ne ugrožava prava drugih pacijenata.

Ovde nije loše podsetiti i na to da ka- lendar obavezne vakcinacije u Srbiji obu- hvata osam različitih vakcina koje deca moraju da prime po propisanom raspore- du od momenta rođenja do kraja osnov- ne škole. Takođe, propisane su i kazne za roditelje koji odbiju da imunizuju decu. Dakle, pravni institut obavezne vakcine već postoji. Pitanje je samo da li kovid 19 zadovoljava iste ili makar slične kriterijume kao difterija, hepatitis, male boginje, polio, veliki kašalj... Ili pravnici koji mašu Ustavom smatraju da deca imaju manja ljudska i ustavna prava nego odrasli?

U svakom slučaju, običnim i pravno ne- ukim smrtnicima hitno su potrebna ra- zjašnjenja o mogućnosti uvođenja obave- zne vakcinacije. Jer sve ovo predugo tra- je i, kako sada stvari stoje, možda nikada neće proći.

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Srpski svet

Foto: print skrin

U poslednjem slučaju urušavanja, investitor se ranije bavio nekom vrstom sado-mazo terapije vezivanjem, koja navodno klijente oslobađa stresa. Narodski rečeno, dojučerašnji producenti pornića danas se bave stanogradnjom. "Veži me, investitore", da parafraziram Almodovara

Strah je iznenada postao dominantna tema naših TV programa. Rekao bih da postoje dva pristupa ovoj temi, jer deo televizija prosto želi da nas informiše o opasnostima života u Srbiji, dok onaj tabloidni deo svesno manipuliše osećanjem straha iz dnevnopolitičkih razloga. Senzacionalizam u medijima ima svoj pandan u politici, naročito kada je populizam dominantan način političke komunikacije. Svaka od horor priča u sebi krije delić slike o tranziciji u Srbiji.

Snimak koji ste mogli videti na nekim komercijalnim televizijama, prikazuje kako se deo zgrade na Vračaru urušava i propada u rupu, koju je investitor iskopao gradeći novi objekat. Ovaj deo Beograda, inače najgušće naseljen, decenijama je primer socijalne transformacije, egzodusa stanara iz skromnih kuća i zgrada sa šarmom iz perioda između dva rata, postavši poligon za iskazivanje moći nove klase. Na Vračaru već postoji sličan krater u Dubljanskoj ulici, kao uspomena na destruktivnost investitora. Imate primer u Novom Sadu u Dositejevoj ulici, gde se takođe urušio deo zgrade pre tri godine, a danas je nikla nova zgrada ispred koje stoji tabla "prodaja luksuznih stanova". Investitorima se sudi, ali oni bez prekida i dalje grade. Slično je u Vidovdanskoj, gde su se stanari više puta žalili, prolaznici su mogli da primete suludu praksu da ispod temelja stare zgrade kopaju podzemne nivoe, ali nije bilo reakcije inspekcije dok se deo nije strovalio. Na sreću, vlasti u Beogradu su pomogle oko privremenog smeštaja, ali ne sme se ponoviti sudbina stanara iz Dubljanske, gde epilog ne postoji posle više od 10 godina. Građani, navodno, moraju da naprave prijavu da bi opština reagovala.

Naravno, nekoliko dana kasnije, urušavanje se nastavilo. Posebna tema, o kojoj najmanje znamo, jesu investitori, poreklo novca, a u poslednjem slučaju urušavanja investitor se ranije bavio nekom vrstom sado-mazo terapije vezivanjem, koja navodno klijente oslobađa stresa. Narodski rečeno, dojučerašnji producenti pornića danas se bave stanogradnjom. "Veži me, investitore", da parafraziram Almodovara!

Bilo je horora i u sferi porodičnih i partnerskih odnosa. Poslednji primer prebijanja desio se na Novom Beogradu, sećate se, imali smo Voždovac, pa Adu Ciganliju, na snimku krvničko prebijanje, posle trežnjenje u policiji, a tada je prebijena građanka napala policajca. Onako surovo premlaćena, pokušala je da "zaštiti" zlostavljača. Opet neki bolestan sado-mazo odnos, sa epilogom u policiji.

Kao da nam domaćeg nasilja nije bilo dovoljno, pa sam na TV Prvoj, onako usput, video u vestima za vikend snimak, što se kaže, "iz regiona", kako neki ludak napada devojkicu koja radi u

kafiću u Splitu. To je valjda poruka da ćemo se i u Dalmaciji osećati kao kod kuće.

U ovo doba godine, po pravilu, horor priče vezane su za nesreće u saobraćaju. Međutim, najstrašnija priča nije sa autoputa, gde je pola Evrope u tranzitu, već sa Karaburme, gde je vozač prvo udario oca sa dva dečaka, a zatim pobeo sa lica mesta. Zamislite ostvarenje najgore roditeljske noćne more, a slika je toliko strašna da su i svedoci bili užasnuti. Čovek je pobeo, ali ga je policija nakon 17 časova pronašla i uhapsila. Kao roditelj i neko ko je prošao kroz slično iskustvo, mogu samo da svim srcem poželim da se oporave. Besna vožnja je, ponoviti po ko zna koji put, u našoj kulturi spoljni znak moći. Ovaj bahati vozač je tu moć demonstrirao na deci.

Upravo tako dolazimo do najvećeg horora protekle nedelje, ako je poređenje uopšte moguće. Upravo to čini vlast, kada ministar Vulin na Pinku nekoliko puta emituje slike masakriranih tela žrtava Belivukovog klana. U pitanju su dokazi za suđenje, ovakvi sadržaji ne smeju se emitovati na televiziji, nasilje je zaražno i nikada ne možete predvideti efekat koji će imati na gledaoce pojedinačno. Taj mafijaški horor treba da pokaže efikasnost policije, kao i rešenost Vučića da se bori protiv organizovanog kriminala, uprkos riziku. Kome smetaju slike nasilja taj je protiv Vučića i saradnik je mafije. Sve vam verujem, želim da se ti ljudi doživotno nađu iza rešetaka, ne morate da mi pokazujete slike.

Iskreno, više me zanima šta je sa gospođom Hrkalo, koja je od državne sekretarke postala bjuti influencerska. U istoj rečenici, od mafijaških ubica stiže se do opozicije i stavlja znak jednakosti. Posebno je bizarno objašnjenje predsednice Saveta REM-a kojoj leževi i vezani ljudi koje stravično muče u prajm-tajmu ne smetaju, jer su "edukativnog karaktera". Svakako, REM je na letovanju do jeseni, pa neće reagovati. Ko inspekcija na Vračaru. Opet vezivanje – hit-tvit!

Dodamo li ovoj manipulaciji zveckanje oružjem, dolazimo do vrhunskog straha koji na našim prostorima doživljava svaka generacija. Ministar Vulin je pronašao novu geopolitičku floskulu, koja valjda treba da zameni Nebesku Srbiju, ili Veliku Srbiju, a ona glasi "Srpski svet". Ruku na srce, ova odrednica mi zvuči kao da živimo u Vulinovoj verziji tabloida Roberta Čobana. Da li se taj svet brani ratom, kako kaže politički analitičar Branko Radun, član Upravnog odbora RTS-a? Ova ideja prezentovana je na društvenim mrežama, ali je ubrzo postala i televizijska tema. Radun će da pali, Vulin će da gasi, a Vučić će na predstojećim izborima biti "garant sigurnosti", tako da se može reći da je samo strah konstanta u "Srpskom svetu".

ŠTA JE MUP SRBIJE RADIO U REPUBLICI SRPSKOJ 1995. GODINE

“Za Banja Luku smo krenuli 3. ili 4. septembra 1995, u konvoju vozila, autobusa i kamiona sa neophodnom logistikom, od municije do hrane, onim što se zove materijalno obezbeđenje. Da smo išli obavljati redovne policijske, a ne borbene zadatke, svedoči i to što smo nosili samo lično oružje, bez minobacača i teškog naoružanja koje PJP inače duži, nismo se spremali za borbeni zadatak. Putevi su bili zakrčeni kolonama izbeglica koje su išle ka Srbiji, jedva smo se probili do Banja Luke”

“O tome do sada nisam pričao. Da, vodio sam odred od 400 pripadnika posebnih jedinica policije MUP-a Srbije u jesen 1995. godine u zapadnom delu Republike Srpske, ali sam uspeo da dokažem u Haškom tribunalu, uprkos insinucijama i pokušajima Tužilaštva da time potvrdi da je država Srbija direktno učestvovala u ratu u BiH, da nismo borbeno dejstvovali, već samo učestvovali u održavanju javnog reda i mira u onom haosu koji je nastupio posle ‘Oluje’. Od brda dokumenata MUP-a Srbije koje je imalo Tužilaštvo, nema nijednog koji bi potkrepio njihove tvrdnje, prosto zato što to nije istina, a pogotovo ne da smo bili zajedno sa formacijom Željka Ražnatovića Arkana”, kaže u intervjuu za “Vreme” penzionisani pukovnik policije Srđan Grekulović (58), koji je bio svedok odbrane u procesu protiv Jovice Stanišića i Franka Simatovića, a koji je ispunio obećanje da će da progovori tek nakon izricanja presude njima dvojici.

“VREME”: Otkud vi na čelu tog odreda, i kako je do odlaska u RS došlo?

SRĐAN GREKULOVIĆ: Bio je kraj avgusta ili početak septembra 1995. godine, bio sam dežurni u Upravi policije MUP-a, čiji načelnik je bio Vlastimir Đorđević Rođa, a zamenik i ujedno komandant svih PJP pukovnik Obrad Stevanović. Tada sam bio šef odseka za javni red i mir u Upravi, u činu potpukovnika. Njih dvojica su me zvali i rekli da treba da odemo kod načelnika Resora javne bezbednosti Radovana Stojičića Badže, da ću od njega da “dobijem neke zadatke”. Došla su njih dvojica, zajedno smo otišli do načelnika, koji mi je saopštio da sam određen za komandanta jedinice koja treba da ide u Banja Luku i pomogne MUP-u RS u održavanju javnog reda i mira, s obzirom da imaju veliki priliv izbeglica posle “Oluje”, da im se pruži sva moguća pomoć, s obzirom da je veliki deo njihovog ljudstva angažovan u borbama za odbranu zapadnog dela RS. Stojičić je rekao da je to zahtev Vlade Srbije. Odlučeno je i da idemo u našim uniformama, sa oznakama i činovima MUP-a Srbije, kako bi narod RS video da smo tu i da im pružamo pomoć, ali da

ćemo biti pretpotčinjeni MUP-u RS, koji će nam davati zadatke.

Zadatak koji sam dobio bio je konkretan – pružiti pomoć centrima javne bezbednosti Banja Luka, Doboj i Prijedor u održavanju javnog reda i mira.

Zašto baš ja – ne znam, ali verovatno zbog činjenice da sam završio Vojnu akademiju, a tamo je bio rat, kao i zbog jednogodišnjeg iskustva kao pomoćnika komandanta Štaba MUP-a na Kosovu, 1993/1994. godine.

Šta se onda dešava?

Određeno je da u Banja Luku ide 370 ljudi iz 124. brigade PJP sa Kosova, koja je bila najbrojnija, i još 30 iz dela Specijalne antiterorističke jedinice (SAJ) stacionirane u Ajvaliji kod Prištine. Tih 370 ljudi je bilo otprilike 50 odsto sastava 124. brigade. Dodeljene su mi Prištinska četa, kojom je komandovao Zoran Rašković, Pečka, čiji komandir je bio Dragan Kešeljović, i Đakovička, pod komandom Radomira Čolića. Sve starešine tih jedinica su me poznavale, zbog mog jednogodišnjeg boravka na Kosovu i stalne saradnje.

Fotografije: Lenka Pavlović

■ **“Moji ljudi su imali precizne zadatke – da rade samo policijske poslove i da niko ne sme da im naredi da učestvuju u borbenim dejstvima. A posla je bilo puno u toj gunguli i haosu, jer gde je veliki broj ljudi koji se nekontrolisano kreću, u afektu su i očajni, dolazi do vršenja raznih krivičnih dela, tuča, pijanstava. Puno civila sa oružjem i tankih živaca, jer su ostali bez zavičaja, kretalo se tamo. Dovoljna je bila jedna iskra da zapali požar”**

Biografija

Srđan Grekulović je rođen 1962. godine u Kladovu. Srednju školu unutrašnjih poslova završio je 1981, a potom je 1984. poslan na Vojnu akademiju, koju završava 1988. godine i postaje pomoćnik komandira stanice milicije u rodnom mestu, da bi od 1990. do 1993. bio komandir stanice milicije u Požarevcu. Od tada do 1995. obavljao je dužnost načelnika. Nakon boravka na Kosovu, 1995. godine prelazi u Upravu policije MUP-a, gde je pored šefa odseka za javni red i mir bio i komandant 36. odreda PJP. Posle povratka sa Kosova 1999. godine, gde je bio na dužnosti pomoćnika komandanta

PJP, prelazi 2001. u tek formiranu Žandarmeriju, gde je bio pomoćnik komandanta do 2006, a od tada do 2008. komandant beogradskog odreda te formacije. Od 2008. do 2010. godine bio je zamenik komandanta i vršilac dužnosti komandanta Žandarmerije, da bi 2011. postao pomoćnik direktora policije. Na toj dužnosti je ostao do prevremenog penzionisanja “po potrebi službe”, krajem decembra 2015. godine. U međuvremenu je, kada je trebalo “gasiti požar”, bio postavljan za načelnika policijskih uprava u Jagodini i Nišu.

Za njegovo ime nisu se u javnosti vezivale nikakve afere.

Zbog obaveza oko planiranja i priprema ja sam ostao u Beogradu, a u Prištinu je otišao Stevanović, da im saopšti zadatak i sa njima razgovara.

Za Banja Luku smo krenuli 3. ili 4. septembra, u konvoju vozila, autobusa i kamiona sa neophodnom logistikom, od municije do hrane, onim što se zove materijalno obezbeđenje. Da smo išli obavljati redovne policijske, a ne borbene zadatke, svedoči i to što smo nosili samo lično oružje, bez minobacača i teškog naoružanja koje PJP inače duži, nismo se spremali za borbeni zadatak. Putevi su bili zakrčeni kolonama izbeglica koje su išle ka Srbiji, jedva smo se probili do Banja Luke.

Kada smo stigli u Modriču, tamo me je sačekao pukovnik Gaćeša iz MUP-a RS i upoznao me sa zadacima – da je odlučeno da jedan vod od 25 pripadnika ostane u tom gradu i da drže kontrolni punkt, jedan vod ide u Derventu na ispomoć, jedan u Teslić, jedna četa ostaje u Doboju, a ostatak ide u Banja Luku. Kada smo stigli u Banja Luku, smestili smo se u objekte policijske škole. Na sastanku tamo odlučeno je da jedna četa ostaje na raspolaganju banjalučkom centru bezbednosti, a ostatak snaga poslao sam u Prijedor, Bosanski Novi, Sanski Most i Mrkonjić Grad.

Kako ste rukovodili jedinicom, s obzirom da je bila razvučena na širem prostoru?

Ja sam bio imenovan za člana štaba MUP-a RS, čije sedište je bilo u Banja Luci, tu sam boravio, ali sam svaki dan išao po terenu, da obilazim pripadnike Odreda. Oni su radili klasične policijske poslove, i bili su potčinjeni lokalnoj policiji, čiji pripadnik je bio vođa patrola ili kontrolnog punkta. Moji ljudi su imali apsolutno precizne zadatke – da rade samo policijske poslove i da niko ne sme da im naredi da učestvuju u borbenim dejstvima. A posla je bilo puno u toj gunguli i haosu, jer gde je veliki broj ljudi koji se nekontrolisano kreću, u afektu su i očajni, dolazi do vršenja raznih krivičnih dela, tuča, pijanstava. Puno civila sa oružjem i tankih živaca, jer su ostali bez zavičaja, kretalo se tamo. Dovoljna je bila jedna iskra da zapali požar. Naš zadatak bio je sprečavanje opšteg kriminaliteta, šverca, kontrola lica i vozila i privođenje dezertara. Bilo je puno intervencija i hapšenja, ali su

uspeli stvari držati pod kontrolom. Ljudi iz MUP-a RS su bili srećni što im u svemu pomažu profesionalci iz Srbije, dobro obučeni i opremljeni, spremni na reakciju u svakoj kritičnoj situaciji. Koliko su bili dobri, govori i to da metka nisu opalili, niti je iko ranjen ili poginuo.

Pitanja tokom svedočenja u Haškom tribunalu odnosila su se i na saradnju sa Arkanovim snagama, kao i na kontakte sa Stanišićem i Simatovićem?

Arkanove ljude smo videli posle par dana, ali nikakvog kontakta nismo imali, a pogotovo ne zajedničke zadatke. Ja sam imao svoj zadatak, ono što oni rade nije me zanimalo. Video sam Arkana jednom ili dvaput u prolazu u Banja Luci, znao sam odranije ko je on. Lično se nikad nismo upoznali. Tek naknadno sam, preko dokumenata koji su mi pokazani u Haškom tribunalu, saznao da je njegova jedinica bila zvanično vođena kao specijalna jedinica MUP-a RS. Koliko je imala ljudi, pojma nemam. Stanišića i Simatovića nisam viđao, kao ni pripadnike Crvenih beretki.

Što se Milorada Ulemeka Legije tiče, a o njemu su me ispitivali u Hagu, nisam ga sreo tada, jedino sam čuo da je Arkanov zamenik neki momak iz Beograda, koji je bio u Legiji stranaca i ima nadimak "Legija", a jednom sam ga i video, pokazali su mi ga.

Jedini iz Državne bezbednosti Srbije sa kim sam se sretao u Banja Luci bio je Dragan Filipović (major Fića), on nije bio član tog Štaba MUP-a RS u kome sam bio ja, ali je bio na terenu, u kom svojstvu, ne znam. Pošto telefonske komunikacije tada nisu radile skoro mesec dana, pre-

ko njega sam uspostavljao vezu sa svojim pretpostavljenima u Beogradu, referisao im o stanju u jedinici, zadacima i tražio neophodnu logističku podršku. Kako je on ostvarivao tu vezu, ne znam, niti sam ga pitao. Posle mesec dana telefonske veze su uspostavljene i sa Filipovićem više nisam imao kontakt.

Dolazi do pada zapadnih delova RS, pored ostalog i Sanskog Mosta i Mrkonjić Grada, gde su bili vaši ljudi. Kako su se oni ponašali?

Oni su se izvlačili sa narodom iz tih krajeva i dolazili u Banja Luku. Mnogo ih je emotivno pogađalo to što su videli, taj egzodus.

Inače, kad smo iz Srbije polazili na zadatak, bilo je zebrnje među njima, znali su da idu na ratno područje i šta se tamo dešava. Ali kada su na putu do Banja Luke videli izbegli i proterani narod, kada su se na terenu upoznali sa situacijom, moral im je bio na najvišem nivou. Bili su spremni da se maksimalno angažuju, što su i radili, i za tih 46-47 dana koliko smo bili u Republici Srpskoj, niko se nije požalio, niti tražio da ide kući. Bili su spremni da ostanu koliko god trebalo.

Te ljude srećem tri godine kasnije na Kosovu, gde dolazim kao komandant 36. odreda PJP (kragujevačkog) i pomoćnik komandanta PJP MUP-a. Naravno da smo ostvarili izuzetnu saradnju, i u borbenim akcijama i mimo njih, jer je uvek bilo prijatno da se vidimo i popričamo.

Kada ste otišli iz RS, kako je to izgledalo?

Onog trenutka kada su prestala borbeni dejstva, nastupilo primirje i počeli pregovori u Dejtonu, dobili smo nalog za povlačenje. Uradili smo to organizovano,

■ **“Kada smo iz Srbije polazili na zadatak, bilo je zebnje među mojim ljudima, znali su da idu na ratno područje i šta se tamo dešava. Ali kada su na putu do Banja Luke videli izbegli i proterani narod, kada su se na terenu upoznali sa situacijom, moral im je bio na najvišem nivou. Bili su spremni da se maksimalno angažuju, što su i radili, i za tih 46-47 dana koliko smo bili u Republici Srpskoj, niko se nije požalio, niti tražio da ide kući. Bili su spremni da ostanu koliko god trebalo”**

došli do Bijeljine, gde nas je dočekaao vršilac dužnosti ministra unutrašnjih poslova RS Tomo Kovač. Postrojio sam jedinicu, on nam je održao govor i zahvalio se na svemu učinjenom i pruženoj pomoći. Rukovao se sa svima i poželeo srećan put.

U Beogradu smo, kada smo stigli kasno uveče, primljeni u MUP, ministar Zoran Sokolović nije bio u Beogradu, Đorđević i Stevanović su nam čestitali na uspešno obavljenom zadatku i priredili koktel za sve, da bi potom policajci otišli u svoja mesta na Kosovu.

Svedočili ste u dva navrata u Haškom tribunalu, šta je najveći utisak o tome?

Ti pokušaji Tužilaštva da dokaže da je država Srbija učestvovala sa svojim redovnim policijskim snagama u ratu u BiH, i da je jedinica koju sam predvodio bila u borbenim operacijama te jeseni 1995. godine, a da nijednog dokumenta nisu imali. Od brda dokumenata koji su im dostavljeni iz Vlade Srbije i MUP-a, a ticali su se svega i svačega, nijedan nije bio o borbenom angažovanju jedinice. Zna se kako se pišu i dostavljaju dnevni izveštaji, pravi presek. Kakve su to borbene akcije u kojima nema mrtvih, ranjenih ni utroška municije. Takve stvari se nisu mogle sakriti.

Da navedem primer Kosova 1998. i 1999. godine: svaki dan se slala depeša o svakom poginulom ili ranjenom policajcu, sa svim podacima, to je pravilo u MUP-u oduvek, i lako je proveriti.

Kakve insinuacije su bile, konkretno?

Pa, na primer, da su skraćenicu MUP RS, koja je korišćena u depešama, umešto MUP Republike Srpske, tumačili

kao MUP Republike Srbije. I svuda gde se pominje PJP RS, smatrali su da je to PJP Republike Srbije. I onda ima depeša da je kod Doboja vozilo PJP RS naletelo na minu, da ima jedan mrtav i osam ranjenih, i to se pripisuje PJP MUP-u Srbije. Uvidom u dokumente znali su da MUP Srbije nije imao poginulih i ranjenih, lako je to proverljivo. Ali tužilac je terao po svom.

Kakva su još bila pitanja?

Bilo je raznih, besmislenih, poput onog zašto je Legija živio u Ulici Ljutice Bogdana, u kojoj je živio i Arkan. Otkud ja da znam za to, da li je i zašto živio tu. Pokušavao sam da objasnim da je to stvarno banalno, do dolaska u Banja Luku nisam ni znao za postojanje tog čoveka.

Ili pitanje zašto u Banja Luci nisam uhapsio Arkana. Ja sam bio podređen MUP-u RS, i nisam mogao narediti nečije hapšenje, nego sam samo radio po nalogu načelnika banjalučkog centra javne bezbednosti Brane Pećanca i ničijem drugom. Sećam se i mukotrpnog ispitivanja o tome kakvo je pravilo u MUP-u Srbije, ko predaje zastavu sa kovčega na sahrani ubijenog policajca njegovoj porodici. Radilo se o sahrani Stojičića u aprilu 1997. godine.

Pitali su me da li sam bio na sahrani, rekao sam da nisam, zbog profesionalnih obaveza, a onda je bila serija pitanja o proceduri. Odgovarao sam da zastavu porodici predaje starešina jedinice poginulog, ili neko od kolega istog ranga, ali njima je bio cilj da ukažu da je sumnjivo to što je Stanišić kao načelnik RDB-a predao zastavu porodici ubijenog načelnika RJB-a. Oni su bili isti u rangu, obojica pomoćnici ministra, načelnici dva reso-

ra, i nema razloga da tako ne bude. Svi ostali su bili nižeg ranga, pa ako to nije mogao da učini ministar, logično je da to uradi pomoćnik.

Bilo je i pitanje o isplatama primanja pripadnicima Arkanove Srpske dobrovoljačke garde sa računa RDB-a, u Hagu su mi pokazivali spiskove, dokumente koje im je dostavila Vlada Srbije. Šta sam mogao reći, osim da to vidim prvi put, nisam imao ni spiskove isplata RJB-a, jednostavno nisam bio na toj funkciji da imam uvid. Ja sam bio čovek na terenu koji je odgovarao samo za svoju jedinicu.

Zabludu o učešću MUP-a Srbije u borbenim dejstvima je, možda, izazvao deo iz ratnog dnevnika Ratka Mladića, gde piše da mu je na sastanku 30. septembra 1995. godine, kome je prisustvovao i tadašnji načelnik Generalštaba VJ Momčilo Perišić, Stanišić referisao da se “tamo udenuo Arkan, a mi smo poslali 400 ljudi”. “Koliko sam obavešten, to je pomoglo i na Sanskom Mostu i na Novom Gradu”, rekao je Stanišić. Mogu potvrditi da datum i broj ljudi koji se pominje odgovara broju ljudi iz RJB-a Srbije koji su poslani da u tom periodu obavljaju policijske zadatke na tom području. Po mom mišljenju, a imajući u vidu i ovaj zapis, Stanišić govori o našim, a ne o Arkanovim ili bilo kojim drugim snagama. Moji ljudi nisu pomagali u smislu borbenih dejstava, nego u evakuaciji stanovništva i sprečavanju haosa.

Policija Srbije je tog leta i jeseni 1995. godine hapsila izbeglice iz RSK i RS i isporučivala ih Arkanu, prvo u Erdut, a onda ih je on, uz maltretiranja i strahovita poniženja, slao u Republiku Srpsku, ili na liniju fronta u Istočnoj Slavoniji. Ko je to naredio, do danas je ostalo nerazjašnjeno?

Sigurno nije niko iz policije. Mogao je jedino tadašnji ministar (Zoran Sokolović), ali on se nije mnogo mešao u svoj posao, tako da je naredba najverovatnije stigla iz vrha države, a on je samo preneo načelniku RJB-a.

Danas, posle svega, hoćete li progovoriti i o Kosovu? Neki kažu da ste nezastuženo ostali u medijskoj senci povodom raznih uspešnih akcija?

Penzioner sam, imam dovoljno vremena...

DAVOR LUKAČ

U limbu sećanja

“I da sam ostao da živim u svom gradu, napisao bih ovaj roman, možda bi bio nešto drugačiji, ali bi glavni događaji bili isti. Pre ili kasnije zapitamo se s kakvim smo legendama i mitovima odrasli, da li su neki događaji za koje verujemo da su nas formirali bili istiniti ili su izmišljotina.

I onda je pitanje da li ćemo se i kako suočiti s njima”

Foto: Veronica Prada Moroni

Vraćajući se u rodni grad, glavni junak novog romana Ota Horvata *Noćna projekcija* (Akademska knjiga, Novi Sad, 2021), vraća se u svet detinjstva kada se “kroz klikere jedino moglo gledati na svet oko sebe”. Vraća se u vreme odrastanja i spoznaje drugosti oko sebe, u vreme prvih spoznaja nasilja oko sebe, prema životinjama, kao i prvih spoznaja ljudskog zla, oličenog u novosadskim *hladnim danima* za vreme Racije. Povratnik lako u sobu spusti ruksak sa ličnim stvarima ali, postoji i ruksak koji ne uspeva da se skine sa leđa, pun olova, koji toliko postaje deo nas da, u suštini, više i ne možemo, nikada i nigde, da se raspakujemo. To je onaj ruksak sa JOŠ LIČNIJIM stvarima.

Kada mu istraživanja o precima po gradskim arhivama više zamute sećanja nego što mu osvetle prošlost, odlučuje da, poslednje noći pred povratak kući, proveri sopstvena sećanja na događaje i snove. Iako je više voleo da hoda, seda na bicikl pod izgovorom da nema mnogo vremena, samo jednu noć pred sobom, a u stvari zato što je “voziti bicikl znak da smo konačno stigli, da smo se našli kod kuće”.

Oto Horvat je rođen u Novom Sadu, 1967. godine. Studirao je u rodnom gradu, Erlangenu i Berlinu. Pesnik je i prevodilac. Nakon prvog romana *Sabo je stao* objavljenog 2014. godine, za koji je dobio nagrade “Mirko Kovač” i “Biljana Jovanović” i koji je bio u najužem izboru za NIN-ovu nagradu, objavio je i zbirku priča *Kao Celanovi ljubavnici* 2016. godine za koju je dobio Nagradu “Karolj Sirmaj”. Živi i radi u Firenci. *Noćna projekcija*, njegov drugi roman, nedavno objavljen u izdavačkoj kući Akademsko knjiga, povod je za ovaj razgovor.

“VREME”: Za junaka tvog romana “prošlost je postala magla kroz koju se probija, pipajući, tu i tamo prepoznajući nešto poznato”. Pokušava da ne razmišlja i “da prati bele trake na putu”. Tvoj junak je u ovom romanu “na putu”, kroz svoj rodni grad, obilazeći tokom nekoliko noćnih sati njegova ključna mesta.

OTO HORVAT: Jedna diskusija s bratom od strica u vezi s našim dedom i njegovom fabrikom sode kao i njegovim “junačkim” učešćem u borbi protiv ruskog komunizma, pre nekoliko godina, toliko me je ispizdela da sam rešio da se i književno obračunam s tim lažnim pričama, otrovnim legendama i mitovima. Tu će sve biti crno na belo, mislio sam.

Od gradskog arhiva, preko budimpeštanskog ratnog arhiva, do crkvenih knjiga došao sam do

i snova

saznanja koja su bila u potpunoj suprotnosti s naracijom koju je negovalo jedno manje krilo šire porodice, a koja su dala pravo pričama moje keve.

Taj događaj s fabrikom i ratom odvuкао me je na neplanirane stranice mog detinjstva, detinjstva i odrastanja, mogu slobodno da kažem, moje generacije. Verujem da je roman bolji i kompleksniji od običnog razračunavanja s prošlošću fabrike sode i klakera. U posao hroničara i beležnika umešao se umetnik i pesnik.

Ali tvoj junak to radi vozeći se na biciklu. Na jednom mestu u romanu kažeš da je "voziti bicikl znak da smo konačno stigli kući".

Dobro, to je autoparafraza jednogavnog stiha i doživljaja nakon prve vožnje biciklom po Firenci. Sasvim nešto banalno rekao bih, objašnjivo i neobjašnjivo, ali to me je povezalo s prošlošću, s vožnjama biciklom po Novom Sadu, s mojim prošlim životom. Tek tada sam osetio da mi je grad na Arnu postao deo srca.

se drugost teško ili uopšte ne prihvata. Koliko ti je kao piscu važno da pišeš o tim temama?

Hendikep roditelja mog junaka, ali i hendikep samog junaka zbog kraće noge, koji je umišljen ili stvaran, junak ne može da se odluči, metafora je drugosti koja se može, verujem, na različite načine tumačiti.

Oni su inače ostaci prve verzije romana koja je bila sva u grotesknim slikama i epizodama. Nažalost, nisam uspeo da zao kružim roman u toj praverziji na način koji bi me zadovoljio, ali sam sačuvao i ostavio znake fizičke drugačijosti junakovih roditelja u grotesknom svetlu i u ovoj, konačnoj verziji. To mi je obezbedilo distancu. Bez nje mi ne bi bilo lako da upletem izvesne stvarne situacije sa svojim roditeljima. Da ih nisam učinio drugačijim od onoga kako izgledaju ili kako su izgledali u stvarnosti, bojim se da bi svi opisi bili kičasti i sladunjavi, bez obzira na razne narativne strategije kao što su kontaminiranje događaja, izmišljanje, izostavljanje delova/detaja, pozajmljivanje i kombinovanje s tuđim doživljajima.

Mnoge tvoje pesme su ekfrazna, nastale su prema nekim slikama ili fotografijama, a u romanu *Noćna projekcija* ne samo da je glavni junak slikar, već spominješ pojedine slike koje su ti značajne.

Vizuelna umetnost oduvek je bila moja velika ljubav, ali nisam postao ni slikar ni istoričar umetnosti. Nekako je pisana reč prevagnula nad crtežom. Da, u pravu si, često se pozivam na slike ili ih pozivam u pomoć u svojim tekstovima. One često služe kao metafora, opisujući ih iskazujem nešto što direktno ne bi ispalo dobro.

Ekfrazna je moja ogromna fascinacija. Sakupljam knjige i članke koji se bave njome iako sumnjam da ću ikada išta uraditi s njima. To mi je postalo nekakav hobi.

A dobre ekfrastičke pesme me raspamećuju. Momenat kada se opisivanje, pa čak i ono najosnovnije, najobičnije, odvoji od opisanog, kada se tekst osamostali i počne da živi svoj život, jako je zanimljiv. Najednom slike, skulpture i fotografije zažive novim životom u pisanom tekstu.

U romanu, u jednom trenutku pišeš o knjigama ostavljenim u sobi iz doba rane mladosti. S obzirom da lično imaš iskustvo življenja u drugim zemljama, ima već 30 godina kako si

SLEVA NADESNO: Oto Horvat, Dušan Patić, Vladimir Orešković, Saša Radonjić (stoji gore), Stojan Janković, Boris Kulenović, Aleksandar Carić (leži dole)

Foto: Aleksandar Carić

Da, on i kaže u jednom momentu da mora sve lično proveriti i podsetiti se detalja, kako bi znao ko nije bio i ko neće nikada biti i da sve to mora zabeležiti "do poslednjeg slova", sva ki trenutak tog putovanja i boravka u Novom Sadu.

I da sam ostao da živim u svom gradu napisao bih ovaj roman, možda bi bio nešto drugačiji, ali bi glavni događaji bili isti. Pre ili kasnije zapitamo se s kakvim smo legendama i mitovima odrasli, da li su neki događaji za koje verujemo da su nas formirali bili istiniti ili su izmišljotina. I onda je pitanje da li ćemo se i kako suočiti s njima.

Da li su naša sećanja na ranija vremena uvek "bodljivak teren raznoraznih znanih i naslućenih istorija..."?

Ne znam, pitaš me nešto na šta nemam definitivan odgovor. U vezi sa sećanjima fascinira me to da se u nama ponekad generišu tako ubedljive laži, sve sa detaljima, bojama i mirisima, da nas ni dobro dokumentovana istina ne može razuveriti u suprotno. Kada to znaš, onda svakom sećanju prilaziš s pincetom u ruci, odnosno u rukavicama i s maskom preko lica.

Oba roditelja tvog junaka imaju hendikep. Majka ima kraću nogu, a otac grbu. Upotrebio si jake metafore za opis drugosti. Živimo u svetu u kojem

Mali kućni revizionizmi

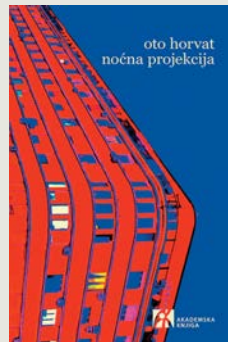
Oto Horvat: Noćna projekcija; Akademski knjiga, Novi Sad 2021.

Najjednostavniji i najpametniji način da rešim svoje nedoumice bio bi da odmah izađem iz stana. I krenem.

Što pre. U beskrajni limb. U duboke procepe prošlosti. U potisnute mape sećanja. U mašineriju noći i nostalgije.

Jer nemam vremena za gubljenje. Jer vremena imam samo za ovu jednu noć. Moram da krenem.

Na ulicu, među stabla topola, čije su ogolele krošnje izgledale kao posute snegom zbog bele izlučevine gusenica koje su proždriale lišće. Na ulicu, pod žutu i hladnu svetlost gradske rasvete, u kojoj su parkirani automobili izgledali još starije i ofucanije nego što su zaista bili, a lica prolaznika starija i bolesnija. Na ulicu, pod zvezde i napuštene svetove.

otišao, i Novim Sadom u koji se pripovedač vratio, doduše samo na nedelju dana. Pa sad, sve ba-veći se svojom arhivatorskom misijom, zapravo rekapitulira i svoju forma-

tivnu, novosadsku životnu etapu: ljubavi i prijateljstva kojih je bilo, i one kojih je samo moglo biti, a onda ko zna šta bi bilo; detinje surovosti sa odraslim posledicama, igre odrastanja i sazrevanja, tajne i laži u državi, u gradu i u kući (poput apokrifnog tunela koji vodi do tvrđave, ali i posve opipljive očeve fioke sa duplim dnom, u kojoj će narator otkriti nešto šokantno, a šokira nas ono za šta nemamo dobar odgonetni ključ), duh mesta koje naizgled stoji i duh vremena koje je naizgled proteklo.

I sve će se to uglavnom nagurati u jednu jedinu noć, poslednju pred polazak nazad u Firencu sa sterilnog "kaptolskog kolodvora" za čelične ptice, katarzičnu noć u kojoj će Horvat poslati svog pripovedača napolje iz kuće, da odbicikla završnu turu po pepelištima vlastite mladosti, susrećući kako žive ljude tako i njihove sablasne dvojnike, kako stvarne kuće tako i njihove odavno "nestvarne" stanare. A sve to Oto Horvat radi na način pesnika koji i u prozi traži esencijalno bitno, a u izrazu više prigušeno nego pompezno. Jer, slikar ovaj njegov romaneskni junak jeste, ali Filip Latinovicz ipak nije, nego se više doima kao nekakav izdozreli podunavski Holden Kolfield u kružnom velosipedskom rastanku od slatke ptice mladosti. Čulno, tiho i noćno a moćno, na rubu hronične melanholije; novosadski, naposljetku, zašto ne reći. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Svitalo je, dakle, kada je Filip stigao na kaptolski kolodvor. Taj neurastenični slikar, Filip Latinovicz, vratio se u rodni grad da svede račune, da li s njim ili sa samim sobom, ili je sve to u osnovi isto, teško je razgonetnuti. Čak i ako su se u međuvremenu, za ovih pustih desetljeća, i manje vispreni tumači dosetili da ništa ni nalik na "kaptolski kolodvor" ne postoji u gradu u koji se Filip vratio, i da to mora nešto značiti, samo treba dobro čitati.

Narator romana Ota Horvata takođe je slikar, i takođe se jedan zamašan komad vremena potucao od nemila do nedraga po "Evropi" pre nego što se (baš kao i pisac) skrasio u Firenci. Samo što je ovaj narator bezimen (ili naprotiv?), dok njegov grad to nikako nije, i što je "kaptolski kolodvor" ovde zapravo aerodrom, ali ne novosadski, jer takav ne postoji, nego aerodrom susjednog grada, odakle će ovaj taksijem krenuti ka svojoj rodnoj varoši, gledajući usput jedno ogromno dubrište kraj autoputa koje kao da je postalo živo biće, složen i protivurečan organizam nasukan u ravnici kao kit.

A po šta je tačno došao junak Horvatov u svoj rodni grad, na nedelju dana, što je valjda ona mera vremena koja se može podneti a da nostalgiju odseljenog ne potisne idiosinkrazija domaćeg? Recimo da je u pitanju svojevršno istraživanje, pokušaj dubljeg urona u mutne (moja Beatriče...) vode porodičnih priča koje se doimaju kao legende

bez istorijske potkrepe: o nekadašnjoj moći i bogatstvu, o jednom tako tipično maloevropskom očajničkom nastojanju da se, više sebi nego drugima, dokaže da se nije bilo ti-kva bez korena, nego gazda sebi i drugima, sve dok nisu došli oni tamo Bodiropićevići iz šume i uprskali stvar. Pripovedač Horvatov ni u šta od toga ne veruje, ali odnekud mu je ipak vredno potrošiti nedelju dana bivanja u starom kraju da se s tim već jednom izađe na čistac. U čemu – i nije to baš neki spojler – nekog većeg uspeha biti neće, jer takve su naše istorijske priče: obično se pokazuje da nema svedoka, nema dokumenata, neke najvažnije stranice iz simboličkih ličnih i kolektivnih dosijea su istrgnute, a kada i spaljene... Što sve naše priče čini još nepouzdanijim, ali utoliko i podložnijim svojevrsnoj statusnoj autofikciji, slobodnom divljanju malih kućnih revizionizama.

Eto, to je ono što ponajviše zanima našeg pripovedača, našeg slikara ne-Latinovicza, ali čitalac prema tome nema nikakvu obavezu, nego je slobodan povesti se za svojim asocijacijama i fascinacijama, a Horvatovo je pripovedno lukavstvo u tome što će čitaoca baš u tom smislu diskretno, a opet raskošno nahraniti, što će se odmaknuti od svog naratora (kojem je, bez mistifikacije, pozajmio štošta od sopstvene biografije i drugog rasutog tereta nefikcijskih generalija) i povesti čitaoca na jednu (noćnu) turu Novim Sadom iz kojeg je pripovedač

otišao iz Novog Sada (Mađarska, Nemačka i sada već dugo Italija), govoriš o bibliotekama koje su konceptijski različite, osim dva ili tri autora čija su dela "ostale svetle tačke pored ostalih knjiga kako u staroj tako i u

novoj kućnoj biblioteci". Koja su, za tebe, ta "dva, tri autora"?

Zamka je poistovetiti junaka s autorom. Ali, kada me već pitaš za omiljene pisce, poneo bih svuda sa sobom svog kompletnog Kiša, svog kompletnog Bernhar-

da, sve od Kucija (u italijanskom izdanju) i neke romane Mikloša Meseja, Antuneša i Crnjanskog.

Nosim ih iz jedne zemlje u drugu kao deo svog (književnog) identiteta. Oni su mi štit i konjica koja stiže u presudnim mo-

mentima. Čak i prilikom fizičkog nošenja knjiga pri selidbi, oni su u specijalnim kutijama koje se najlakše nose.

A u stvarnosti pored njih, u svojoj biblioteci čuvam i knjige, romane i zbirke pesama i priča, svojih prijatelja. Pokojni Borivoje Adašević zauzima posebno mesto među njima, ne samo zbog kvaliteta njegove proze nego i iskrenog prijateljstva.

Da li je prošlost lakše izmaštati ili je se prisetiti?

Nemam pojma. Meni je u slučaju ovog romana bilo jednostavnije da napravim dobru kombinaciju. Činjenice su mi poslužile kao odskočna daska, kao izbledele granični stubovi. Mašta, snovi, činjenice. Totalni delirijum.

Kako tebi Novi Sad izgleda danas?

Super mi je. Mislim, promene su neizbežne. Pogledaj samo naša lica, koliko su se ona promenila u odnosu na nas od pre trideset godina. Ja uživam u Novom Sadu svaki put kada dođem kod keve. Grad u suštini čine moji prijatelji i poznanici, majka. Oni čine štimung, oni daju smisao mom boravku u njemu.

Mnoge se kuće ruše, srušena je i ona slikara i pesnika Stojana Jankovića u kojoj se, tokom osamdesetih, okupljala ekipa prijatelja, pesnika i drugih umetnika, u Ulici Jovana Subotića. U kakvom ti je sećanju ostao taj period pred rat, pre '91? Koliko je uticalo na tebe, to zajedničko čitanje poezije, ko je šta novo napisao?

Presudne su to bile godine, izuzetne po energiji i lepoti. Dugogodišnji period druženja sa Stoletom i društvom tokom školovanja u Karlovačkoj gimnaziji i kasnije na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu formirao me je kao pesnika, naravno, ali pre svega kao umetnika. Ne znam, u poslednje vreme mi je bitna ta distinkcija. Ej, da, ako se ne varam, Zoran Pantelić piše knjigu o tim privatnim, alternativnim okupljanjima umetnika iz raznih oblasti, pa verujem da će i Stojanova kuća, u kojoj su se čitale poezija i proza, pravila muzika, gledali umetnički filmovi prisutnih režisera, biti opisana. Kod Stojana u kući je postojao jedan umetnički hepening u kontinuitetu. Nažalost, rat je i tu zasekao tragičnu cezuru. Neki su nas napustili, kao odličan pesnik Boris Kulenović, neki su prestali da se javno bave umetnošću, neki su, kao ja, ostali.

☞
GORDANA NONIN

Slatka navika infantilizacije

Plešući između nevremena, pandemije, te dobrih, loših i osrednjih filmova, palićki festival ipak uspeva da ostane sasvim relevantno mesto za pouzdan uvid u novitete evropskih kinematografija

Na uzorku onoga što nam je fatum namenio na uzorku prvog festivalskog vikenda na Paliću, podsetili smo se one svoje suštinske neznatnosti koja se iznova i iznova pokazuje kao tačna čak i kad smo "samo" suočeni sa atmosferskim prilikama, odnosno, ovom neprolaznom i nepobedivom lutrijom iz domena vremenske prognoze. Organizatori u hodu pronalaze alternativna prikazivačka rešenja, ali kiša i prateće nepogode u dobroj meri utiču na dinamiku i ton festivala. Srećom, filmova i dalje ima, neki su valjani, neki solidni, neki, pak, teški promašaji naravno, ne selektorski, jer je reč o novim ostvarenjima proverenih i cenjenih autora, već na prvom mestu, pa i isključivo onih na čelu autorske kolone. Dakle, tu su sve trope poznate i prisutne na svim iole viđenijim filmskim festivalima, a ovaj na Paliću to svakako jeste i sigurno će to i ostati u doglednoj budućnosti.

Glavni (takmičarski) program ovogodišnjeg festivala otvorio je britansko-američki film *Dnevnik iz Gvantanama* (*The Mauritanian*) već duže vreme iskusnog Kevina Mekdonalda, autora koji se i u domenu studijskog filma nedvosmisleno i postojano bavi lako uočljivo vema političnim filmovima jasnog ideološkog profila. Nažalost, ovaj korektni film, proistekao iz i kod nas prevedene i objavljene knjige (objavila Laguna pre oko šest godina) vidno kaska pri poređenju sa ranijim i vidno uspelijim i kvalitetnijim Mekdonaldovim filmovima (*Dodirni prazninu*, *Kralj Škotske*, *State of Play*, *How I Live Now*); s druge stra-

ne, pak, teško je poreći sud da je tu u pitanju sasvim solidan film srednje struje unutar ponude ovako i slično sročeni i postavljeni filmova. Međutim, ovaj film u celini gledano ostavlja jak utisak srednjačenja i kalkulantskog uzdanja u adute koji se u trenu, već na nivou puke faktografije, uočavaju – literarni izvor-nik, kao neretko za filmsku adaptaciju

Dnevnik iz Gvantanama

Fotografije: promo

sasvim podatno polazište, sveopšta solidnost izrade u svim dimenzijama filma, te, naravno, zvezdasta glumačka podela koju predvode neupitno pouzdani Tahar Rahim, Džodi Foster, Šejlin Vudli, Benedikt Kamberbeč.

Da zabune ne bude, i odanost sredini puta i ovde jeste i kanda će zauvek morati da ostane sasvim legitiman autorski izbor (kao i izbor producenata, finansijera), ali se čini da je krajnji naum ipak mogao da u delo bude sproveden i u nešto odvažnijem autorskom ključu i sveukupnom pakovanju. Ovako, mimo brojnih kvaliteta i dokaza esnafske veštine i promišljenosti, dobijamo film koji deluje u dobroj meri arhaično, a da pritom ta dijahronijska odrednica ne proističe

iz vremenskog okvira priče zasnovane na istinitim događajima i stvarnim ličnostima o sistematskom zlostavljanju i zakonskom i fizičkom maltretmanu većeg broja utamničenih u pomenutoj vojnoj bazi i na drugim lokacijama, pa, kako su mediji onomad prenosili, i u našem neposred-

nom susjedstvu, bez validnog pravnog pokrića, pa i puke i konkretizovane optužnice. *Dnevnik iz Gvatanama* je tako ostvarenje koje u smislu izraza i stila stiže iz nekog drugog doba, iz, doduše, skorije, a već neko vreme prohujale prošlosti, a tako nešto se ipak ne može tek tako oprostiti autoru Mekdonaldovog renomea i mogućnosti. Ovako kako na koncu biva, u vidu u kojem je sada, eto, stigao i pred naše gledateljstvo, *Dnevnik iz Gvatanama* jeste solidan film vidno zauzdanih kreativnih i autorskih pretenzija koji se lako gleda, uz procenu da pritom dosta brzo vetri iz pamćenja iole ambicioznijeg i gledalačkoj strasti predanog filmofila. Na drugoj strani imamo izvrsnu glumu Tahara Rahima, koji liku svog zatvorenika mudro dodaje i dimenziju suptilno utkane nežnosti, te uvek sigurne Džodi Foster, dok se metodistički glumački manirizam Bendedikta Kamberbeča ipak mora podvesti pod primer odveć ekspresivne glume za koju zbilja nije bilo preke potrebe. Na planu ideja ovaj Mekdonaldov film podseća na ono dobro, a možda i opšte poznato – na infantilnu bahatost sistema kojoj je zaljubljenost u vlastite mogućnosti represije nad slabijim i već uniženim jedna od prevashodnih, možda i motivacionih svrha postojanja.

Hrvatski sineasta Zrinko Ogresta je u dovoljnoj meri i najnovijim filmom, koprodukcijom Hrvatske i Srbije, pokazao svoju već davnih dana potvrđenu rediteljsku i širu autorsku formu. Nevolja je, međutim, što je njegov *Plavi cvijet* ipak nedo-

voljno razaznatljiv film za autora u čijem se opusu nalaze, recimo, izvršno-odlične *Krhotine* iz poodavne 1991. godine. *Plavi cvijet* nekako gotovo svim svojim aspektima na um brzo dovodi svedenost kao, reklo bi se, krovni idejni koncept; to je evidentno počev od samog mikrozapleta o očito sporo tinjajućem sukobu otuđenog para majka-ćerka, koji će ponovo izbiti na površinu kada majka zarad medicinskih pregleda dođe u veliki grad, pri čemu će onda nužno morati da na površinu izbiju stare neravnine i trenja koja, naravno, kako to obično biva, ne proizilaze samo iz nerazrešenih konfrontacija, već i iz onog prećutanog, skrajnutog, a, eto, i dalje prisutnog i bolnog. Ogresta pomenutu dra-

matursku postavku priče ovog filma smešta u, doduše, precizno postavljen okvir svedene naturalističke, hiperverbalizovane, dobrim delom duo-drame, pri čemu će se negde pri sredini obelodaniti još jedan front čije su akterke takođe silno posvećene pasivno-agresivnoj frontovskoj borbi i igri nadgornjavanja, a reč je o krupnim šumovima na planu odnosa glavne junakinje Mirjane i njene očekivano buntovne ćerke u burnom hormonskom i drugom vrtlogu puberteta. Istini za volju, u samoj završnici *Plavi cvijet* krene put dovoljno vešto nakalemljenog nadrealnog ukrasa, ali tada već biva prekasno da se u izvesnom smislu zamašniji razbokori naglašeni verizam ostatka ovog dela. Glumački dvojac Vanja Ćirić – Anja Šovagović Despot pruža zadovoljavajući primer sinergijski obojene glumačke saigre, dok najjači utisak film ipak ostavlja u segmentu koji se tiče zajedničke večeri tri glavne junakinje, gde taj tihi a izvesni cunami progutanog gneva dobija kinestetski najupečatljiviji ekvivalent. Ipak, ukupno uzev, a to je pokazao i recentnijim naslovom *S one strane*, Ogresta mora i kadar je za bolje, a film gledaocima u samom finalu ostavlja prilično gorak ukus kada se možda i ključni dramski momenat čitavog filma odigra-

podno jasno pozicioniranog i veoma upadljivog panoa sa reklamom, očigledno, jednog od sponzora filma. Taj detalj, doduše, podosta govori i o stanju stvari u ovdašnjim kinematografijama, a u ravni implicitnog podseća nas kako smo sa tačke gledišta onih koji upravljaju našim, naravno, iznuđenim i naučenim konzumerističkim navikama i navodnim potrebama, žrtve beskrajne infantilizacije, uostalom, baš kao što se infantilizacijski balast brižno prenosi s kolena na koleno i unutar porodice koja je u žiži ovog, takođe sveukupno solidnog filma Zrinka Ogresta.

Na dosadašnjem, naglasimo, malom uzorku viđenog na Paliću najkrupnije razočaranje predstavlja novi film uvek cenjenog i zanimljivog Bruna Dimona; njegov film ciljano generički nazvan *Francuska* predstavlja iznimno rečit primer potpunog promašaja kakav je možda i sudbinsko neizostavan u opusu svakog prestižnijeg reditelja. Dimon, autor čuvenog i i dalje uticajnog *Čovečanstva*,

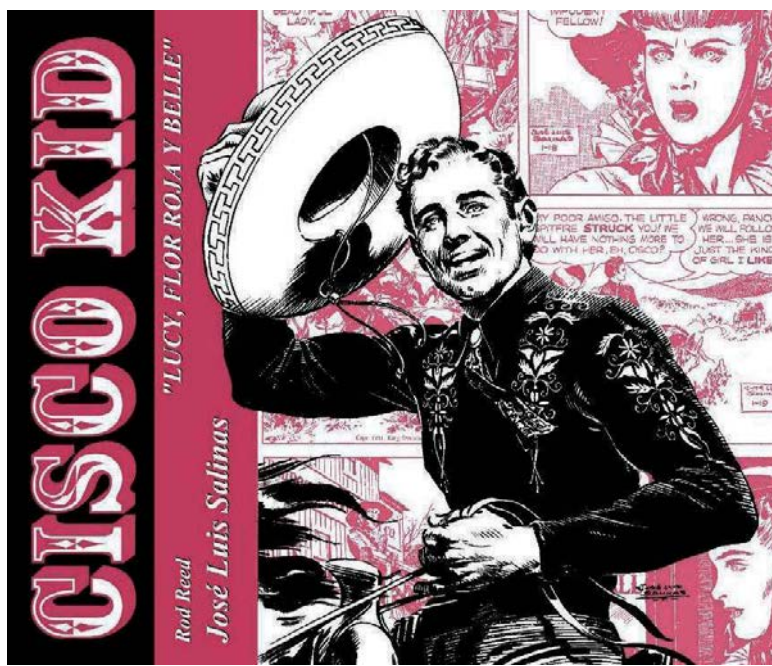
ovde u središtu ima lik samoljubive TV voditeljke Frans de Mer, autorke TV pričaonica, ali i nazovi-hrabrih reportaža sa brojnih ratišta i poprišta oružanih sukoba. Dimon se ovde opredelio za neretko upitni posprdni ton, koji se, pak, zadržava s ovu stranu komedije i komičnog, te se našao na uvek skliskom terenu satire bez suštinske oštine, a onda i polemičkog filma koji ne donosi ništa esencijalno novo u baratanju već obradom obrađenom gradom. Dimonova *Francuska* tako dosta brzo srlja put zamke filmova o suštinski nedopadljivim likovima (junacima, odnosno, anti-junacima), čija iritantnost posledično vodi do iritantnosti i čitavog filma, a čija ispraznost zapravo biva tek neželjeli ali ipak izrazito precizan odblesak jalovog autorskog koncepta i pristupa – a uz to autora od kog sa puno prava očekuje znatno inteligentnije, bolje, odrešitije, pa i kinestetski vrednije. Lea Sejdu u naslovnoj roli naprosto nema šta da ponu-

di osim svoje lepote, te se brzo prepusta, gle čuda, opet iritantnoj persiflaži, a gledaocima onda ostaje da domaštavaju i učitavaju dodatni, a samim tim i diskutabilan smisao, pri čemu se, eto, može polemisati da li Dimon, između ostalog, u ovom filmu proziva i taj dvokraki proces manje-više dragovoljne infantilizacije – autoinfantilizacije kao u slučaju glavne junakinje, kojoj, kanda, najteže pada oproštaj od narcisoidnosti kao uvek validnog dokaza pogubne nezrelosti, i infantilizacije kojom smo izloženi putem medija i onih koji kroje javno mnjenje, onih koji se paternalistički odnose i prema našim konkretnim mišljenjima i procenama krupnih društvenih zbivanja i pojava, a čiji su integralni i mamiparni deo upravo pojave poput Frans de Mur, posrnutog potpornog stuba ovog veoma diskutabilnog filma koji nam je, da bude naglašeno i to, stigao samo par dana nakon premijere na ovogodišnjem Kanskom filmskom festivalu, gde, sasvim razumljivo, i za ovakvo izdanja autora kao što je Dimon mora da ima mesta.

I, da, i na Paliću je (ovoga puta u programskoj selekciji "Novi mađarski film") prikazan odličan film *Pripreme da ostanemo zajedno na neodređeno vreme* rediteljke Lili Horvat. Od svih pomenuatih, ovaj vanserijski mađarski film na najkompleksniji i filmski najzujbudljiviji način stiže do krunske poente – priča o očito prigušenim teskobama okovanoj, cenjenoj neurohirurškinji koja se, kako se čini, iz čistog hira iz SAD vraća u rodnu Mađarsku kako bi ušla u trag muškarcu u koga se u trenu zaljubila u sebi sjedinjuje prefinjenost savremene arthaus melodrame vrhunskog soja i ciljano zauzdanu žanrovsku preciznost koja koren vuče iz psiho-trile-ra, a sa očiglednim nadahnućem i u Hičkokovoj *Vrtoglavicu*, baš kao i suptilnu odu često prezrenoj čulnosti. Pomenu-to ostvarenje tako u isti mah biva enigmatična priča o opsesiji i krajnje rečit filmski parnjak nastojanjima da se pro-nikne u tajne ljudskog uma i komšinice mu psihe. A i nosi ga glavna junakinja do kojoj je gledaocima veoma stalo, već negde pre isteka prve rolne.

ZORAN JANKOVIĆ

Preko granica priče i prevoda

**Cisko Kid Hozea Luisa Salinasa i Rida Rida
Makondo, Beograd 2021.**

Kada me je pre četiri godine američki izdavač pozvao da napišem predgovor za integralno izdanje stripuskog klasika *Lensa Vorena Taftsa*, bio sam u situaciji da objedinim svoje predgovore iz prethodno objavljena četiri toma *Lensa* od strane beogradskog izdavača Makondo (verovali ili ne, nekad se kod nas objave stripovi pre nego u svetu) i prevedem ih na engleski. Sada sam se, međutim, našao u obrnutoj situaciji, da s engleskog prevodim vlastiti tekst izvorno pisan za američkog izdavača *Ciska Kida*, ovog puta za potrebe domaćeg izdanja. U oba slučaja našao sam se u "konfliktu interesa" između pisca i prevodioca. Prevodilac nisam, veoma retko prevodim sem vlastite tek-stove, ali u oba prevodilačka smjera shvatio sam da moram da menjam i prilagođavam prevod i zbog različitih interesa domaće i američke publike i zbog zahteva ritma rečenica, stila (ako stil u mom pisanju postoji) i snage argumenata. Neke rečenice su jednostavno imale različitu snagu u dva jezika. Srećom, "autor" je shvatio da mora da popušta "prevodiocu" pa mu

je dopustio dosta izmena, pa i dogradnju teksta, što inače autori ne bi velikodušno dozvolili prevodiocima.

No, da se vratim tamo gde je čitava ova priča započela. Šezdesetih godina jugoslovenski čitaoci "Večernjih novosti" (s tada prosečnim tiražom od 150.000 primeraka) bili su dobro upoznati s *Cisko Kidom*. Dugo godina redovno je izlazio, zajedno s *Julijom Džons Stena Drejka*, *Benom Boltom Džona Kalena Marfija* i *Porodicom Tarana Džordža Makmanusa* (Makmanusov strip je zapravo prvi probio led, pojavivši se 1. septembra 1954). Sve su to dnevni stripovi sindikata za produkciju i distribuciju King Fičersa. Otud su čitaoci jedne socijalističke zemlje, preko prvog dnevnog lista s novinarstvom tabloidnog stila, imali priliku da uživaju u različitim žanrovima (vesternu, sapunici, humoru i stripu o sportu). Pošto je strip kultura (domaća i uvezena), nakon zlatnih tridesetih, pedesetih godina ponovo kod nas procvetala, ovo je bio bitan vid čitalačke zabave. Kvalitet štampe je bio dobar, a nije bilo uredničkog niti tehničkog razloga da

se interveniše u integritet dnevnih kaiševa. *Cisko Kid* je, dakle, imao priliku da ga tada čitamo i naslutimo u ponoći njegovog crtačkog stila.

VEČITI VESTERN

Nažalost, sedamdesetih i osamdesetih godina, većina publikacija u Jugoslaviji koje su objavljivale čitave epizode *Cisko Kida* (u sveskama, revijama ili u obliku knjiga) imale su znatno lošiji kvalitet reprodukcije sa žalosnom praksom preoblikovanja izvornih kaiševa. Čak su i dve knjige Dečjih novina, objavljene sredinom osamdesetih u tvrdom povezu s kompletnim epizodama *Cisko Kida*, ponudile modifikovani, grubo prekrasni i docrtavani format ovog stripa. Umesto originalnog izgleda dnevnih kaiševa, skraćivali su ih i docrtavali, narušavajući integritet Salinasovih crteža kako bi napravili stranice s prosečno šest slika po stranici, presecajući ili proširujući prizore, narušivši time strip-ski kontinuitet sekvenci. Osvedočio sam se, iscrpno pretražujući po internetu, to uopšte nije bila neuobičajena praksa objavljivanja *Cisko Kida* širom sveta.

Cisko Kid je jedan od čuvenih "večitih" vesterna, koji se u stvari sedamnaest godina (1951–1968) pojavljivao na stranicama američkih dnevnih novina, što se može smatrati kratkim razdobljem za sindikatski strip. Mnogi serijali rađeni za King Fičers, trajali su i više od pola veka. Njihovi urednici prilično su dobro znali koga angažuju kao umetnika za ovaj serijal. Hoze Luis Salinas (1908–1985) bio je izuzetno talentovan strip crtač i ilustrator. Pre *Cisko Kida* pokazao je svoje izuzetno umeće u nizu strip adaptacija poznatih klasičnih pustolovnih romana u saradnji s Hozeom de Espanjom, koji je bio odgovoran za scenarije. Što je još važnije, Salinas je autor maestralnog *Gusara Hernana* (1936–1946), koji je kreativno upio puno veličanstvenih uticaja *Princa Valijanta* Hala Fostera. *Gusar Hernan* smatra se prvim velikim strip serijalom u Argentini. Salinas je bio veoma brz crtač, što se pokazalo važnim tokom te dve decenije rada na *Cisko Kidu*, koji je izlazio isključivo kao dnevni strip u kaiševima. Jedan je od retkih sindikat-

skih stripova perfekcionistački rađenih, u kome je gotovo nemoguće primetiti oscilacije u kvalitetu crteža.

Lakoća pripovedačkog tona, s elementima preterivanja koji se granice sa komičnim, uspostavljena je još tokom prvih nedelja izlaženja. Da li je od urednika King Fičersa bio postavljen zahtev da priča u *Cisko Kidu* bude pojednostavljena? Izgleda da je tako. Jedno od upozorenja bilo je da Ciskov karakter uvek mora da se iskazuje kao dobar. To je stvorilo pomalo sužen prostor za individualizaciju likova, a podela na dobre i loše momke unela je izvesnu naivnost u priču.

NARCISKO KID

A šta je sa Ciskom? U njegovom liku prisutno je neko gotovo dečjačko oduševljenje. Cisko se temelji na šaljivo pojednostavljenoj karakterizaciji. Nesporan je junak. To kičeno momče, struka stegnuta kao u devojkice, obučeno je u uvek istu vezenu košulju. Ironičniji čitalac nazvao bi ga Narcisko Kid. Tako sam ga i nazvao u kratkom tekstu u NIN-u, 1986. godine. Neumoran je u borbi da se dopadne ženama, a i protiv desperadosa. To što čini kao borac protiv nepravde, kao heroj-dobrica suprotstavljen kriminalu i korupciji, apsolutno je sjajno i u redu. Ciskova romantična vizija zaljubljuvanja nije isključiva niti usredsređena na jednu ženu. Jednostavno, privlači ga zaljubljuvanje, zapravo flert kao takav, bez obzira preklope li se njegove simpatije u vremenu i prostoru. To pomalo stvara element samoparadije. Uprkos delimično neozbiljnom izgledu "latinskog ljubavnika i princa šarmiranja", on pre ili kasnije izaziva poverenje i osećaj zaštićenosti kod žena. To su sve rane faze osvajanja. Međutim, vrlo je malo seksualnih prizvuka koji izbijaju na površinu, ako ga uporedimo s drugim klasicima stripa (*Princ Valijant*, *Kejsi Ragls*, *Lens*, *Julja Džons*, kao i većina stripova Alekša Rejmonda).

Likovi u *Cisko Kidu* ponašaju se kao da su na pozorišnoj sceni. Ono o čemu likovi među sobom razgovaraju može na trenutke zazvučati kao da je više namenjeno čitaocu nego akterima razgovora. Dijalozi,

ali i sadržaj balona u kojima se saopštavaju misli nekako su odviše objašnjavajući. Ni elementi zapleta nisu uvek

baš naročito uverljivi. Zli ljudi kao da nisu dovoljno zli ili se ponašaju pomalo naivno, preočičgledni u namerama, a ponekad su jednostavno glupi. Zlo, međutim, zahteva ubedljivost da bi nas fasciniralo.

Načelo slobode za Ciska i Panča jeste da jašu u susret avanturama po širom otvorenim prostranstvima Zapada. Poezija otvorenih prostora je ono što zapanjuje. Ovaj tako važni sloj u *Cisko Kidu* apsolutno nikada nije bio ograničen konvencionalnošću. Najslobodnija bića u ovom strip-skom remek-delu su punokrvni pastuvi koji jezde pustarama Zapada. Stoga *Cisko Kid* zaslužuje pažljivo čitanje "od sedla naniže". Upravo tamo, naizgled na margini, sva snaga akcije počinje eksplozivno da se oslobađa u Salinasovom crtežu.

Salinas je moćan u prikazivanju pejzaža, u stanju je da prodiše u dubinu prizora. Sve te panoramske scene u punom svetlu iskazuju njegov kraljevski talenat. Takođe, Ciskove ikonične poze ostaju urezane u sećanje. Kao da postoje dve paralelne priče, konvencionalnija priča žanra, i priča govora tela svih živih bića i njihove interakcije s prirodom. *Cisko Kid* se ne pamti po scenarijima nego zbog crtačkog genija Salinasovog. Njegovo vizuelno pripovedanje ide daleko izvan granica priča. Unutar vizuelne sekvencijalnosti on stvara nezaboravni epski western.

Cisko Kid jedan je od stripova koji više od ostalih zahteva restauraciju. Zašto? Stoga što postoji neverovatna suptilnost njegove linije, tekstura i dekorativnih komponenti. Kada pogledamo njegov crtež, to je ručni rad, doslovno vez. Njegov potez perom tako je precizno definisan, gotovo filigranski, no da ne ukrštam metafore. Salinasov crtež ide rame uz rame s vizuelnom preciznošću njegovog učitelja Hala Fostera. Nažalost, izvori za preštampavanje *Cisko Kida* u mnogo gorem su stanju od izvora za *Princa Valijanta*. Za restauraciju zaslužan je restauratorski genije i posvećenik, Portugalac Manuel Kaldas. Beogradski izdavač Makondo, nakon objavljivanja Taftsovog *Lensa*, koji je takođe remek-delo Kaldasove restauracije, nastavlja s izdavanjem nezaobilaznih strip-skih klasika. ¶

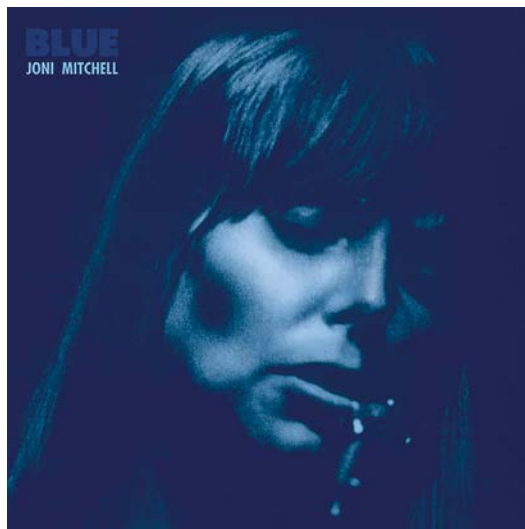
ZORAN ĐUKANOVIĆ

Jevanđelje po Džoni

Neukrotiva poput planinske reke, prostirući svoju femininu osobnost ispred sebe kao gorivo za odlazak dalje, Džoni Mičel učinila vas je kadrom da na svakom mestu ostanete taman koliko vam se dopada, i to sa mnogo stila

*I am on a lonely road and
I am traveling, traveling, traveling, traveling
Looking for something, what can it be
Oh I hate you some, I hate you some, I love you some
Oh I love you when I forget about me*
(JONI MITCHELL, *ALL I WANT*)

*Na samotnom sam drumu i
Putujem, putujem, putujem, putujem
Tražeći nešto, šta to može biti
O, pomalo te mrzim, pomalo te mrzim, volim te pomalo
O, volim te kad zaboravim na sebe*
(DŽONI MIČEL, *SVE ŠTO ŽELIM*)

Fotografije: promo

Džoni Mičel autentični je prototip nepokorne žene američke folk scene 1960-ih i

1970-ih, misteriozno skrite iza najnežnije moguće telesne pojave. Njena laneo plava kosa, visoke istaknute jagodice i ljupko lice devojčice, pomalo zatečene spoljašnjim svetom, nikada u sebi nisu sadržavali sračunati flert, igranje na kartu zavodljivih ženskih čari, niti izazovno obećanje dobrog provoda. Na svoj način zakopčana do grla, čak i kad to nije bila, u sred razuzdane hipi ere, neodoljiva Džoni svejedno je slamala srca mnoge izabrane gospode, kidajući istovremeno u paramparčad i ono svoje. Ta stalna kataklizma emocija, ali i opijenost ljubavlju, obe ispevane najslađim i u isti mah najprostodušnijim glasom, zapljuskivale su sluh i dušu čitave Amerike te ostatka sveta, preokrenuvši mnogo čiji život u smeru totalne slobode. Ženske živote ponajviše. Pitajte uostalom Rozanu Keš, Kim Vajld, Björk, Tejlora Swift i ine umetničke kćeri velike Džoni, kao i bezbrojne njene savremenice, da pomenemo Kerol King i Džudi Kolins, između ostalih.

Bezazlena lakoća i dirljivost sa kojima je još pre mnogo leta progovarala o onim najtananijim intimnim stvarima, što bi se malo koja devojka usudila da ih ovako smelo iznese u javnost pred puritanski stegnuto društvo – tu džinovsku kaznio-

nicu ženske seksualnosti – momentalno su Mičelovu učinile veličanstvenim simbolom najsvetije dužnosti prema svom biću: one da prihvatiš sebe. Njen najveći uspeh i jeste što je u svojoj stvaralačkoj praksi stavila znak jednakosti između muškarca i žene, propovedajući naglas, ali sa uverljivom čestitošću dobre kanadske devojke, kako sve ono što se dozvoljava prvom, treba dopustiti i njegovoj drugarici. I obratno. Zašto, rečju, da samo braća po folku i bezbrojni frakeri za šankom opisuju svoj ljubavni jad i ekstazu neuvijeno, sa mnoštvom detalja, kad smo i mi apsolutno sposobne da radimo isto, u životu i poeziji? Tako je krhka Džoni odvažno podigla svoj prevratnički barjak, postavši Jovanka Orleana za baš svaku sestru koja se osetila subjektom – a ne tek objektom – sopstvene ljubavne drame. Drugačijom dakle i otuda frustriranom zbog nelagode položaja koji joj je sugerisan, drzne li se da pristupi životu bez oklevanja. Ako su neka prava u ono doba kobajagi i bila izvojevana, žene su u njihovom konzumiranju i dalje završavale uglavnom prepuštene sebi, zbunjene, povređene i ophrvane stidom, a u većini slučajeva i ostavljene da se sa eventualnim posledicama nose same. To je, najzad,

u mladosti bio slučaj i sa samom Džoni. Ona je, doslovno, izveštavala iz prve ruke.

JEDNA NAROČITA PESMA

Danas, decenijama nakon svog prvog stupanja na muzičku scenu, izuzetan kantautorski doprinos Džoni Mičel važan je koliko i ono njeno precizno ispevano uputstvo za ostajanje svojom. Taj, upornošću nadahnut, teško izvojevani ženski manifest, slušaoca razoružava i šokira skoro bez ikakve razlike sada, kao i onda. Ako je naša ljubav moguća jedino kad zanemarim sebe, kao da poručuje svojim rimama Mičelova – pa, šta da se radi – *hasta la vista, baby*. Ali, nikada se u stvarnosti, tako brutalno likujući i odbacivši ih bezdušno, nije sa svojim ljubavnicima pozdravljala Džoni. Jer, naša se junakinja upuštala u svoje slavne i one druge veze celim bićem, postajala jedno sa voljenima u spiritualnom ushićenju, predavala lepotama uzajamnog prepoznavanja, bez i trunke zadržke. Kad bi se, međutim, malograđanska senka domaćićkog života nadnela nad perfekciju tog kosmičkog pripadanja jednog drugom, a zajednička sreća zapretila da se pretvori u otrcanu monetu kakvog kupoprodajnog ugovora, okuženog jeftinom neverom pride, i to baš na onom

mestu gde se zauzvrat nudi bezgranično poverenje višeg reda – ona bi, poput preplašene ptičice, smesta prhnula nekud u pravcu sunca, sa jednim uljudnim, ali neporecivim zbogom. Hrabra da trenutno iskorači iz svakog divnog kaveza srca, Džoni ipak nije odlazila a da se još jednom ne osvrne, primajući na sebe patnju ljubavnog promašaja da ga proživi do kraja, sa svim neizdrživim mukama koje mu pripadaju. Verovatno je iz tog razloga njena delikatna umetnička rukotvorina ostala neponovljiva do dana današnjeg, menjajući svojom krotkom odlučnošću čitave naraštaje nezavisnog ženskinja. A svaki Džonin bivši sećao je se sa opčinjenošću onog što je jednom boravio u naručju vilinskog stvorenja, postajući toga svestan tek kada bi magični zagrljaj iščileo. Uspomena na ovo astralno iskustvo, u dušama njenih kavaljera izgleda da nakon Džoni Mičel nikada nije ostajala kao grozni ožiljak – umesto te iščupane rane, i fantomskog bola koji bi ona drugde proizvela – nedostajanje zbog obostranog gubitka uvek je bilo ispunjeno jednom naročitim pesmom.

Na ovom mestu počinje priča o legendarnom albumu *Blue*, snimljenom 1971. za *Reprise Records*, čiju 50-godišnjicu poslednjih dana obeležavamo.

USIDRI ME ILI PUSTI DA OTPLOVIM

Džoni Mičel producirala je i sama napisala sve pesme za svoj četvrti album "Blue": na njemu ona peva i svira dulcimer, gitaru i klavir, a povremeno joj se pridružuju tadašnji dragan Džeјms Teјlor, bubnjar Ras Kankel, Sniki Pit Klajnov na pedal stilu, kao i Stiven Stils. Tema je kontemplativna šetnja kroz mnoga lica ljubavi i stanja koja ovo osećanje prouzrokuje u jednoj osetljivoj, ali snažnoj ženi novog doba, spremnoj da istraži čulnu nasladu bez ostatka, kao i poledinu takvog nespontanog zanosa. Već uvodna *All I Want* zadivljuje tako nedvosmislenom objavom oslobođenja Džoninog stvaralačkog bića, njenim neponovljivim glasom povrh filigranske koprene ritma. *My Old Man* dodatno naglašava ovu liberaciju nezaboravnim stihovima: "We don't need no piece of paper from the city hall / Keeping us tied and true no, my old man / Keeping away my blues". Ta, skroz moderna izjava ljubavi Gremu Nešu, usput jasno nago-

veštava svaki širom raskriljeni džez putokaz iz Džonine budućnosti. Njena vokalna mašta očigledno je u punoj snazi i vrhuna poput zasebnog instrumenta u gracioznom pulsu, raskidajući sa starim kanonima folka.

Little Green oda je kćeri Keli Deјl Anderson, što ju je Džoni, kao mlada 21-godišnja neudata mama, nekadašnja studentkinja umetnosti u Kalgariju i potonja početnica na folk sceni Toronto, rodila i praktično odmah dala na usvajanje. U engleskom inače postoji odrednica "kelly green" za intenzivno zelenu boju, odatle naziv ove pesme, povezan sa imenom novorođenčeta: "Call her green and the winters cannot fade her / Call her green for the children who've made her / Little green, be a gypsy dancer". Ophrvana nežnošću, Džoni Mičel kaže da je tužna, ali ne i posramljena: "Child with a child pretending / Weary of lies you are sending home / So you sign all the papers in the family name / You're sad and you're sorry but you're not ashamed / Little green have a happy ending". Veoma smeo iskaz, za svako doba! Kiloren Gib, kako je u novoj porodici preimenovana, susrela se sa svojom biološkom majkom – velikom folk poetesom Džoni Mičel – tek 1997. Njen otac, fotograf Bred Makmat, bio je takođe student u Kalgariju i Džonin dečko u ono doba. Stihovi pesme govore da je "otišao u Kaliforniju, čuvši da je tamo sve toplije". U stvarnosti, Džoni pamti kako ju je napustio tri meseca trudnu, u zimskoj hladnoći iznajmljene mansarde, bez para i ogreva. Toliko o tome.

Carey je zato vesela priča o prolaznoj ljubavi sa pustolovom Kerijem Redicom u hipi komuni grčkog sela Matala na Kritu, do kojeg je naša heroina stigla tokom svog oslobođajućeg bekstva u pravcu Sredozemlja 1970. Džoni je veoma duhovita u oslikavanju ovog odnosa i ličnog doživljaja mesta: "The wind is in from Africa / Last night I couldn't sleep / Oh, you know it sure is hard to leave here Carey / But it's really not my home / My fingernails are filthy, I got beach tar on my feet / And I miss my clean white linen and my fancy French cologne". No, odmah zatim, na završetku prve strane ploče, zgromiče vas naslovna *Blue*. Kome god da je posvećena, ova pesma ima ekskluzivno pravo poseda na nešto, do tog časa u modernoj muzici još neiskazano – reč je o aktu prelaska lju-

bavi u transcendentalni kvalitet. Omađani ste Džoninim nesvakidašnjim vokalnim kaskadama i raritetnim harmonijama u ovoj smlavljajućoj samospoznaji sebe: "Blue, songs are like tattoos / You know I've been to sea before / Crown and anchor me / Or let me sail away". Tog časa ova ploča napušta tradicionalni folk okvir zauvek i pretvara se u nešto potpuno drugačije. Nova era je definitivno stigla.

Razdragana *California* otvara drugu stranu albuma kao svojevrsna himna Džoninoj radosnoj čežnji za svojim suštinskim zavičajem: "California I'm coming home / I'm going to see the folks I dig / I'll even kiss a Sunset pig... I'm your biggest fan". Teško da je bilo koji muškarac, sam po sebi, mogao biti uzrok ovako neskrivenom nestrpljenju, a još je teže zamisliti da bi neki tipični Amerikanac umeo da Kaliforniju doživi i u pesmu pretoči isto što i ova krepka kanadska cura, zahvalna Zlatnoj državi za odbacivanje svih stega provincijske etike koje su je dotad pritiskale. Pitajte uostalom Gorana Vejvodu, koji je još do pre neki dan ciljano pohodio Los Anđeles, između ostalog ne bi li udahnuo malo nezaboravne, tople atmosfere kuća na brdima Lorel kanjona i ostalih hipi toponima, gde je u vreme nastanka albuma *Blue* stolovala celokupna folk aristokratija Zapadne obale. Džoni ovde oduševljeno plovi zvukom, uzdaajući se u busolu sopstvene pesničke svesti, dok

šeta Parizom, sanjajući Kaliforniju: "Oh it gets so lonely / When you're walking / And the streets are full of strangers / All the news of home you read / Just gives you the blues... More about the war / And the bloody changes / Oh will you take me as I am? / Will you?".

This Flight Tonight u sebi pak nosi izvesnu mušku energiju a la Nil Jang, što nije promaklo momcima iz škotskog hard rock benda Nazareth, te su 1973. godine od ove numere napravili planetarni hit. Džoni Mičel duhovito im se zahvalila nedugo zatim, započevši svoj nastup u Londonu najavom: "Sviraću vam jednu pesmu grupe Nazareth." Pa, ako vam srce ne zapeva u momentu kad se sa imaginarnih Džoninih slušalica začuje neki rock bend kako svi-

ra, ova pesma i album *Blue* jednostavno nisu za vas: "I'm drinking sweet champagne / Got the headphones up high / Can't numb you out / Can't drum you out of my mind / They're playing, Goodbye baby, Baby Goodbye / Ooh, ooh, love is blind".

River je amblematska pesma albuma *Blue*, svedočanstvo o raspadu ljubavi sa Gremom Nešom. Tokom spomenutog usamljenog putovanja Mediteranom, sa ostrva Formentera uputila mu je legendarni telegram sledećeg sadržaja: "If you hold sand too tightly in your hand, it will run through your fingers". Ako previše čvrsto držiš pesak u ruci, on će iskliznuti kroz tvoje prste. U formi Božićne pesme uz klavir, Džoni je na *River* priredila javni čas anatomije svojih osećanja. Pomišljate da je Nešu stvarno trebalo petlje da sasluša ovu pesmu: "He tried hard to help me / You know, he put me at ease / And he loved me so naughty / Made me weak in the knees / Oh, I wish I had a river I could skate away on". Naježili smo se za njega.

Bilo da je opet o Gremu ili onom pret hodnom ljubavniku, njenom čuvenom

sunarodniku Lenardu Koenu, očaravajuća *A Case of You* prosto razbija dušu, ako je od nje još ponešto ostalo: "Oh, but you are in my blood / You're my holy wine / You're so bitter / Bitter and so sweet / Oh, I could drink a case of you darling / Still I'd be on my feet". Čitav ovaj imaginativni izlet zaključuje pesma *The Last Time I Saw Richard*, gde unikatno izvijen glas kao da reže novi reljef folka specijalno za Džoni, dopisujući krivulje na dlanu njene revolucionarne inspiracije: "All good dreamers pass this way someday / Hiding behind bottles in dark cafes"... Ah, tronuti smo i svaka istina pred ovim iskazom potresena kleca.

ŽIVOTI DEVOJAKA I ŽENA

Treba reći da je Džoni Mičel svojim albumom *Blue* osnažila i heteroseksualne i homoseksualne žene (i muškarce!) podjednako, poručivši licemerima da se ovde ne radi o bezbrižnom promiskuitetu, već o tome da se ljubav može voditi slobodno i bez srama, štaviše u njoj uživati, čak i onda kada od nje bežite ili se za njom nostalgичno osvrćete. Ovim činom osvešćenja, pokazala je da naša ljubavna priroda ne zavisi isključivo od partnera, niti od bilo koga

drugog uopšte, nego jedino od nas samih. Time je napravljen presedan spram cele dotadašnje emotivne kulturne matrice i nomenklature rodni relacija unutar ostalih obrazaca. Džoni je to postigla afirmisanjem jedne univerzalne norme postojanja u ljubavnom osećanju: nedostajanje onog drugog nije samo patnja, već može da posluži kao dragoceni залог sopstvene *hidžre* (njen osmi album iz 1976. upravo se i zove *Hejira*), tog čulnog preseljenja u novu sferu duha na putu vlastitog odrastanja – dakle, vredi u svakom slučaju.

Naposletku, žena koja je ostavila jednog Grema Neša kod kuće u Kaliforniji, da postavlja novi pod u njenoj kuhinji, otisnuvši se sama hiljadama kilometara daleko, da bi tamo negde konačno shvatila kako ne želi da bude više s njim, ali posvetivši mu svejedno, u znak zahvalnosti za ljubav što su je delili, najmanje par krasnih pesama na *Blue* – stvarno je posebno ljudsko stvorenje. Neukrotiva poput planinske reke, prostirući svoju femininu osobnost ispred sebe kao gorivo za odlazak dalje, Džoni Mičel učinila vas je kadrom da na svakom mestu ostanete taman koliko vam se dopada, i to sa mnogo stila. Filozofkinja seobe ljudskih bića u savremenom svetu i genijalni promišljač kretanja-da-bi-se-postojalo, Džoni je, posve nalik svojoj mudroj kompatriotkinji Alis Manro, vrlo dobro razumela *živote devojaka i žena*, naročito onaj stadijum gde ponekad ima *previše sreće*, a što će ga vremenom neminovno smeniti neki drugi – smestivši između njih čudesnu dogodovštinu putovanja u sebe.

Ako se u vreme snimanja *Blue* osećala nezaštićenom kao "celofanski omot na pakli cigareta", po sopstvenim rečima, pola veka kasnije Džoni Mičel svojom muzikom ispisala je jevanđelje nove ženske osećajnosti, tu mističnu DNK šifru za svako naredno pokolenje, koja nam kazuje da je biti otvoren nasušna potreba u istinskoj ljubavi. Uradila je to bez imalo kajanja, i sa darežljivom spremnošću da živi i voli dalje, dozvoljavajući i svima drugima da rade isto. Kako to već Vilijam Vordsvort u *Odi nagoveštajima besmrtnosti* lepo reče:

*Premda se nikad neće vratiti onaj čas
Sjaja u travi, jednog cveta slast
Tugovati nećemo; nego naći pre
Snagu iz onog što tu ostaje.*

✎ ZORICA KOJIĆ

IZBORI U NEVREME

Poplave u Nemačkoj su odnele na desetine života i napravile štetu koja se meri u milijardama evra. Tako su i u Arvajleru na zapadu Nemačke “stogodišnje kiše” upropastile mnoge živote. Ova tragedija će svakako dominirati kampanjom za savezne parlamentarne izbore koji će se održati krajem septembra

Za “Vreme” iz Dernaua i Bona

Mali traktor vuče cisternu sa pijaćom vodom, brekće dok se serpentinama spušta u dolinu kao sa razglednice. Sa svih strana su okomita brda na kojima se sunčaju redovi vinove loze. Dole, pokraj reke Ar, prostire se selo sa petstotinak kuća. “Ništa više nemam, osim ovoga što imam na sebi”, kaže čovek u traktoru. Na sebi ima iznošenu majicu, trenerku i kaljave cipele.

Nekoliko dana posle kobne srede (14. jul) kada je Dernau pogodio potop, selo izgleda kao velika radna akcija. I staro i mlado, i muško i žensko, odeveno je u radne pantalone i duboke gumene čizme, mnoge kupljene tek posle katastrofe. Bageri su raskrčili ulice, traktori odvukli skoro sav upropašćeni nameštaj. Sada ljudi blatnjavi od glave do pete pokušavaju da očiste podruma i prizemlja zgrada.

Ponegde su postavljeni stočići sa flašicama vode i hranom. Neko prolazi selom i svima nudi komad kolača. Vojni i vatrogasni kamioni gamižu putem, helikopteri kruže. Ali su ljudi u svojim kućama mahom prepušteni sebi i prijateljima koji su se sjatili da pomognu. Malo ko ima osiguranje od elementarnih nepogoda, a i oni koji ga imaju će verovatno nedeljom čekati da ih posete procenitelji štete.

Kažu da je inače pitoma rečica Ar u sredu začas postao bujica koja se izlila preko pruge, preko vinograda i groblja do skoro svih kućnih dvorišta. Automobili

su završili na terasama, put su zaprečile naslage šuta i stabala. U selu su ostale beskrajne naslage blata. “Mi smo čak imali sreće”, kaže nam meštalin koji ovde živi sa suprugom i dvoje male dece. “Dva stepenika su falila da voda iz podruma dođe do prizemlja.”

Komšije koje žive malo niže ne znaju da li će ikad više moći da se nastane u svoje kuće. Neke je bujica srušila. Vinari mogu samo kiselo da gledaju svoje grožđe po obroncima, jer je mnogima voda poplavlila podruma i hale i neće imati gde da obrade ovu berbu.

Stručnjaci kažu da posle ovakve kataklizme treba oko tri godine da se otkloni krupna šteta i da se obnovi porušeno. I još dve godine da mesta izgledaju uredno. Možda kao na razglednici.

STOGODIŠNJA KIŠA

Te srede je kiša na zapadu Nemačke i u zemljama Beneluksa nemilice padala ceo dan. “Stogodišnja kiša” nije samo fraza koja zvuči bombastično na naslovnim stranama tabloida ili služi kao izgovor političarima. Meteorolozi kažu da dve staklitara padavina po kvadratu u samo nekoliko sati statistički jeste kiša kakva ovde biva jednom u sto godina.

U okrugu Arvajler, koji čine pitoreskna raštrkana mesta, izbrojano je 117 mrtvih. Dok ovaj broj “Vremena” ide u štampu, govori se o još 170 nestalih. Ukoliko se ne radi o nesporazumu – mnogi u prvi mah nisu

uspeli da se jave rodbini i prijateljima jer su veze u prekidu – nema sumnje da će u ruševinama, šutu i podrumima biti pronađeno još tela i da će crni bilans biti još crniji.

U susednoj pokrajini Severnoj Rajni-Vestfaliji bilo je 47 žrtava. U Belgiji je stradala najmanje 31 osoba, 70 se vodi kao nestalo. Oluja nazvana Bernd se potom preselila južnije, ka Alpima. Dunav je u Pasauu, na granici Nemačke i Austrije, prevalio vodostaj od osam metara, ali se nije izlio. Sada se u vremensku prognozu gleda kao u sudbinu. Prema poslednjim izveštajima, najgore je prošlo.

Svi važniji političari su izvukli vindjake iz ormara i u gumenim čizmama se

pojavi u Porajnju da daju izjave podrške i obećaju milijarde evra pomoći. Za sada još nisu ubedljivo odgovorili na pitanje kako je moguće da ljudi nisu ranije upozoreni i evakuisani, da su se podavili kao pacovi.

Katakliizma je već prebačena na politički teren. Dva meseca pred izbore za Bundestag, nakon kojih će kancelarka Angela Merkel otići u penziju, uz pandemiju su klimatske promene tema broj jedan. U prvi plan su ih izbacile dramatične slike iz Dernaua i drugih mesta.

Nedaleko odatle, u Zincigu, podavilo se dvanaest štićenika doma za osobe teško zaostale u razvoju. Voda ih je zatekla

u prizemlju i nije bilo nikoga ko bi ih odveo na sprat. Drugde su se ljudi utapali u podrumima pokušavajući da spasu šta mogu. Ili ih je ubila struja. Kuće, pogotovu stare skeletne (*Fachwerkhaus*), koje su vekovima odolevale svakoj poplavi, rušile su se kao lego kocke pod bujicom koja je nosila mostove i puteve.

U Erfstatu se vodom ispunio kop šljunkare i toliko raskvasio da je pokrenuo masovno klizište. Jedno naselje se survalo u provaliju.

Jedan vatrogasac, koji je sve vreme bio u akciji, pokušao je da objasni reporteru "Vremena" zašto nije bilo evakuacije. "U sredu do pola sedam uveče imali smo pet-

SMRTONOSNI POTOP: Erfstat blizu Kelna

Foto: Fotografije AP Photo

naestak poziva u našoj oblasti. Ništa posebno, ispumpavali smo nešto vode iz podruma. Već oko pola osam su vozila plutala ulicama. Doslovno je deset minuta činilo razliku između vode do članaka i vode koja nosi sve pred sobom."

KO JE KRIV

Narednih dana je postalo jasno da je štošta škripalo. Čitaoci u Srbiji će se setiti poplava u Obrenovcu iz 2014. godine sa desetinama mrtvih. Kako su tada rekli neki očevici, predsednik Opštine

Miroslav Čučković odbijao je da podigne uzbunu da se ne bi "širila panika". Voda je odnela na desetine života, Čučković je prešao u Srpsku naprednu stranku, a za mrtve niko nikad nije odgovarao.

Slično se desilo i u Nemačkoj. Tri, četiri dana pred katastrofu su stručnjaci iz evropskog sistema za rano upozoravanje EFAS nemačkim zvaničnicima precizno predložili da će doći do poplava u dolinama reka Ar i Erft. Dva dana pred potop je Nemačka meteorološka služba najavila istorijsku kišu i poplave. Preko aplikacija za upozoravanje slate su, međutim, protivrečne poruke. Na kraju niko nije evakuisan.

Dok opozicija traži ostavku saveznog ministra unutrašnjih poslova Horsta Zehofera – mada je pitanje kolika je njegova odgovornost, a kolika lokalnih čelnika i kriznih štabova – urednik naučne redakcije DW Fabijan Šmit u jednom komentaru piše da je traženje žrtvenog jarca pogrešno. "Voda je odnela mostove koji su poslednjih decenija dizani i obnavljani uz poštovanje sveg inženjerskog znanja i znanja o poplavama", piše Šmit. "Gorka istina je da postoje prirodne sile koje su jače od nas ljudi i mogu da udare tako neočekivano i brzo da nema sistema koji nas mogu obavestiti na vreme."

Slučaj je hteo da potop stoleća dođe na dan kada je svega stotinak kilometara zapadno, u Briselu, predstavljan "plan za spas klime" koji su mnogi opisali kao revolucionaran. Ideja je da Evropska unija do sredine veka postane klimatski neutralna – da ne proizvodi više štetnih gasova nego što šume i zelenilo mogu da apsorbuju.

"Revolucija" je dobar opis jer bi takve promene privredu okrenule naglavačke i od svakog građanina zahtevale da promeni navike. Poskupeli bi gas, benzin i avionski letovi, od 2035. godine bi novi automobili išli isključivo na struju, kuće bi morale da se grade drugačije, uvele bi se posebne carine na uvoz čelika, cementa, aluminijuma i đubriva iz manje "zelenih" zemalja...

Prema računici konsultantske kuće Mekinsi, države, preduzeća i privatna lica bi do 2050. godine zarad "klimatske revolucije" morali da ulože fantastičnih 28 biliona evra. Računica kaže da bi se uložene pare brzo isplatile, ali nema sumnje da će biti lomova: nestajace milioni postojećih radnih mesta, otvaraće se neka drukčija.

DVOSTRUKO VIŠE ELEMENTARNIH NEPOGODA

Još su ulicama zapadne Nemačke plutala beživotna tela kada su novinari postavili biblijsko pitanje: da li je čovečanstvo samo skrivilo ovakav potop? Nijedan ozbiljan naučnik nije na to pitanje mogao da odgovori prostim "da" ili "ne".

"Iz ovog pojedinačnog događaja ne mogu da se izvedu zaključci. Ali možemo da primetimo učestalost ovakvih nepogoda – ovo su sve događaji nezabeleženi u prethodnih sto godina", rekao je meteorolog nemačkog javnog servisa ARD Mark Ajzenman. "Sigurno idu i na konto klimatskih promena. Topli vazduh može da apsorbuje znatno više vodene pare i tako da izbaci više kiše."

Prema nekim podacima, broj ekstremnih nepogoda se u Nemačkoj skoro udvostručio u prethodne tri decenije. Nedeljnik "Spiegel" piše da će "katastro-

fa odrediti naredne sedmice, jer ovo nije događaj koji se može zabašuriti, nije jedna od histeričnih epizoda predizborne kampanje koje traju dva dana".

Prema anketi Politbarometar koju objavljuje javni servis ZDF, nekoliko dana pre ove nedaće je trećina građana označila pitanja klime i životne sredine kao "najvažniji problem u Nemačkoj". Ispred je samo pandemija (50 odsto), a daleko iza pitanje migracija i izbeglica (11), nejednakosti u društvu (10), ekonomije (7), obrazovanja i penzija (po 5).

Doline pod vodom će se, nema sumnje, urezati u sećanje birača i možda voditi njihovu ruku kada u septembru valja zaokružiti partiju kojoj se poklanja poverenje.

IZBORNA TRKA

Najveće šanse da postane kancelar i dalje ima novi šef Demohrišćana i premijer najmnogoljudnije pokrajine Sever-

...kandidat za kancelara Demohrišćana
Armin Lašet (gore); kandidat za kancelara
Socijaldemokrata Olaf Šolc (dole)

ne Rajne-Vestfalije Armin Lašet. Tradicionalno bliski privrednim lobijima, Demohrišćani su pod Angelom Merkel doktorirali na krađi tema drugih partija i ostali jedina prava *catch all* stranka – ona koja pokušava da se obrati svima istovremeno. Tako se desilo i sa pitanjem klimatskih promena.

Lašet je na provokativno pitanje da li Demohrišćani ipak čine premalo za zaštitu klime izletelo da se "ne menja politika samo zato što je ovakav dan". A kad "ovakav dan" znači na desetine mrtvih u poplavama, onda to ne zvuči baš kao srećna izjava.

Poslednje ankete Demohrišćanima daju oko 30 odsto glasova, što znači da su se oporavili od bespoštedne borbe koju su za mesto kancelarskog kandidata vodili Lašet i bavarski premijer Markus Zeder. Nakon što su u jednom trenutku bili preuzeli vođstvo u izbornoj trci, Zeleni su pre ovih poplava pali

na oko 19 odsto. Slede Socijaldemokrate (16), Liberali (11), Alternativa za Nemačku (10) i Levica (7).

ŠANSZA ZA ZELENE

Kada je reč o klimi, jedino stranka Zelenih polaže pravo da kaže "lepo smo vam govorili". Osamdesetih još gomila pacifista, hipika, ljubitelja životinja i prirode, pa i zagovornika pedofilije, Zeleni su odavno postali ozbiljna partija koja se bavi prevashodno pitanjima zagađenja i mira u svetu. Doduše, kad su na vlasti u pokrajini ili na saveznom nivou (1998–2005), nisu gadljivi na bliske veze sa privredom ni na ratove.

Kako analizira "Špigel", poplava je šansa za Zeleni čija je kampanja upala u živo blato kad je prošao talas oduševljenja njihovom kandidatkinjom za mesto kancelara Analenom Berбок, a pojavile su se i optužbe da je plagirala delove svoje knjige i ulepšavala zvaničnu biografiju.

Sada Zeleni ne smeju da probude utisak da im katastrofa ide naruku, a ipak moraju da je iskoriste. "To ne znači da su Zeleni puni ciničnih zlih ljudi. Svaka druga stranka bi imala istu računicu", piše "Špigel".

Da bi izbegla optužbu da zloupotrebljava katastrofu, Berбок je odlučila da ne prekida odmor koji provodi na nepoznatoj lokaciji. Za razliku od nje, Lašet i kandidat Socijaldemokrata, vicekancelar Olaf Šolc, dobrano su pokvasili svoje gumene čizme. Naredne sedmice biće i medijsko nadmetanje slikama. Ko izgleda kao da više brine o ljudima? Ko izgleda kao da može da predupredi slične nepogode?

Slično je bilo pred izbore 2002. godine kada su Socijaldemokrate na kraju imale tesnih šest hiljada glasova više od Demohrišćana. Prelomilo je to što je kancelar Gerhard Šreder odmah otišao na mesto poplava na istoku zemlje gde je stradalo dvadesetak ljudi.

Evropsku uniju čeka barem godinu i po natezanja oko plana o zaštiti klime. Uloge su već podeljene i preteruje se na sve strane. Dok aktivisti kažu da planovi ništa ne valjaju, da sve to mora da se uradi radikalnije i brže, predstavnici privrede kukaju da nas čeka sunovrat i traže da sve ide blaže i sporije. U svemu tome će svoje mesto morati da nađe i iduća nemačka vlada, a nije isključeno da će nju činiti upravo koalicija Demohrišćana i Zelenih.

Nema sumnje da će ljudi u Dernauu i drugim poplavljenim mestima ovog puta bolje razmisliti kome da daju glas. "Ovo su sve klimatske promene", kaže čovek koji guli upropašćene tapete u svom podrumu. Pre nekoliko godina je kupio kuću na selu jer u obližnjem Bonu, gde radi, cene nekretnina luduju, a stanovanje postaje pravi luksuz (vidi "Vreme" 1485: "Ko stanuje, vredi"). Epski pobačaj nemačke politike da obezbedi da svako sebi priušti dom vodio je ovog čoveka do doline Ara, gde mu je sada sve poplavljeno.

Prvo se valja snaći za naredne sedmice i mesece. Selom kruže pesimistične glasilne da će struja, voda i gas stići tek negde oko Božića. A tada će Nemačka već imati novu vladu.

NEMANJA RUJEVIĆ

Ekologija reči

Dok klimatski ekstremi ukazuju na dalekosežne posledice globalnog zagrevanja, i dalje se više ulaže u ugalj i naftu nego u "čistu" energiju, a obećanja vlada, čak i kad bi bila ispunjena, daleko su od onoga što bi bilo potrebno da se nešto promeni. Dok SAD gledaju šta Evropa radi i uvode ekološke carine Kini, pitanje je da li je ekološka ofanziva samo jedan vid trgovinskog rata

V elika žega, suša i požari na zapadu Sjedinjenih Država i Kanade. Rekordno visoke temperature u Dolini smrti u Kaliforniji, koja je u očekivanju letnjih požara ove godine mobilisala najveći broj vatrogasaca u istoriji. Jezero Mid iza Huverove brane smanjuje se kao Aralsko jezero nakon što su reke pritoke Amu Darja i Sir Darja od 1940-ih godina u SSSR usmerene na navodnjavanje polja pamuka u Kazahstanu i Uzbekistanu. Bujične poplave najgora u poslednjih šezdesetih godina u Nemačkoj, Belgiji i Austriji. Tornado u Češkoj. Požari u tundri za čije gašenje Rusija angažuje vojnu avijaciju. Topljenje večnog leda u Sibiru... Učestali su klimatski ekstremi koji ukazuju na dalekosežne posledice globalnog zagrevanja zbog toga što se prema naučnicima, usled ekonomske aktivnosti, u Zemljinoj atmosferi nagomilalo više od 2 biliona tona gasova sa efektom staklene bašte čija se količina povećava za po 50 milijardi tona godišnje.

U Pariskom sporazumu 2015. je na osnovu naučnih proračuna proklamovano da bi do 2050. godine porast globalne temperature trebalo da bude ograničen na nivou 1,5°C iznad preindustrijskog nivoa, tako što bi se globalne industrijske emisije ugljen-dioksida svele na neto nulu (da se ispusti onoliko ugljen-dioksida koliko se apsorbuje u okeanima i šumama). Realizacija tog cilja je dovođena u pitanje nakon odluke predsednika Donalda Trampa da povuče SAD iz tog sporazuma, a aktuelizovana objavom novog američkog predsednika Džoa Bajdena da se Amerika vratila.

Petrogradski "Komersant" šaljivo piše kako je Bajden na klimatskom samitu, koji je sazvao po dolasku na vlast,

obećao ekonomiju bez emisija štetnih gasova do 2050. godine i kako je uzvikovao: "Prevladajmo egzistencijalnu krizu našeg vremena!", sa istim osećanjem sa kojim je svojevremeno generalni sekretar KP SSSR Leonid Brežnjev pozvao: "Dajte zemlji ugalj!"

To podseća na činjenicu da je u poređenju sa zapadnim zemljama Sovjetski Savez relativno kasno počeo da pretvara naftu i gas u energetske osnovu svoje ekonomije. Po jednoj analizi Karnegi fondacije, godine 1959. gotovo dve trećine celokupne sovjetske potrošnje energije činili su ugalj, treset, uljni škrljac i ogrevno drvo, uprkos činjenici da su gigantske naslage već bile otkrivene u Volgo-Uralskom basenu.

RUSKI PLANOVI

U okviru priprema za globalnu konferenciju Okvirne konvencije UN o klimatskim promenama koja na jesen treba da se održi u Glazgovu, specijalni predstavnik američkog predsednika za klimu Džon Keri je boravio u trodnevnoj poseti Moskvi tokom koje je pritiskao ruske vlasti da smanje štetne emisije ugljen-dioksida u atmosferu tako što bi oko 50 odsto kapaciteta termoelektrana na ugalj zamenila elektranama na gas. Predsednik Rusije Vladimir Putin je pre toga preko video-linka na pomenutom klimatskom samitu rekao da je u poređenju sa 1990. godinom emisija stakleničkih gasova prepolovljena – sa 3,1 milijarde tona ugljen-dioksida na 1,6 milijardi tona i da se ratifikovanjem Pariskog klimatskog sporazuma Rusija obavezala da će do 2050. godine smanjiti antropogene emisije za 70 do 75 procenata – više nego Evropska unija koja se obavezala da će iste emisije smanjiti za 60 odsto.

Pre toga Putin je na plenarnoj sednici Međunarodnog ekonomskog foruma u Sankt Peterburgu naglasio kako često čuje prigovor da Rusija nije zainteresovana za rešavanje globalnih ekoloških problema, što je, po njegovoj oceni, "glupost, mit ili čak izobličenje", jer Rusija, kao i druge zemlje, oseća klimatske rizike i pretnje, uključujući opustošenje nekih područja, eroziju tla, suše, šumske požare na jednom mestu, poplave na drugom, nedaleko odatle. Zagrevanje se u Rusiji odvija po stopi od 2,5 odsto, brže nego u ostatku sveta, pa se mogu očekivati teške posledice ako počne da se topi večiti led na kome su u arktičkom delu Rusije izgrađeni čitavi gradovi.

Putin predlaže da se uzmu u obzir svi faktori koji uzrokuju globalno zagrevanje. Metan, na primer, čini 20 odsto antropogenih emisija, a svaka njego-va tona stvara efekat staklene bašte 25 do 28 puta više od tone ugljen-dioksida.

Klub CO₂

**Emisije ugljen-dioksida u 2009. i 2019.
 po zemljama (u milionima metričkih tona)**

	2009.		2019.
Kina	7759	▲	10.175
SAD	5491	▼	5285
Indija	1613	▲	2616
Rusija	1529	▲	1678
Japan	1163	▼	1107
Iran	547	▲	780
Nemačka	790	▼	702
Indonezija	447	▲	618

IZVOR: STATISTA 2021.

Očigledno je da se ekološka jednačina tiče interesa država, regiona, socijalnih grupa i industrijskih lobija. Na primer, Danska, Finska, Nemačka, Irska, Italija, Holandija, Norveška, Slovenija, Švedska, Švajcarska i Velika Britanija su uvele poreze na energiju zasnovane delimično na sadržaju ugljenika, ili neke druge mere stimulacije sagorevanja fosilnih goriva, ali nijedna od ovih evropskih zemalja nije uspjela u svim sektorima da uvede jedinstveni (panevropski) porez od 4 do 30 evra po toni u atmosferu ispuštenog ugljen-dioksida. Treba se setiti da su žestoki protesti "žutih prsluka" u Francuskoj počeli zbog ekološke takse.

Poljska vlada, koja vodi geostrateške kampanje protiv nemačkog uvoza ruskog gasa koji je ekološki prihvatljiviji od uglja, prkosí naredbi Suda pravde Evropske unije koji je zbog žalbe Češke naložio hitno zatvaranje poljskog rudnika lignita u Turovu. Poljski zvaničnici su rekli da bi to poljuljalo nacionalni energetski sistem pošto je na rudnik priključena elektrana koja generiše 7 odsto električne energije u Poljskoj i da bi to dovelo do gubitka oko 5000 radnih mesta.

Izvor napetosti između Poljske i EU je i to što ugalj čini 65 odsto poljskih izvora energije, uključujući 17 odsto lignita, a uprkos evropskoj težnji da eliminiše ugalj kao energetski izvor Poljska planira da se 56 odsto njene energije i dalje proizvodi iz uglja. "Gardijan" piše da je u nedavnom poljskom energetskom planu predviđeno da će poslednji rudnik uglja biti zatvoren do 2049. godine, ali da kritičari kažu da će se to dogoditi i ranije, jer je poljska proizvodnja uglja neefikasna i generiše ogromne troškove koje pokriva državni budžet.

Rusija se suočava s tim problemom i zbog toga što topljenje večitog leda ubrzava truljenje zamrznute organske materije i povećava emisiju metana iz sibirskih močvara.

CENA UGLJENIKA

Prema Putinovoj računici, 45 odsto ruskog energetskog bilansa čine izvori energije sa niskim emisijama u šta ubraja i nuklearke najavljujući izgradnju novih, kao i izgradnju hidroelektrana, a i infrastrukturu za proizvodnju vodonika i kao sirovine i kao nosača energije. U izbornoj kampanji lično dosta govori o obavezama Gasproma da o svom trošku dovodi gasovode do potrošača. Kako je 21. aprila pisao "Komersant", u Rusiji je na nacionalnom nivou pokrenut samo "meki" oblik regulacije emisije ugljen-dioksida i mogućnost sprovođenja dobrovoljnih projekata za smanjenje emisija uz sprovođenje eksperimenta o "ugljeničnoj neutralno-

sti" do sada samo na Sahalinu. Neki ruski političari kritikuju rusku vladu što nije blagovremeno donela oštrije mere kojima bi taj novac išao u ruski, a ne u evropski budžet, kako se može desiti na osnovu tzv. uredbe o prekograničnoj regulaciji ugljenika čiji je nacrt nedavno sačinila Evropska komisija. Ministarstvo ekonomije Ruske Federacije je izračunalo da za 7,6 milijardi dolara taksi može biti opterećen izvoz ruskog gvožđa, čelika, aluminijuma, cevi, električne energije, cementa i đubriva u Evropsku uniju. Tom uredbom predviđeno je da se od 2023. prijavljuje, a od 2026. i naplaćuje prekogranična naknada u iznosu od 50 do 55 evra po toni ugljen-dioksida koji se ispusti u atmosferu tokom proizvodnje robe koja se isporučuje u zemlje EU. Kompanije mogu da budu oslobođene ekoloških dažbina ako mogu da dokažu da su već platile "cenu ugljenika" prilikom proizvodnje robe.

U ekološke normative su se svi kleli, ali ne samo u Poljskoj politiku je određivao imperativ da se postojeća industrijska struktura održi kako zbog pandemije ne bi eskalirala ekonomska i socijalna kriza. "Gardijan" citira analizu dobrotvorne organizacije Tifand Međunarodnog instituta za održivi razvoj i britanskog Instituta za prekomorski razvoj koja otkriva da su Velika Britanija, SAD, Kanada, Italija, Francuska, Nemačka i Japan, zemlje čiji su lideri prisustvovali junjskom ekološkom samitu G7 u Kornvalu, između januara 2020. i marta 2021. više investirale u naftu, ugalj i gas nego u čiste oblike energije (189 milijardi dolara, prema 147 milijardi dolara). Zemlje G7 su 115 milijardi dolara dale kao pomoć vaz-

nekoliko godina u Sjedinjenim Državama dolazi iz obnovljivih izvora energije. Naglašavao je da su SAD doskora za cilj imale da emisije štetnih gasova smanje za 26 odsto, a da su sada podigle lestvicu na 50 do 52 odsto smanjenja u narednih deset godina i da taj plan ima sve veću podršku. "Krišćen sajens monitor" piše, međutim, da taj paket i nije tako popularan, a magazin "Politiko", pod naslovom "Unosan klimatski predlog koji ni u kom slučaju ne prolazi u Vašingtonu", da zbog poreza i dalje postoji strah demokrata od nove republikanske Čajanke, kao i da neki ekološki progresivci misle da to nije dovoljno. "Politiko" piše da je godinama protivljenje korporacija sprečavalo da bilo koji planovi o ceni ugljenika prođu u Kon-

Džon Keri, koji je od 2013. do 2017. bio na čelu američkog Stejt departmenta i blisko sarađivao sa Rusijom na hemijskom razoružanju Sirije i iranskom nuklearnom sporazumu u vreme bliskog susreta natovskih i ruskih brodova i aviona u Crnom moru, izgleda da i sada nalazi zajednički jezik o ekološkim problemima sa sagovornicima u Moskvi, što liči na "početak jednog finog prijateljstva". Putin je, međutim, upozorio i na to da pod klimatskim izgovorom prelazak na ugljeničnu neutralnost u rukama jakih igrača može postati i instrument neloyalne konkurencije i sprečavanja pristupa naprednim tehnologijama – dakle instrument ekonomskog, trgovinskog i finansijskog rata.

Na pitanje "Komersanta" da li će Vašington doneti slične mere ekološkog oporezivanja uvoza kao i Brisel, Keri je u Moskvi odgovorio da u Vašingtonu namećuju najpre da vide šta tačno Evropa radi, kako će to učiniti, kako će sprovesti svoje planove, sa kojim problemima će se suočiti, ali da trenutno nema nameru da deluje na isti način kao EU. Nekoliko dana kasnije "Njujork tajms" je izveštavao o tome da demokrate u američkom Kongresu pripremaju zakon o uvođenju ekoloških taksi na uvoz iz Kine i drugih zemalja koje radikalno ne redukuju emisiju "stakleničkih gasova". Krajem 2020. predsednik Si Đinping je objavio da će Kina najveću količinu ugljen-dioksida ispustiti pre 2030. i da će postići ugljeničnu neutralnost 2060, deset godina posle SAD.

Zašto, dakle, pričaš o Klimi, a misliš na Kinu? Kina sa 10 milijardi tona trenutno jeste najveći emiter ugljen-dioksida, dvostruko veći nego SAD sa 5 milijardi tona (vidi tabelu). Međutim, dok emisije u SAD opadaju od 2009. godine, one u Kini rastu. Od 1990. emisije ugljen-dioksida po glavi stanovnika u Kini su povećane za 240 procenata, a na Zapadu su opale. Tako se i sa ekološke strane vidi da je Kina zemlja u razvoju. Amerikance, čija je industrija paleotehničkog pakla od 1750. ispustila 400 milijardi metričkih tona ugljen-dioksida u atmosferu, taj kineski razvoj očito nervira, pa stoga i nije neočekivano to što se trgovinski rat širi i na ekološki teren.

MILAN MILOŠEVIĆ

DALEKO JE SUNCE: Smog u Pekingu

Foto: piqsels.com

duhoplovnoj i automobilske industriji, odnosno za sprečavanje pandemijskog kolapsa kompanija poput Er Fransa, Britiš erveja, Rajanera, Izidžeta, Lufthanze, Džapan erlajnsa, Alitalije, Renoa i Honde. Oko 80 odsto tog novca je dato bez ikakvih uslovljavanja koja bi primorala kompanije u tom sektoru da smanje emisije zagađivača, piše "Gardijan".

UNOSNI KLIMATSKI PREDLOG I TRGOVINSKI RAT

Keri je u Moskvi govorio o tome da su SAD zatvorile preko 500 elektrana na ugalj i da će zatvoriti još 50, te da oko 75 odsto nove električne energije proteklih

gresu, ali da je sada poslovni lobi promenio ton. Američki naftni institut, Američka privredna komora, Nacionalna asocijacija proizvođača i Američko veće za hemiju aktivno lobiraju u Kongresu da usvoji šemu određivanja cena ugljenika ispuštenog u atmosferu kao sredstvo za kontrolu emisija. Savet za klimatsko vođstvo, čiji su članovi Ford, BP, Ekson mobajl, Dau kemikal i Šel, u jednom dokumentu objavljuje računicu po kojoj bi SAD imale koristi od poreza na ugljenik delimično i zbog toga što računaju da će roba proizvedena u Americi biti za 80 odsto energetski efikasnija od svetskog proseka kad je reč o emisiji ugljenika u atmosferu.

Seme globalnog kapitalizma

Stvaranje moderne Velike Britanije, SAD, Indije i Kine ima otisak prstiju Istočnoindijske kompanije. Bilo bi skoro nemoguće pratiti celokupno, pozitivno i negativno, nasleđe ove kompanije na stvaranje savremenog sveta. Direktnim mešanjem u tako mnogo različitih globalnih aspekata, pitanje nije "kako je Istočnoindijska kompanija promenila svet?" Ono bi trebalo da glasi "A kako nije?"

Piše: Dragan Bisenić

GAZDE: Zvaničnici Istočno Indijske kompanije u Indiji, slika u muzeju Viktorija i Alberta u Londonu

Pripadnici pokreta BLM (*Black Lives Matter*) u Juti su nedavno naveli da američku zastavu smatraju rasističkom jer su ljudi u čijim rukama vijori "rasisti" i zato što je ona "simbol mržnje". Malo je, međutim, poznato da je inspiracija za američku zastavu bila zastava jedne kompanije – Istočnoindijske kompanije koja je u ime britanske imperije vekovima suvereno vladala svetskim tržištem. "Istočnoindijska kompanija tokom 19. veka bila je isto što su CIA i Nacionalna bezbednosna agencija danas po pitanju svojih planova za kontrolu sveta", rekao je povodom prikazivanja igrane serije *Bi-Bi-Sija* o ovoj kompaniji pod imenom *Tabu* njen scenarista Stiven Najt. Dodao je i da je ona bila "najgora multinacionalna kompanija na zemaljskoj kugli, upakovana u pravednički, religiozno opravdani monolit".

Ovakve ocene nisu ostale bez reakcija. Ekonomski istoričar sa Londonske škole ekonomije koji je napisao knjigu o Istočnoindijskoj kompaniji Titankar Roj, uzvratio je da je pogrešno što se ova kompanija uzima kao primer "malignog uticaja". "Ona je u celini dala pozitivan dopri-

nos. To je bila poslovna firma i način da se razume njen doprinos jeste pogled na njene efekte u biznisu, poslovanju i trgovini", rekao je Roj koji je i sam Indijac. On je taj stav potkrepio tvrdnjom da najveće korist od kompanije nisu imali Evropljani ili zaposleni u kompaniji, nego "u najvećem broju indijski, kineski i južnoazijski trgovci".

ARMIJA OD 200.000 VOJNIKA

Stvaranje moderne Velike Britanije, SAD, Indije i Kine ima otisak prstiju Istočnoindijske kompanije. Bilo bi skoro nemoguće pratiti celokupno, pozitivno i negativno, nasleđe ove kompanije na stvaranje savremenog sveta. Direktnim mešanjem u tako mnogo različitih aspekata u svetu, pitanje nije "kako je Istočnoindijska kompanija promenila svet?" Ono bi trebalo da glasi "A kako nije?".

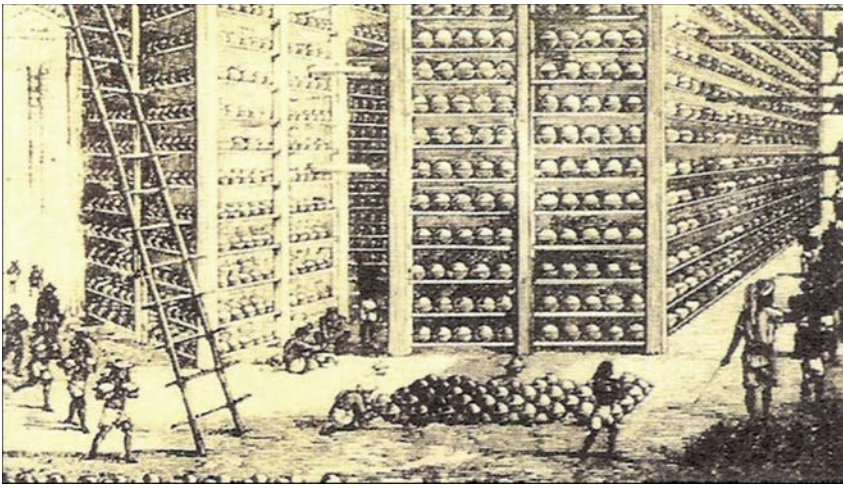
Kompanija je nedvosmisleno direktno oblikovala današnju Veliku Britaniju i Indiju. Njena uloga u stvaranju SAD je veoma značajna, ali još uvek nije potuno rasvetljena. Postoje činjenice koje ukazuju da je upravo Istočnoindijska kompanija bila ta koja je podstakla i or-

ganizovala američki Rat za nezavisnost i tako stvorila SAD, državu koja će naslediti Veliku Britaniju u ulozi globalne svetske imperije.

Kompanija je uspostavila efektivnu kontrolu nad Indijom 1757. i samostalno vladala njome narednih 100 godina. To je jedinstveni istorijski slučaj da je jedna kompanija postala država. Kako je jedna ekonomska organizacija mogla da opravda vladavinu nad 90 miliona Indijaca, kontrolu 243 000 kvadratnih kilometara teritorije, izdavanje vlastite monete i armiju od 200 000 ljudi koja je sve to podržavala? To sve je 1800. godine potpadalo pod Istočnoindijsku kompaniju.

"VEK PONIŽENJA" I "NULTI RAT"

Na drugačiji, podjednako upečatljiv, presudan, ali negativan način, kompanija je ostavila duboke tragove u nasleđu savremene Kine. Kompanija je delovala u Indiji, ali njome je najviše bila pogođena Kina. To je vreme koje u Kini zovu "vek poniženja". Bez razumevanja tog vremena ne može se razumeti savremena Kina. Današnja Kina ne bi možda bila ni komunistička, ni kandidat za li-

■ Istočnoindijska kompanija je pod pokroviteljstvom britanske krune bila najveći narko kartel u istoriji čovečanstva

dera "postameričkog sveta" da Istočnoindijska kompanija nije ostavila tragično neizbrisiv pečat u njenoj istoriji.

Istočnoindijska kompanija je, pored ostalog, bila najveći narko kartel pod pokroviteljstvom britanske krune, koji je ikada stvoren i delovao u istoriji čovečanstva, a koji je posle dva "opijumska rata" tokom 100 godina prisiljavao Kineze da kupuju i uživaju droge samo da bi tako smanjili trgovinski deficit koji je kompanija imala s Kinom.

Na kraju, zbog Istočnoindijske kompanije vođen je i prvi globalni rat u ljudskoj istoriji. Bio je to Sedmogodišnji rat koji je vođen od 1756. do 1762. zbog poseada u Indiji, a započela ga je Istočnoindijska kompanija. Njegovim okončanjem Velika Britanija je postala vodeća svetska sila. Istoričari su ovaj sukob nazvali "Nulti svetski rat".

Tvorac ekonomske nauke Adam Smit osudio je svojevremeno kompaniju kao "krvožedni, nezajažljiv i beskoristan monopol", odgovoran za "groteskni masakr u Bengal". Kompanija je zapošljavala neke od vodećih engleskih intelektualaca: Edvarda Strehija, Tomasa Lav Pika ili Džona Stjuarta Mila, koji je počeo da radi u upravi kompanije sa 17 godina, pre nego što je napisao svoja znamenita filozofska dela u kojima je slavio slobodu.

AMBASADOR TOMAS RO

Kada je kompanija stvorena 1600. godine, postojale su već druge istočnoindijske kompanije koje su delovale u ime Francuske, Španije, Holandije i Portugalije. Zahvaljujući pomorskim otkrićima Vas-

ka de Game, bogatstvo Orijenta počelo je da stiže u Evropu. Posle ogorčene borbe na dvoru između "merkantilne" i "ratne struje", koja je okončana porazom i pogubljenjem vođe "ratne grupacije" erla od Esekse, Elizabeta I je utemeljila put stvaranju imperije trgovinom i komercijalnim sredstvima. U okviru te politike, najvažniji korak bio je osnivanje Istočnoindijske kompanije. Videvši da druge zemlje uvoze novo bogatstvo, kraljica Elizabeta I odlučila je da učini isto, pa je odobrila delovanje Britanske istočnoindijske kompanije. Ona nije bila prva britanska deoničarska kompanija, jer je 20 godina ranije postala deoničar pomorske kompanije Frensisa Drejka "Golden Hind".

Prvi poduhvati bili su individualni. Kapetan Džems Lankaster bio je na prvom putovanju 1601. sa brodom "Crveni zmaj". Osnovao je prvu fabriku u Indiji. Vratio se 1603. i postao vitez tek krunisanog kralja Džemsa I i direktor kompanije. Ostao je to sve do smrti 1618.

Kompanijom je upravljao guverner sa još 24 direktora. Počinjalo je novo vreme puno špekulacija. Čaj je prvobitno stizao iz Kine i Indonezije. Između 1612. i 1615. godine Englezi zastrašuju i odvrćaju konkurenciju napadajući neprestano portugalske trgovačke brodove. Portugalci su, vođeni iskusnim omanskim pomorcima, stigli pre Engleza do indijskih vladara i zadobili njihove simpatije. Engleska 1615. imenuje svog prvog ambasadora Tomasa Roa kod velikog mogulskog vladara u Agri Džahangira, ne bi li obezbedio zaštitu za britanske fabrike u Indiji. U to vreme, potražnja za indijskim pamukom bila

UNOSAN POSAO: Skladište opijuma u Kini

je ogromna, ona je snabdevala odećom polovinu sveta.

Džahangir i njegov sin princ Kuram, kasnije poznat kao šah Džahan, bili su pristalice Portugalaca, ali upravo u to vreme razmatrali su da proteraju sve strane iz Indije. Kada je video da je Ro pravi a ne lažni ambasador, kakvih je tada bilo mnogo, Džahangir mu je priredio impresivnu audijenciju. Ro je u dnevniku zabeležio kako je bio primljen "sa više počasti i poštovanja nego što je ikada pokazano ambasadorima u Turskoj, Persiji ili bilo gde drugde".

Ro se zbližio s Džahangirom jer su obojica imali sklonosti ka umetnosti i vinu, ali ne i sa njegovim sinom Kuramom. Kuramova netrpeljivost prema Rou veoma obilno je dokumentovana. Ro je, međutim, uspeo da u februaru 1618. ishoduje garancije i privilegije za Englesku koje su promenile sudbinu Indije. Do-

OTKRIĆE BRITANSKIH KOLONIZATORA U INDIJI: Džin tonik

zvoljavajući "slobodnu trgovinu" i pravo na naseljavanje, dao je dozvolu na pljačku bogatstva Indije u neviđenom stepenu, uz toliki rast engleskog uticaja kojim su konačno svrgnuli mogulsku dinastiju 1858. godine.

DŽIN TONIK I POLIGAMIJA

Prvi britanski doseljenici stigli su u Madras, koji će postati centar prvih naseobina. Onda dolaze Kalkuta i Bombaj. Kompanija dobija političku i vojnu ulogu. Svaka transakcija morala je da bude

zabeležena i o njoj obavešten London. Loša primanja zaposlenih nadoknađivana su privatnim poslovima i špekulacijama. Država je imala monopol na nekoliko proizvoda, ali ostalo je bilo slobodno. Zaposleni su to obilato koristili.

Tropsku klimu počeli su da prate alkoholizam i dekadencija. Smrtnost među Britancima je bila velika. Kompanija je morala čak da doprema britanske nadgrobne ploče. Ona je pokušala da ublaži teškoće rada u teškoj klimi velikim pošiljkama alkohola. Zaposleni su to prihvatili. Tako je nastao džin tonik.

Britanci su počeli da se žene lokalnim devojkama i portugalskim katolikinjama. Uprava kompanije počela je da šalje Britanke, ali Britanci su bili oduševljeni domaćim Bengalkama. Mnogi od njih odali su se poligamiji i živeli sa dve ili tri žene pod istim krovom. Sredinom 18. veka skoro 90 odsto zaposlenih bilo je u vezi sa lokalnim ženama, a mnogi od njih imali su brojne ljubavnice.

ŠAH DŽAHAN

U 17. veku novo bogatstvo oblikuje novu Evropu. U Holandiji dolazi do prave groznice za lalama čija cena vrtoglavo raste, ali još vrtoglavije pada, vodeći u propast brojne lakoverne ljude. Grupa engleskih verskih separatista, koja je desetak godina ranije napustila Englesku i naselila se u Holandiji, odlučuje 1620. da krene u "novi svet", u Ameriku. Pošto su prešli na brod "Mejflauer" gde su se spojili sa drugim vernicima, postali su poznati kao "hodočasnici" i prvi doseljenici u Americi. Iskricali su se u Novoj Engleskoj na početku veoma hladne zime. Od 102 putnika šest meseci kasnije umrlo je njih 50.

Od domorodaca uče da seju kukuruz. Kukuruz menja sudbinu Amerike, a šećer Afrike. Portugalci za svoje ogromne plantaže u Južnoj Americi zasejane šećernom trskom dovode robove iz Afrike. Tokom naredna tri veka 15 miliona Afrikaca biće deportovano u ropstvo.

U Indiji 1631. vlada najbogatiji čovek na zemlji, šah Džahan. U njegovoj riznici nalazi se 100 000 srebrnih tanjira i hiljade dragulja. On je za uspomenu na svoju treću suprugu Mumtaz Mahal sagrađio Tadž Mahal, tada najskuplju građevinu na svetu. On dobija iz Amerike ono

Trgovina i osvajanje u 18. veku bili su od početka pokušaj Istočnoindijske kompanije da stvori moćnu državu u Indiji. Stvaranje carine i policijske mreže pored trgovačkih centara ukazuje na veoma značajan rast moći i statusa kolonijalne države. U prvim decenijama kolonijalne vladavine

ambicije su bile mnogo veće od trgovačkih. Ideologija i ciljevi kolonijalne države u Indiji bili su izvedeni iz strukture tadašnje evropske političke ekonomije i sadržali su neke suštinske aspekte stvaranja nacionalne države u džordžijanskoj Engleskoj.

Indijski okean u 18. veku potpuno je evropeizovan jer su evropske potrebe za azijskim proizvodima bile veće nego ikada. Potreba za tekstilom dostizala je vrhunac. Druga strana te razmene bilo je srebro. Azija je

apsorbovala 20 odsto celokupne svetske proizvodnje metala. Ovaj rast bio je pozitivan za ekspanziju drugih država poput Otomanske imperije, u kojoj su na srebru izrasli gradovi kao što su Kairo i Bejrut.

U Indiji su Francuzi i Englezi bili na ivici sukoba. Francuzi su bili u Kandanagau i Pudučeriju, a Britanci u obližnjim gradovima Madrasu i Kalkuti. Rivalstvo je eskaliralo 1746. godine. Direktori kompanije videli su da nemaju odbranu. Tada je kompanija počela da stvara svoju vojsku. Do 1800. godine kompanija je delovala kao paravojna formacija, a onda je stvorila sopstvenu armiju sa 200.000 vojnika, uglavnom iz južne Azije, koji su svi bili plaćeni indijskim porezima.

(nastavak u sledećem broju)

UOČAVATE LI SLIČNOST:
Zastava Istočnoindijske kompanije

što mu je najpotrebnije – srebro kao trgovinsku valutu. Njime će šahu Džahanu da se plaća porez na sve što ide iz Indije – biber, cimet, začine.

ARMIJA OD 200.000 VOJNIKA

Kralj Čarls I osnovao je 1635. konkurenta Istočno evropskoj kompaniji – Kortin asocijaciju koja nije bila uspešna, ali je zaustavila uspon kompanije sve dok joj 1657. Oliver Kromvel nije obnovio monopolske dozvole.

Čarls II izdao je dekret kojim je dodelio Bombaj, luku i ostrvo kompaniji za godišnju rentu od 10 funti. Imala je svoju armiju i promenila životni stil. Pošto je vladala nad 400 miliona ljudi, nametnula je engleski kao svetski jezik – "lingua franca".

Mala kućna muzika

O nedovoljno poznatoj zbirci Pavla Beljanskog i o vremenu kada je umetnost ljudima značila nešto posebno

Kada su 1966. godine naslednici Pavla Beljanskog poklonili Spomen-zbirci ovog kolekcionara izbor predmeta iz njegovog stana u Gospodar Jevremovoj 33 u Beogradu, na spisku je bila i zbirka gramofonskih ploča. Iako izuzetne vrednosti, mada nevelika, ova zbirka je, u odnosu na kolekciju Pavla Beljanskog likovnih dela naših umetnika, ostala nedovoljno poznata javnosti. U tom smislu, izložbu "Muzički intermeco" kojom ovog leta Spomen-zbirka Pavla Beljanskog iz Novog Sada gostuje u Galeriji Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu, moguće je odrediti kao upoznavanje sa zbirkom i njenim kolekcionarima, ali i sa počecima slušanja gramofonskih ploča u nas, i sa istorijom muzičke produkcije.

Za razliku od kolekcije vizuelne umetnosti koju čini isključivo nacionalno stvaralaštvo, u kolekciji gramofonskih ploča Beljanskog ne nalazi se nijedan domaći autor. Jasmina Jakšić Subić, autorka izložbe, smatra da je njegovom kosmopolitskom duhu odgovarao internacionalni i ujediniteljski jezik muzike. U zbirci je više od devedeset snimaka različitih kompozicija klasične muzike koje su objavile kompanije "Columbia Records", "His Master's Voice", "Pathe" i "Polydor". Ploče su proizvedene između polovine dvadesetih i početka četrdesetih godina prošlog veka, kada se tek otkrivao svet snimljenog zvuka i kada su ploče sa umetničkom muzikom bile dostupne uskom krugu povlašćenih da u umetnosti uživaju u svom domu. Bile su od šelaka, materijala koji je činio osnovnu komponentu mase za njihovu izradu, a koji je bio veoma krt, pa se u kolekciji nalazi i nekoliko naprslih i potpuno polomljenih plo-

PRIČA O KOLEKCIONARU I NJEGOVOJ MUZICI: Detalji sa izložbe

ča, što se smatra jednim od opštih mesta u kolekcijama ovog perioda u istoriji diskografije. Snimljene su elektronskim putem, što znači da je njihov zvuk bliži akustičkom originalu od mehaničkih. Na njima su snimci čuvenih dela predstavnika baroka, bečkog klasicizma, romantizma i ranog 20. veka među kojima su Bah, Hendl, Hajdn, Mocart i Betoven, kojeg ima najviše u kolekciji.

U evropskim metropolama u kojima je boravio na početku svoje diplomatske karijere, u Berlinu, Beču i Parizu, operске, baletске i pozorišne predstave bile su sastavni deo kulture zabave. Iako su mondensko društvo njegove generacije privlačili drugi sadržaji, poput celonoćnog boravka u popularnim kafanama ili slušanje džez muzike, Jasmina Jakšić Subić naglašava da su Beljanskog po prirodi, estetiци i statusu "interesovali glavni tokovi evropske kulture između dva svetska rata koji su obuhvatali upravo klasičnu muziku, posete pozorištu i konjskim trkama, igranje bridža, putovanja, luksuzne automobile" i navodi da je "među najstarijim sačuvani dokumentima koji povezuju Beljanskog sa ovim oblicima zabave pozivnica za koncert sa programom izvođenja čuvenih arija iz opera Verdija, Vagnera, Pučinja i drugih u velikoj sali 'Urania' u Beču 1925. godine. Pozivnicu mu je uputila operska pevačica Olivia

Gebhard, što svedoči da se Beljanski u austrijskoj prestonici kretao u krugovima izvođača klasične muzike, moguće i zahvaljujući svojoj tetki Sofiji Đukić, koja je i sama bila deo društvenog života Beča tog perioda."

U prvim decenijama prošlog veka ploče sa umetničkom muzikom bile su dostupne uskom krugu povlašćenih koji su mogli sebi da priušte ovakvo uživanje. Gramofoni su bili cenjene mašine, svojevrsni statusni simbol. Jasmina Jakšić Subić kaže da gramofon Beljanskog na kome su ove ploče slušane nije sačuvan. O njemu se zna zahvaljujući jednoj fotografiji i pisanom sećanju slikara Nedeljka Gvozdenovića koji ga opisuje kao "gramofon starog tipa sa navijanjem". Zna se za još jedan gramofon Pavla Beljanskog, onaj koji je za vreme Drugog svetskog rata odneo u kuću vajara Sretena Stojanovića u Profesorskoj koloniji u Beogradu, gde su organizovane muzičke večeri. Za program je bio zadužen Beljanski, izuzetno pažljivo ga je kreirao, i dok se slušala muzika, nije se govorilo.

Tokom boravka u Beogradu u prvoj polovini četvrtе decenije prošlog veka, Beljanski je u stanu okupljao umetnike, među kojima su bili i Jefto Perić, Kosta Hakman, Nedeljko Gvozdenović, a o atmosferi u domu Beljanskog svedoči Gvozdenović: "Onda sam bio vrlo mlad

Foto: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog

slikar i osećao sam veliko zadovoljstvo što mi se ukazala prilika da posećujem jednu takvu kuću gde se govorilo o umetnosti, slušala najbolja muzika, videla na zidovima platna najznačajnijih slikara tog vremena..." Za koncertne večeri koje pominje Gvozdenović, Beljanski je pažljivo birao program, a svojim gostima je obezbedio i pisačom mašinom otkucanu informaciju sa navedenim imenima kompozitora u originalu, godinama rođenja i smrti, i detaljnim podacima o stavovima i izvođačima. S obzirom da su ploče koje su slušane kod Beljanskog bili snimci interpretacija uživo, slušaoci su imali utisak da su prisutni na koncertu. Zna se da je Beljanski omogućavao prijateljima da slušaju muziku i kad nije u Beogradu. "G. Gvozdenović je odputovao za Pariz, mnogo te pozdravijo, dolazijo je nekoliko puta da sviraju gramofon", napisala mu je majka u jednom pismu.

Jasmina Jakšić Subić napominje da je i u ovoj zbirci primetna kolekcionarska pedantnost Pavla Beljanskog. Sve ploče su raspoređene u pripadajuće albume ili omote, i sistematizovane su na poseban način. "Uz sačuvane kartone lične disko-teke, ispisane rukom ili kucane na pisačoj mašini, na kojima detaljno navodi autore, nazive dela, izvođače, izdavače i kataloške brojeve ploča, Beljanski se trudio da u nedostatku kutija kompozicije pažlji-

vo odloži u albume za ploče. U slučaju Mocartovih dela iz kolekcije, sva su raspoređena u dva ovakva albuma identičnog izgleda. Takođe, ukoliko je niz ploča obuhvatao jedno izvođenje, vizuelno ih je spajao u celinu objedinjujući ih identičnim generičkim omotima proizvođača. Dva albuma bez pripadajućih ploča, *Misa Solemnis* (Svečana misa) u *De-duru* Ludviga van Betovena i *Žar-ptica* Igora Stravinskog, svedoče da je zbirka Beljanskog bila šira od postojeće."

Omoti ploča su tada najčešće bili od debljeg papira ili tankog kartona, pravougaonog oblika, bez natpisa na rikni. Na omotu se obično nalazila reklama izdavača ploče, a ređe distributera gramofona. Omoti za kompletne ploče su pravljani od veoma čvrstog kartona sa unutrašnjim pojedinačnim papirnim "rukavima" za svaki primerak, a sadržali su i programske knjižice luksuzne izrade, često sa autogramima dirigenta ili savremenog kompozitora, uz detaljne informacije o ansamblu, autoru i komentare o delima. Vokalno-instrumentalna ostvarenja su po pravilu sadržala libreto, često na nekoliko evropskih jezika. Ponekad su uključivani i delovi faksimila ili manuskripata. Dr Milan Milojković, jedan od autora tekstova u katalogu, navodi da su "tako upakovane ploče čuvane u povezanim koricama koje dizajnom podsećaju na albu-

me za fotografije. Prodavci gramofonskih ploča dodavali su svoje reklamne posetnice na prazna mesta na omotu ili nalepnici na ploči, koja je pored logoa kompanije sadržala i podatke o izvođačima, kao i serijske brojeve. Ovi simpatični detalji su najčešće bili dimenzija poštanske marke i sadržali su ime prodavca i adresu." Kao i danas, i tada je bila uobičajena prodaja putem kataloga i neretko bi po serijskim brojevima kolekcionari stavljali narudžbine ili, ređe, cele kolekcije. Milan Milojković kaže da je "to slučaj i sa ovom zbirkom. Na osnovu serijskih brojeva izdanja može se pretpostaviti da je određene segmente kolekcije sastavljao sakupljajući redom sve ploče određenog izdavača."

Kompanija "His master's voice" je u to vreme prednjačila u snimanju klasične muzike, pa je samim tim ona i najzastupljenija u kolekciji Beljanskog. Ploče ove kompanije izrađivane su u Velikoj Britaniji, Nemačkoj i Čehoslovačkoj, distribuirane su po celoj Evropi te su reklame štampali i na srpskohrvatskom jeziku, što se vidi na pojedinim primercima iz zbirke Beljanskog. Milan Milojković napominje da se prisustvo "Kolumbijinih" izdanja sa orkestarskom muzikom u zbirci "može smatrati svedočanstvom o stručnom znanju sakupljača, s obzirom da je u to vreme produkcija snimaka velikih ansambala bila naročit izazov, a upravo je ova kompanija bila tadašnji lider kada je reč o tumačenjima velikih partitura."

Izložba "Muzički intermeco" je izlet u vreme kad je ljudima umetnost bila nešto posebno, nešto zbog čega im je dobro i prema čemu se odnose sa poštovanjem. Otvorena je do 22. avgusta.

SONJA ĆIRIĆ

Za sve što vam treba

Da li znate šta se u svetu obeležava 27. jula? Ne zaboravite taj dan, važan je

Za nama su Svetski dan porodice 15. maj, Dan majki, Dan očeva, Dan braće i sestara, i sve tako do Dana baka i deka i starijih članova porodice koji se obeležava u četvrtoj nedelji jula. Neki od ovih praznika su stari, neki su novoustanovljeni, neki su fiksni a drugi klizni. Neke su pokrenule značajne institucije, a neki su potekli spontano iz naroda. Razne zemlje ih obeležavaju u različita vremena u skladu sa svojim običajima i tradicijom, ali svi sa istim ciljem: da istaknu značaj porodičnih veza i doprinos različitih članova porodice u njenom funkcionisanju i dobrobiti.

Ove godine Svetski dan porodice i sve prateće aktivnosti obeležene su naslovom "Porodica i nove tehnologije". Spisak naslova pod kojima se obeležavao ovaj praznik od ustanovljenja, a tome ima skoro četrdeset godina, sažet je spisak izazova s kojima se suočava savremena porodica – sida, siromaštvo, migracije i slično. Suočava se, ali i odoleva. Institucija koja odoleva vremenu i menja se u skladu s vremenom – svi znamo da je porodica osnovna ćelija društva, ali spojena sa svim ostalim ćelijama društva.

Glavni akteri porodice su otac, majka, deca, braća i sestre, bake i deke. Najnovija statistika kaže da u dve trećine porodica osim roditelja i deca pod istim krovom živi još neki član porodice. Neki jezici i kulture poznaju vrlo razvijenu i raznovrstanu nomenklaturu i funkcije rođaka i rođaćkih veza, na primer srpski jezik, dok ih drugi sve svrstavaju u široku kategoriju – rođaci. Eventualno imaju odrednicu za tetke i teče.

Šta reći o pratiocu porodice – tetki? Ne mislim na žargonsko i pežorativno značenje koje ova reč ima u značenju staromodne, krute i dosadne osobe. To je za-

OD NJE JE SVE POČELO: Tetka Mimi, desno od Lenona
Foto: Privatna arhiva

bluda koja je nastala na osnovu nepoznavanja uloge tetaka, a tetke, imajući važniju posla, nisu se pozabavile rušenjem tog stereotipa.

Elem: trijumvirati su padali, bračni troglovi su rušili porodice, jedino trojstvo koje je uvek radilo i radi za dobrobit porodice, treći stožer koji je podržava, jeste tetka. Nema dileme da je na roditeljima glavni teret porodice, ali treba reći da iza svakog dobrog deteta stoji bar jedna odgovorna tetka. Niti je zakonodavac definisao ulogu tetke niti je bilo ko ikada postavio opis poslova i zadataka koje imaju tetke. Ali, kada bi postojale nagrade za doprinos tetaka porodici, onda bi to bilo nešto kao Oskar za najbolju pomoćnu / sporednu ulogu. Jer kao na filmu tako i u životu nema velikih glavnih uloga bez snažnih sporednih to jest pomoćnih.

Na primer: pomoć tetaka u kontekstu doprinosa porodičnom budžetu je neprocenljiv. Neki pedantan ekonomista i analitičar možda će moći da ga kvantifikuje, ali kako će da izrazi vrednost novih patika koje smo strašno želeli, dugo čekali i do-

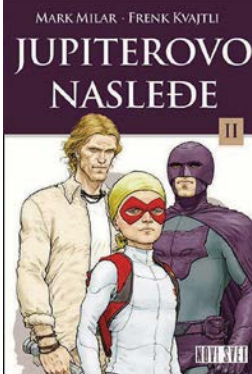
bili zahvaljujući tetki. Jer tetka je bila tu da doda vrednost koja nedostaje i da nam tako omogući da ih kupimo. Samo tetke znaju vrednost i značaj dodate vrednosti željenih patika, fudbalske lopte, bicikla, maturalne haljine. Samo one znaju gde smo i s kim smo kad odemo na letovanje sa društvom, ili kod koga smo prespavali kad s drugaricom učimo za ispit.

Tetka Džona Lenona, Mima, nije bila baš ubeđena da je muzika najbolji izbor za Džona ili je bolje da završi koledž, ali mu je ipak kupila gitaru. Ko zna gde bi bili Džon i Bitlsi i moderna muzika i svi mi bez jedne mudre, brižne, osećajne i uvidavne tetke.

Nisu tetke lakoverni saučesnici dece u izvrđavanju roditelja i njihove vaspitne delatnosti. Nisu ni površni poppravljači roditeljskih propusta i previda. Njihova uloga sličnija je onoj koju igraju "dobar i loš policajac". One su stalni moderatori između roditelja i dece. Znamo da nam roditelji žele dobro, ali ponekad zastrane, bilo da vuku i guraju u jednom pravcu ili pak svaki na svoju stranu. Tu dolaze tetke koje moderiraju slaganje sila. Mislim da bi svaki pregovarački tim trebalo da ima osobu sa potvrđenim stažom tetke u svom CV-ju.

Nije to lak zadatak. I, kao i sve, može da se nauči, ali se pre svega postiže iskrenom posvećenošću porodici i deci. To je toliko veliki zadatak da neke tetke često i ne stignu da zasnuju svoju porodicu te ostanu u stalnoj ulozi tetke. Zato u nedelju, pred Svetski dan tetaka, setite se svoje i obradujte je omiljenom tortom, kao što je ona obradovala vas ko zna koliko puta do sad. Pošaljite joj kartu ili makar veseli razigrani SMS, GIF, i to znači mnogo. Najbolje je, naravno, da ih posetite. I da se družite.

ACO DIVAC

Sjaj i tama nasleđa

Pronicljivo razmišljanje o svetu koji starije generacije ostavljaju potomcima i o mladima koji moraju s tim da žive

Mark Millar je jedan od najplodonosnijih autora američkog mejnstrim stripa. Ujedno je poznat i kao autor koji je naklonjen nekonvencionalnim reimaginacijama poznatih likova. Na primer, u *Crvenom sinu* je osmislio šta bi se desilo da raketa sa Kal-Elom, budućim Supermenom, nije pala u ruralni Kansas već u sovjetsku Rusiju. Supermen je u *Crvenom sinu* postao vođa posle Staljina, a njegov arhinepriatelj Leks Lutor lider "slobodnog sveta" koji se sve više povija pred komunističkom utopijom. U *Starcu Loganu* stvorio je postapokaliptični svet u šakama Marvel zlikovaca, u kome ostareli Vulverin luta poput Pobesnelog Maksa sa posttraumatskim stresom.

Međutim, Millar je s vremenom sve više išao ka nezavisnom i autorskom stripu, što je, kao pisac stotina naslova, mogao sebi da priušti. Sve što bi Millar napisao postalo bi mejstrim, pa je tako, na primer, serijal *Kick-Ass* brže ekranizovan nego što je šira publika čula za njega.

Najsvežiji primer njegovog uspeha je serijal *Jupiterovo nasleđe*, nedavno objavljen u Srbiji u dva toma (Čarobna knjiga 2021). U Americi (Image comics) je aktuelan i treći ciklus, dok je Netflixov serijal samo delimično zadovoljio fanove, pa je već najavljeno da druge sezone neće biti, bez obzira što je reč o solidnom i zanimljivom ostvarenju sa velikim budžetom i kvalitetnom razradom.

Jupiterovo nasleđe je univerzum nastanjen ljudima sa natprirodnim moćima. U dva ciklusa Millar je uspeo da dočara ono što mnogi ne uspeju na desetostruko većem broju stranica. Konkretna inspiracija mu je bio intervju Keri Fišer, prerano preminule zvezde *Zvezdanih ratova*, u kome priča o pritisku pod kojim je živela zbog činjenice da su joj roditelji poznate ličnosti, pevač Edi Fišer i glumica Debi Reynolds, pa joj je ceo život delovao kao da je orkestriran, a ona samo igra ulogu koja joj je namenjena. Upravo ovaj detalj je nagnao Milara da razmišlja o svetu u

kome je tim superheroja stvaran i kako bi se njihova deca nosila sa tim nasleđem.

U *Jupiterovom nasleđu* priča se prepliće tokom više decenija, nadovezujući iz generacije u generaciju osnovni motiv: kako živeti s nasleđem one prethodne. Izvorni tim superjunaka – Unija – šest prijatelja koji moći stiču na ekspediciji na nepoznato ostrvo nalik ostrvu Lobanja iz *King Konga* (omiljeni Millarov film), čine staru generaciju superjunaka. Doslovno su izmenili svet iz korena, ali pod vođstvom Utopljanina, najmoćnijeg među njima, odbijali su da se mešaju u svetsku i ekonomsku politiku. Najveći protivnik ovakvoj ideologiji je njegov brat Moždani Talas, obdaren neverovatnim intelektom, koji smatra da je

njihova dužnost da vode svet umesto da ga iznova spasavaju. Koren ovog razdora leži u činjenici da su se braća otisnula na ekspediciju u kojoj su stekli moći nakon što im je porodična imperija stradala u Velikoj depresiji 1929. godine.

Međutim, tinjajući sukob između braće ostao bi neprimetan da nema nove, mlađe generacije superjunaka. Tu dolazi do izražaja Millarova umešnost u razradi teme, s kojom se mogu identifikovati sve generacije. Dok su prvobitni superjunaci, tim šest prijatelja, dobili moći nakon strašnih iskušenja, njihovi potomci su rođeni sa njima i nisu imali mogućnost izbora. Stara garda je pak ubeđena da oni imaju prava da nameću pravila jer su moći zaslužili krvlju i znojem, pa zato mogu i da nameću kako će se koristiti. Ali njihovi naslednici su odrasli u svetu gde su prirodno prihvaćeni kao zvezde. S jedne strane, neprestano su okruženi privilegijama i aplauzima, dok su s druge predmet neprestanih prekora stare garde. I prirodno je da takav sukob generaci-

ja dovede do tačke pucanja, što Millar čini iznenađujuće brzo – i brutalno. I onda sve počinje da se ruši poput kule od karata.

Prvi ciklus *Jupiterovog nasleđa* može se posmatrati kao zatvorena celina, najvažniji segment serijala, čemu je nesporno doprinelo crtačko umeće Frenka Kvajtlija, jednog od najvećih majstora ovog žanra devete umetnosti. Glavna pitanja, ona zbog kojih je i nastalo *Jupiterovo na-*

sleđe, na kraju su: Šta smo mi?; Ko nas je stvorio?; Zašto toliko volimo svoju decu? Ona su tema trećeg ciklusa koji se sad objavljuje u Americi.

Generacijska tenzija u *Jupiterovom nasleđu* je opipljiva i stvarna, lako je u njoj prepoznati naznake ovozemaljskog razdora među generacijama. Millar poziva na pomirenje, predlaže da se obe strane nađu na pola puta. Stariji treba da pokažu razumevanje za individualnost mlađih generacija i shvate da nemaju koncesiju nad njihovom sudbinom samo zato što su im ostavili u nasleđe nešto što nisu ni tražili. A mlađi bi, poučeni tim razumevanjem, trebalo da poštuju tuđe iskustvo i – nasleđe. Deluje jednostavno, ali je daleko od toga, i već vekovima činimo iste greške. To je čar nasleđa; koliko god da nam neko ukazuje na to, osuđeni smo da ponavljamo iste greške. Millar to makar čini na prokletu zabavan način, sa mnogo plaštova, super-moći i šarma superherojskog stripa.

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

Babaroga, Šuminka i ostale Muma Paduri

BABAROGA:
Ilustracija Rastka
Čirića u „Ale i bauci“

Da li je dobra ili zla vila, šta treba da radite vi njoj, a šta će uraditi ona vama ako se sretnete

Vlasi iz Srbije i Rumuni iz Banata čuvaju verovanje u Mumu Paduri, Šumsku Majku, koje postoji još od vremena politeističkih religijskih kultura starobalkanskog stanovništva. Pa ipak, ne zna se pouzdano da li je ona dobra ili zla vila.

Jer, Šumska Majka je oličenje izuzetne dobrote, ali i neizmernog zla. Smatra se gospodaricom šume i zaštitnicom žena. Zamišlja se kao lepa žena razvijenih grudi, raspletene duge kose i dugih noktiju, koja živi u šumi po kojoj hoda gola ili odevena u dugu belu haljinu. Može biti visoka kao kuća i mala poput zeca, ali isto tako može se pretvoriti u ružnu staricu sa velikom glavom, očima i zubima koji su oštri poput srpa. Može da se pretvori u plast sena, ćurku, kravu, svinju, psa, konja ili kozu. Predstavljena je i kao žena koja podseća na drvo sa dugom neurednom kosom, sa dugim pletenicama poput zmijske, koje joj se spuštaju od glave do pete. Pojavljuje se noću, ali ponekad i tokom dana i u sumrak. Pri susretu sa ljudima, ne želi da im nanese zlo. Od ljudi se brani tako što ih gađa kamenjem, a plaši se pasa. Zavodi smrtnu muškarce, pa postoji veliki broj priča u kojima su oni koji su je susretali često sa njom vodili ljubav. Često namamljuje putnike koji se zadese noću u šumi u svoju kolibu, a može se videti kako noću hoda ili igra oko vatre. Važi i za zaštitnicu bremenitih žena i novorođenčadi, ali ih je često i napadala donoseći bolest deci. Zaštitnica je i zlih duhova koji naseljavaju područje u kome živi. Ukoliko je neko sretne ili čuje njen glas, nikako ne sme da je imitira. Ako se njen glas čuje u blizini neke kuće, nagoveštava smrt nekog od ukućana. Može brzo i sa lakoćom da prelazi velike razdaljine, hoda poput duha, sakriva se u žbunju i grmlju, na poljima ili na raskrsnici. Kreće se peške ili na konju koji ima devet srca. Kada se pojavi, donosi vetar, loše vreme, u kuće ulazi u ponoć uz jaku lupnavu na vratima kuće i u prozore.

U staroj srpskoj narodnoj tradiciji poznata je kao Babaroga. Njome se preti lo deci da će ih odneti ukoliko budu nevaljala. Verovalo se da živi u šumi i da je izuzetno ružna, pogrbljena, krezuba, sa malim rogom na čelu.

U rumunskom okrugu Bistruica veruju da Muma Paduri noću cvili gledajući u mesec, ali i da se pojavljuje u kućama ljudi koji žive u blizini šuma i traži im češalj i maslac kako bi svoju kosu učinila lepšom. Jedna rumunska priča govori kako je Šumska Majka pokušala da skuva čorbu od jedne devojčice, ali ju je njen brat gurnuo u peć i spasio sestru. Slične priče nalazimo u većini indoevropskih kultura, najpoznatija je ona o Ivici i Marici. Ukoliko se neko na dan Preobraženja (19. avgust) zadesi u šumi sakupljajući lešnike, divlje jabuke i kruške, i ukoliko se oglasi Muma Paduri kuknjavom i plakanjem, treba joj ponuditi plodove koji su sakupljeni tog dana. Srpsko stanovništvo u Rumuniji u neposrednom okruženju vlaškog govornog područja, u selu Svinjica uz severnu obalu Dunava, Mumu Paduri zove Šuminka i pripisuje joj iste osobine kao i Vlasi.

I u mitologijama drugih naroda postoje slične boginje i demoni. Bugarska Gorskaja Majka ima slične osobine, s tim što je stara, sa dugim isturenim zubima i kravljom glavom. I ona napada decu, ali ih i leči. Rusi imaju Baba Jagu, Poljaci Mamonu, Česi – Lesli Pani, a Grci Artemidu i Dianu. Amalgam vlaške religije i hrišćanstva predstavlja verovanje u Mumi Paduri kao Adamovoj ženi, koja je nakon svađe s mužem napustila Raj i postala demon.

Tokom terenskog istraživanja po istočnoj Srbiji, naišao sam na priče o susretima sa Mumom Paduri. Petar Grujić (1953) iz Bukovske mi je kazivao o svom susretu sa njom. „Radio sam sa konjima u šumi, proleće je bilo, krenula je kiša da pada i mi smo prestali da radimo, vezali smo konje, zapalili smo vatru i zaspali.

Jedan od mojih kolega se probudio i gronom me podbada da se probudim i pogledam u onom pravcu. Primitili smo ženu kako sedi i probudili i trećeg kolegu koji je bio sa nama. Ukazala nam se žena koja je imala crnu dugu kosu poput gavrana. Gleda ona nas, gledamo mi nju, i u jednom trenutku, ona je podigla svoja krila i poletela ka nebu, a grane su se spustile sve do zemlje. Ja sam čuo i od starih kako su oni pričali da nije dobro ukoliko je sretnoš da pričaš jer ćeš ostati nem za čitav život, bilo je toga dosta, pričali su meni stari.”

Jedino sam od kazivača Mike Vojvodanovića iz sela Blizana čuo da je imao seksualni kontakt sa Mumom Paduri. Tada sam bio u srednjoj školi, a Mika je odavno umro, pa ću njegove reči parafrazirati kako ih se sećam. „Bio sam tada još momak i nisam bio oženjen, krenuo sam ja tako u lov tu gde ima kuću Ilija Golubović, onaj što je bio manipulant u ŠIK-u, i bre, krene neko nevreme. Odjednom se ispred mene pojavi lepa žena sva u belom obučena. Čuti ona, čutim ja, kad odjednom nešto mi se pomuti u glavi i mi jedno preko drugog i trajalo je to mnogo, pravo da ti kažem. Bre, nije me puštala. Okrenuo sam se na stranu, kad ona odjednom nestade. E, posle toga nikada mi se nešto slično nije desilo.”

Mnogo kazivača mi je ispričalo da se Muma Paduri odavno nije čula. Kazali su da je to zato što su se ljudi odselili. Ranije, kad je tu bilo ljudi, češće se čula zato što je nagoveštavala njihov odlazak. Zato su ti zaseoci ostali pusti objasnili su mi. To su zaseoci u predelu Zvižda, Gornjeg Peka i Poreča. Ovo objašnjenje me je poprilično iznenadilo.

Mit o Mumi Paduri spada u kategoriju priviđanja, u kompleks verovanja vezanih za kontakt sa onostranim, koje se ostvaruje putem priviđanja. Ovaj deo naše mitologije nauka nije detaljno proučila.

ALEKSANDAR REPEDŽIĆ

Vinetu na Velebitu

Šta je ostalo iz godina u kojima su u zadarskoj oblasti dalmatinskog priobalja snimani filmovi

Između 1962. i 1968. godine snimljeno je 11 filmova jugoslovensko-nemačke produkcije o Vinetuu, poglavici Meksalero Apača i njegovom krvnom bratu, nemačkom inženjeru indijanskog imena Old Šeterhend, legendarnim junacima romana Karla Maja. Istorijska je odluka produkcije i režisera bila da većinu scenografija smeste u regiju Velebita i Like u Hrvatskoj. Oblast u kojima se produkcija kretala bilo je neposredno okruženje Starigrada, Nacionalnog parka Paklenica koji se nalazi u neposrednoj blizini, kao i negostoljubivi obronci dalmatinske strane Velebita (posebno čuvene Tulove grede), kanjon reke Zrmanje i delom kod Plitvičkih jezera. Dakle, većinom u zadarskoj oblasti dalmatinskog priobalja. Kamen i golet ovih predela zaista dobrim delom podsećaju na Apalačke planine, sa brojnim skrivenim kanjonima, sezonskim rekama i zaklonima u stenama. Oskudno rastinje je karakteristično za Dalmaciju i Mediteran više nego za severnu Ameriku, a često izostaju tipične crvene stene Novog Meksika i Teksasa, ali malo ko na to obraća pažnju. Uostalom, i Karl Maj je pisao *Vinetua* na osnovu mašte ni ne videvši Apače uživo.

Priča o snimanju filmova o Vinetuu pominje se na tim prostorima kao urbana legenda. Na pitanja gde su tačno snimani filmovi, meštani će slegnuti ramenima i nehajno pokazati prstom ka Velebitu. Često se sreću prodavnice i kafane sa imenom "Winnetou". Jedna od njih se nalazi u selu Jasenice, na putu ka Starigradu, odakle se pruža sjajan pogled na Tulove grede. Ispred kafane je crtež Sijuksa umesto Apača, ali ni za to verovatno niko ne mari. U Starigradu se pominje da je očuvan motel u kome je bila smeštena filmska ekipa. Sada pripada stranom kompleksu hotela, ali deo građevine je preuređen u muzejsku postavku "Vinetu". Radno vreme je tipično mediteransko: po sat vremena dnevno, i to ne baš svakog dana. Naći zgradu je još teže, jer nema nikakvog znaka ili putokaza. Za znatiželjne – veoma brzo po ulasku u Starigrad iz smera Selina, sa leve strane puta pa unutar hotelskog kompleksa. Ulaz je slobodan.

Ispred zgrade muzeja je kran sa snimanja svih filmova o Vinetuu. Napravio ga je "Jadran film" 1949. godine za potrebe snimanja filma *Zastava Branka Marjanovića*. Potom je ustupljen produkciji *Blaga Srebrnog jezera* i ostao je zauvek deo Vinetua. Slična je sudbina tri reflektora sa snimanja, sada takođe u posedu muzeja.

Šest soba nekadašnjeg motela "Alan" krcato je uspomena na snimanje filmova o Vinetuu. Od rekvizita sa snimanja kao što su indijanska i odeća američke vojske, revolvera, sedla, buradi, pa sve do autentičnog indijanskog kanua koji je nekada plovio obližnjom Zrmanjom u nekom od ovih filmova. Deluje kao nov iako je reč o pravom plovilu napravljenom za potrebe filma pre više od pola veka.

Tu su i gramofonske ploče sa muzikom iz filmova, plakati na nemačkom i srpsko-hrvatskom jeziku (da, tako se zvao jezik u to vreme), kao i brojna izdanja romana Karla Maja. Neizostavan deo su i crteži delova scenografije korišćeni za potrebe izrade rekvizita. Sve je u znaku Divljeg zapada, od kočija, kanua, oružja, pa sve do izgleda indijanskih viggama.

Na kraju, poslednje dve sobe ostale su kao uspomena na boravak dvojice glavnih protagonista u filmovima: *Vinetua* i *Old Šeterhenda*. Naravno, reč je o sobama u kojima su boravila dvojica glavnih glumaca iako natpisi na ulazu u prostorije nose imena likova koje su glumili. Deluje kao da su apački poglavica i njegov krvni brat, nemački inženjer sa indijanskim imenom, i dalje tu. Nehajno obešeni kostimi, šešir, sandale i Vinetuoovo oružje. Čak je tu i stara flaša šljivovice i mala kafanska čašica u Vinetuoovoj sobi. Old Šeterhend izgleda nije cenio domaću rakiju pred spavanje.

U to vreme je snimanje *Vinetua* u Jugoslaviji bio važan događaj o kome su pisale i novine, iako su se lako mešala imena indijanskih plemena, pa su tako Apači prekršteni u Sijukse u domaćoj štampi. Ipak, znamo i za zanimljiv podatak sa su stati-

sti u filmu skupljani po obližnjim selima i gradićima, kao i da je plata za dan snimanja bila za to vreme izvanrednih 5000 dinara. Novine takođe beleže da su članovi ekipe imali poteškoća u traženju statista. Lički muškarci su, naime, bili suviše kršni za Apače, a i nerado su se odriicali brkova koje Indijanci nisu nosili.

TURISTIČKA ATRAKCIJA: Vinetuoov kanu u muzeju
Foto: Nikola Dragomirović

Glavni glumci su bili oduševljeni boravkom na prostoru Like i Dalmacije. Na primer, Leks Barker je tokom snimanja prvog filma izjavio: "Neobično sam iznenađen krajem u kojem snimamo ovaj naš film. Do sada sam mislio da se takvi filmovi mogu snimati samo u Teksasu, Koloradu ili Oklahomi. Sada vidim da je to moguće i ovde. Impresioniran sam panoramom Plitvičkih jezera kraj kojih takođe snimamo."

Barker nije doživeo da filmovi o *Vinetuu* dostignu nivo kulturnih ostvarenja. Preminuo je 1973. godine.

Filmski *Vinetu* Pjer Bris jeste doživeo da isprati punu višedecenijsku slavu ovih filmova. Kada je preminuo 2015. godine, novine u Francuskoj, Nemačkoj i pokoj na našim prostorima objavili su tekstove uglavnom naslovljene "Vinetu otišao u Večna lovišta". Više puta u toku karijere izjavio je da su mu šest godina tokom kojih je glumio *Vinetua* najsrećnije u životu jer "su filmovi snimani u prelepom Jugoslaviji".

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

Tur de Frans 2021.

NA PUTU U ISTORIJU:

Tadej Pogačar

Fotografije: AP Photo

Dominacija Tadeja Pogačara

Pogačar, koji je važio za jednog od najperspektivnijih mladih vozača, prošlogodišnjom senzacionalnom pobedom pridružio se samom biciklističkom kremu, da bi ovogodišnjom odbranom Tura – i to kakvom odbranom – najavio pohod na ono što su, u istoriji biciklizma, uspevali da dostignu samo najveći poput Žana Anketila, Fausta Kopija, Edija Merksa, Bernara Inoa, Migela Induraina ili Krisa Fruma

U onoj meri u kojoj je nekome ko ne voli i ne prati fudbal teško, a verovatno i nemoguće, objasniti u čemu je čar jurnjave za *napuhanim mjehurom* – dok 22 momka na terenu šutiraju malo *mjehur*, malo jedni druge, a 60.000 ili više duša sa tribina raduje se, tuguje, urla i ljuti se – još je uzaludnije objašnjavati onome ko ne voli i ne prati biciklizam u čemu je tajna discipline u kojoj dvestotinjak mršavih momaka okreće pedale po pet-šest sati bez prestanka, jurca brzinom od 100 kolimetara nizbrdo i pati kada se penje planinskim putevima, koji su toliko strmi da biciklisti samo što se ne strovale na leđa. O publici, pak, jedva da vredi govoriti, jer ti fanatici u stanju su da pređu stotine kilometara kako bi svoje junake posadene na dva točka videli, otprilike, tri sekunde dok proleću kraj njih, ili, ako se nacrt-

ju na naročito strmom planinskom prevoju, i čitavih desetak sekundi. Najzad, fudbalska utakmica traje sati i po, a Tur de Frans – kao i Điro d'Italija i Vuelta d'Espanja – traju po pet-šest sati 21 dan za redom. Zbog toga, pre izveštaja s ovogodišnjeg Tura, nekoliko opštih mesta za one koji ne prate biciklizam, a odlučili su, iz nekog razloga, da prionu na ovaj tekst.

BICIKLIZAM JE ČUDO

Za razliku od svih drugih sportova u kojima se, kada je igrač povređen, nadmetanje zaustavlja, igraču se pruža pomoć ili izlazi iz igre, u biciklizmu se trka ne prekida. Biciklista koji je, recimo, pri brzini od 50 kilometara pao na hrapavi asfalt i odrao, otprilike, četvrtinu kože s tela, rasturio ramena, laktove i kolena, a neretko i glavu, biciklista, dakle, koji je sada živa rana, seda na novi bicikl nadajući se da

će, ako bude imao snage, da stigne grupu koja je, brzinom od 50 kilometara, nastavila dalje. Događalo se da biciklisti voze s polomljenim rukama, nogama, rebrima...

Uz to, kada ekstremno naporna trka traje po pet sati, potrebno je obnavljati energiju – teniseri jedu banane, na primer – pa biciklisti jedu usput, ali to rade u sedlu, pri brzini od rečenih pedesetak kilometara na sat. Kad se penju uz planinu, užasno im je toplo. Kad se spuštaju – smrzavaju se, logično. Kad im se pripiški, mogu da stanu ako ocene da grupa ne vozi isuviše brzo, ali ako ocene da bi to bio prevelik rizik, piške s bicikla u pokretu. Oni uviđavniji trude se da ne isprskaju publiku. A publike ima ko pleve. Kada bi se sabrao broj posmatrača koji se nađu uz put kojim prolazi biciklistički karavan, ispalo bi da je biciklizam sport koji, uživo, gleda najviše ljudi.

SPORT KOJI UŽIVO GLEDA NAJVIŠE LJUDI: Biciklizam

Razume se, ovde je reč o svojevrsnoj biciklističkoj kulturi koju neguju biciklističke velesile poput Francuske, Italije, Španije, Slovenije, Belgije, Kolumbije. U tim zemljama biciklizam nije jedan sport među drugima, već društveni događaj. Pogledajte samo kako su gradovi, mala mesta, sela, okićeni ljudima kada karavan prolazi kroz njih. I sve to, kao što je rečeno, da bi se uz aplauz ili impresivnu dreku podržali biciklisti u čijem ćete prisustvu uživati tek nekoliko sekundi. Najzad, pre nego što je televizija počela da pokriva čitave trke, sa sve automobilima, motociklima, helikopterima i dronovima, radijski prenosi i novinski izveštaji s biciklističkih trka bili su važni koliko i najvažniji politički događaji, a veliki su se novinari i pisci utrkiivali u tome ko će da ponudi bolji izveštaj s trke. Francuske sportske novine *L'Equipe*, list velikog formata čije su stranice ličile na čaršave, dostizale su, u vreme Tura, zapanjujuće tiraže. Danas, pak, kada imamo prenose jedan kroz jedan, naročito iz vazduha, sve i da mu samo okretanje pedala ne znači ništa, čovek može da uživa u prelepim prizorima iz Francuske, Italije, Španije, Slovenije, Belgije... Biciklizam je čudo.

NEODGOVORNA GRAĐANKA

Ovogodišnji Tur obeležio je fantastični Slovenac Tadej Pogačar (23 godine), senzacionalni pobednik prošlogodišnje trke. Da podsetimo, prošle godine je prvo mesto i žutu majicu, gotovo od samog početka, čvrsto držao drugi Slovenac, Primož Roglič, možda i najbolji biciklista današnjice, a onda je u poslednjoj etapi na hronometar – to je etapa kada se biciklista, tako da kažemo, nadmeće sa samim sobom, nastojeći da tridesetak kilometara pređe što brže može – izgubio od Pogačara, čime mu je izmaklo prvo mesto na Turu. Takav se preokret u biciklizmu događa veoma retko. Pogačar, koji je važio za jednog od najperspektivnijih mladih vozača, senzacionalnom pobedom pridružio se samom biciklističkom kremu, da bi ovogodišnjom odbranom Tura – i to kakvom odbranom – najavio pohod na ono što su, u istoriji biciklizma, uspevali da dostignu samo najveći poput Žana Anketila, Fausta Kopija, Edija Merksa, Bernara Inoa, Migela Induraina ili Krisa Fruma.

Teško je pronaći dovoljno pogrđnu reč za građanku koja je, 152 kilometra pre cilja etape, hoteći da njena poruka ispisana na debelom kartonu bude vidljiva na televiziji, izazvala masovan pad biciklista. Put je

relativno uzan, brzina je, karavan je, kako se to kaže, nervozan. Biciklisti su zbijeni jedan uz drugog, povremeno vidimo kako neki, izguran, izađe s kolovoza i malo se proveze travom, ali vrlo često nema mesta za takve maneuvre jer pored puta je ili jarak, ili ivičnjak. Na čelu Rogličevog tima Jumbo Visma, sačinjenog od samih vrhunskih vozača, nalazi se iskusni Toni Martin, dok su ostala osmorica poređana iza njega u pravoj liniji. Samo sekund pre nego što će doći grupa vidimo dežmekastu građanku s naočarima kako se namešta kraj puta, tako da kamera uhvati tekst na kartonu. Građanka koja je leđima okrenuta nadirućoj grupi nije, međutim, svesna da karton gotovo svom dužinom izlazi na put. Toni Martin će reći kasnije da je video i građanku i karton, ali da onako stisnut nije imao nikakve šanse da je izbegne. U sledećem trenutku Martin udara o karton, građanka, od sile udara, odleće u jarak, Martin pada, na njega naleće čitav njegov tim povlačeći za sobom još šezdesetak biciklista. Nastaje neviđeni krkljanac. Padovi se u biciklizmu događaju, ali ova-ko masovni ipak retko. Građanka je identifikovana i uhapšena, a neki od predloga koja bi joj kazna bila primerena odmah su odbačeni jer, kada je neko pomenuo da bi mogla da plati odštetu, ispostavilo se da je, u tom padu, stradala oprema u vrednosti od oko 300.000 evra. Problem je, međutim, što je to bio tek početak nevolja.

TREĆA ETAPA

Treća etapa od Lorijena do Pontivija nije laka zbog talasastog terena, ali nije najavljivala veće potrese, niti prevelika iznenađenja. Ispostavilo se da je na više načina upravo ona odredila dalji tok trke. U prvom delu etape najpre pada Gereint Tomas, pobednik tura 2018. godine i jedan od najvećih favorita, i teško povređuje rame. Nastaviće Tomas da vozi do kraja trke (eto, to je biciklista), ali bez ikakve

šanse za značajniji plasman. A onda, dva-deset kilometara pre cilja, ponovo uzan put, ponovo velika brzina i ponovo nervoza – sada se već i cilj približio i svima bi odgovaralo da budu na čelu trke. Na jednoj blagoj krivini, međutim, pada Primož Roglič i ponovo povlači za sobom nekoliko desetina biciklista. Pad je težak, a na fotografiji koju je te večeri Roglič objavio vidi se da je, doslovno, u zavojima od ramena do stopala. Sav pocepan i odran, posle znatnog gubitka vremena i u bolovima, Roglič uspeva da zajaše novi bicikl i da krene dalje. Ali, ni to nije sve.

Na svega stotinak metara pred ciljem, neposredno ispred krivine udesno, započinje sprint u kojem učestvuju Peter Sagan i Kejleb Juan. Sledi strašan pad pri brzini od šezdesetak kilometara na sat, vidimo dvojicu biciklista koji, doslovno, drljaju asfalt više od deset metara. Sagan odmah ustaje, ali se Kejleb ne miče. Prizor je mučan i strašan. Ispostavilo se da Kejleb ima višestruke prelome, a Sagan je, zbog infekcije kolena kao posledica pada, odustao nekoliko dana kasnije. U narednih nekoliko etapa možda i glavni favorrit tim Jumbo Visma ostao je, doslovno, bez polovine vozača.

POGAČAREVA DOMINACIJA

Četvrtu etapu dobija 35-godišnji sprinter Mark Kavendiš, koji se nekoliko godina nalazio u krizi, i time je najavio nešto čemu se nije nadao ni on sam: dostizanje rekorda Edija Merksa u broju osvojenih etapa na Turu. Petu etapu, prvi hronometar, dobija Tadej Pogačar, a Roglič deluje kao da se oporavlja od padova. Šestu etapu dobija ponovo Kavendiš u sprintu, a Roglič i Tomas zaostaju sve više. Sedmu etapu, od Vijerzona do Kruzoa, izvanrednim begom dugim 18 kilometara, osvaja Matej Mohorič, treći sjajni Slovenac (26 godina) koji se, iz godine u godinu, sve više nameće. Sličnom tehnikom, begom od dvadesetak kilometara, osvojiće i 19. etapu. U osmoj, planinskoj etapi od Oinaksa do Gran-Bornana Pogačar prvi put demonstrira silu u planini, kreće sam i impresivnom vožnjom dobija ogromnih pet minuta ispred pratilaca, i prvi put oblači žutu majicu, da je ne skine do kraja trke.

U međuvremenu, Mark Kavendiš osvaja još dve etape (10. i 13.) i izjednačuje se sa

■ **Za razliku od svih drugih sportova u kojima se, kada je igrač povređen, nadmetanje zaustavlja, igraču se pruža pomoć ili izlazi iz igre, u biciklizmu se trka ne prekida. Biciklista koji je, recimo, pri brzini od 50 kilometara pao na hrapavi asfalt i odrao, otprilike, četvrtinu kože s tela, rasturio ramena, laktove i kolena, a neretko i glavu, seda na novi bicikl nadajući se da će, ako bude imao snage, da stigne grupu koja je, brzinom od 50 kilometara, nastavila dalje**

Edijem Merksom po broju osvojenih etapa na Tur de Fransu. Zabeležen je i susret, kada su se dva velika majstora prijateljski izgrlili. Sprint u 13. etapi bilo je malo remek-delo sprinterske pripreme. Naime, ekipa Quick-Stepa toliko je dobro pripremila Kavendišov sprint – važno je da sprinter, do poslednjih nekoliko desetina metara, uvek ispred sebe ima nekog iz svoje ekipe ko mu "krči put", a to je pri brzini od 60 kilometara i uz neprestano guranje, sve samo ne lako – da su prva dva mesta osvojila dvojica iz iste ekipe. Etapu broj 11, jednu od najtežih, koja je prešla preko legendarnog i zloglasnog Mont Ventua (to je kao da vozite uz zid), odnosi Belgijanac Vut van Aert vozeći, praktično, sam, jer njegova ekipa Jumbo Visma je desetakovana. A onda 17. i 18. etapa, obe planinske, istinske poslastice. S jedne strane, iako ima ogromnu prednost

od pet minuta ispred Jonasa Vingegarda i Rikarda Karapaza, Pogačar još nije završio posao jer obe te etape su strašne, planinske, sa usponima od 12 procenata, a na takvim etapama, čak i kada biciklista ima fantastičnu ekipu kakvu ima Pogačar (Ujedinjeni Arapski Emirati), nije isključena nijedna mogućnost. Vozio je te etape Pogačar kao najiskusniji biciklista na svetu, a kada je došlo do direktnih obračuna sa Vingegardom i Karapazom (uz asistiranje sjajnog Španca Enrika Masa), demonstrirao je takvu silinu, takvu snagu, da je to bilo teško poverovati. I, za sam kraj, dve pobeđe Vuta van Aerta, na hronometar i sprint u Parizu, na Jelisejskim poljima, gde u direktnom obračunu tuče Marka Kavendiša, koji ipak ne uspeva da pretekne Edija Merksa po broju pobeđa na Turu.

IVAN MILENKOVIĆ

Kad đavo uzjaše pegaza

Ako postoji zid na kojem biste voleli da budete muva, kako biste slušali šta pričaju oni oko zida, onda je ostvarivanje tog sna samo stvar tehnike. A tehnika postoji i prilično je pristupačna, otkriva nam aktuelni skandal sa softverom Pegaz.

Pegaz je proizvod izraelske NSO Group Technologies i reč je o softveru koji se lako i neprimetno instalira u nečiji mobilni telefon koristeći "rupe" u operativnom sistemu ili nekom od programa za komunikaciju poput Votsapa, a da vlasnik toga nije ni svestan. Kada se tamo nađe, Pegaz omogućuje onome ko ga je instalirao da pregleda sve što se u telefonu nalazi – poruke, mejlove, fotografije, audio i video-zapise, internet pretrage, sajtove koje je vlasnik posećivao, čak i sa drugih uređaja na koje je ulogovan. Ako to nije dovoljno, Pegaz može da uključi mikrofoni i kameru, tajno, i da sluša i snima sve što se u prostoru događa. Što je, složićete se, mnogo više nego što može muva s kojom ste hteli da se menjate.

Zbog svojih svojstava Pegaz je registrovan kao oružje, što znači da se tako i prodaje. Kontrolisano, isključivo državama koje ispunjavaju uslove za kupovinu oružja uz odobrenje izraelske vlade. Privatnim firmama se ne prodaje. Tako barem tvrde u NSO grupi, kompaniji koja je softver proizvela. NSO je zanimljiv svat, osnovala su ga 2010. godine trojica pripadnika izraelske obavestajne službe koji su se bavili tehnologijom prisluškivanja. Kvalitet proizvoda vrlo brzo im je obezbedio visoku reputaciju, tako da su već za godinu, dve imali ozbiljnu klijentelu širom sveta.

Pegaz je zamišljen kao odbrambeno sredstvo. Ideja je bila da se koristi za špijuniranje

kriminalaca i terorista, i navodno je jedan od prvih klijenata bio Meksiko, koji je tako ušao u trag zloglasnom El Čapu, to jest Hoakinu Guzmanu, kralju kokaina. Ubrzo se ispostavilo da neke države i vlade podjednako opasnim smatraju novinare, aktiviste, političke protivnike, te je prošle nedelje objavljeno da je više od pedeset hiljada ljudi pomoću ovog softvera praćeno širom sveta. Lista uključuje, pored ostalih, novinare CNN-a, "Njujork tajmsa" i Al Džazire, verovatno i lidera opozicije u Indiji Raula Gandija i Džamala Kašogija, saudijskog novinara koji je ubijen u ambasadi Saudijske Arabije u Turskoj. S tim da čvrsti dokazi ovih aktivnosti ne postoje, jer softver operiše u radnoj memoriji telefona i ne ostavlja tragove za sobom, objašnjavaju stručnjaci. Nije obična, već nevidljiva muva.

NSO odbacuje optužbe za bilo kakvu zloupotrebu, ali to ionako rade već godinama, od kako su ih Amnesty internešnal i slične organizacije "otkrile". Zaštitnici ljudskih prava napravili su sopstvene informatičke laboratorije čiji je zadatak da otkrivaju ovakvu vrstu špijunaže i odatle stižu informacije koje su sada podeljene medijima.

Pre dvadesetak godina, kada smo želeli nešto poverljivo da pričamo, vadili smo bateriju iz telefona mada se posle ispostavilo da ni to nije dovoljno. Sada je jasno da u prisustvu telefona nema ni tajni ni intime, dok bez njega nema komfora, a možda ni života. Posebno je pitanje kako će takav život izgledati kada softver poput Pegaza bude na raspolaganju svakome, za šta nam ne treba mnogo mašte, već malo strpljenja.

PRODAJA I PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnog štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski od isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i
www.novinarica.net prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

Buđenje

“Teško onom koga sat budi”, rekao je davno otac jednog prijatelja, crnogorski izdanak, i dao otkaz posle 15 dana rada u državnoj službi. Tako je to kada od samog početka znaš šta hoćeš, ili još bolje, šta nećeš i upravljaš se prema tome.

A nije da i ja nisam znala, jer od kada svesno znam za sebe mrzela sam rano ustajanje, a i rano leganje, ali neizmerno volela ono između, spavanje, a to bogami ume da namuči čoveka. Mnogo kasnije od te moje spoznaje, naletela sam negde na Andrićevu: “Rano leganje i rano ustajanje imali su za mene uvek nečeg bolnog, bližeg životinjskom nego ljudskom životu.” Lepo sam se prepoznala.

U detinjstvu, čak i na raspustu, budili su nas u selu sabajle, deda ponekad i štapom o vrata, ako se ne odazovemo na prvo zvanje. Jer, stoka mora na pašu dok ima rose. Posao čeka čim grane sunce i mora da se završi pre nego što padne noć, a noć je za spavanje.

A ja sam noć volela jer se tada, kada svi ostali spavaju, moglo čitati čak i pod svetlom baterijske lampe, mogao se u mraku tražiti signal na tranzistoru i zvukovi koji kao da su dopirali iz samog svemira. Ili se prosto moglo buljiti u nebo i zvezde i sanjati otvorenih očiju.

Kada tako probdiš pola noći, sve što od jutra želiš je još koji minut sna. Samo još minut, mislim da sam izgovorila kao dete milion puta i glasno i u sebi. I posle ceo život. Stalno mi je nekako falio taj jedan minut da se čestito naspavam.

Ali, kao neko ko toliko voli spavanje, kasno leganje i još kasnije ustajanje, skoro da nikada nisam kasnila i pored tog čuvenog nedostajućeg minuta. Kao i za sve u životu, potreban je dobar trening i još bolji trener, a majka je bila upravo to – neumoljiva u vežbanju tačnog buđenja u čemu je najmanje štedela sebe. I za školu, i posle, kad god je negde trebalo krenuti rano, ona nas je budila umesto zvona i makar sat ranije. Da se na miru umije, doručkuje ma koliko rano bilo, pregleda spakovano. A da bi sve to bilo moguće nama sporima, krmeljivima, poluzatvorenih očiju, ona je ustajala još sat vremena pre nas, kuvala čaj, postavljala doručak, grejala kuću zimi, brojala minute do izlaska iz stana. I kako onda ne uvežbati.

Samo jednom sam zakasnila u tim davnim ranojutarnjim poslovima, i to jer majka nije bila pored mene da me probudi. Topli jun sedamdeset i neke, naš čuveni čačanski gimnazijski učitelj matematike, Kašćej, organizovao je dodatne časove za one kojima se nije posrećila dvojka, nego popravni u avgustu. Časove smo držali mi koji smo izvukli petice, jednom

nedeljno već u junu, subotom u školi. Jun je bio vreo kao ovogodišnji, ko zna kada sam zaspala, ako uopšte jesam, a kada sam se probudila, do početka časa ostalo je bilo jedva pola sata. Ne znam kojom sam se brzinom obukla, a još manje kojom sam brzinom trčala do gimnazije na drugom kraju grada. Da je mereno vreme, sigurno bi bio neki rekord, bila sam dobar trkač u tim godinama. Nikako nisam htela da izneverim ni profesora ni pun razred đaka koji me je čekao. Stigla, uletela, krenula da pišem i...

Poslednje čega se sećam je bilo neko čudno zujanje oko glave. Kada sam otvorila oči, ispružena pored table niz koju sam samo skliznula, u mene je unezvereno gledalo nekoliko desetina očiju i naš izbezumljeni učitelj. Dok on nije stigao, društvo me je prskalo onim sunderom za brisanje table, krečna prašina sušila se po mom licu iste sekunde i profesor je mislio da mrem, ugledavši to potpuno belo, skamenjeno lice. Ja nisam mislila baš ništa, mnogo me je bilo sramota što ležim

ko proštac, ali sam nekako znala da je to zato što nisam stigla da uzmem ni obaveznu kašičicu slatkog i sok po buđenju. “Zamalo da nam Ljuba umre zbog vas, hajd’ kući, bando, položicete svi”, olakšano je otpustio razred Kašćej strašni, preblagi u trenu kad sam se nekako podigla na noge. Ja sam lekciju naučila bolje nego iko iz razreda – ili se probudi na vreme, ili dostojanstveno zakasni bez trčanja, nema sredine za mene.

Srećno studentsko vreme u kome “budiš se retko u šest, samo po kazni, kad moraš negde na put ili na ispit”, i onda postaneš i treća smena iz Balaševićeve pesme, ali uvek utrenirano, makar sat vremena pre izlaska iz kuće. Natenane kafa, natenane misli, natenane proveru još jednom da li je isključena ringla pre nego što se izađe iz stana... I tako 36 godina, ma koliko ti ujutru oči bile teške.

Onda dođe odmor, dođe kraj radnog veka, i gle, nigde više ne moraš rano ujutru, ceo blagi dan je samo tvoj, ali onaj sat se nekako tokom silnih godina treninga ugradio u mali mozak i otvara ti oči i bez zvonjave, u pola sedam najkasnije. Nikad sve potaman. No ja ponekad navijem pravi sat, sad je to na nekom mobilnom sokočalu, pa kad zazvoni, slavodobitno ga i iz čiste zlobe ugasim, i častim sebe ne samo jednim, nego sa sto minuta jutarnjeg sna.

Jer, ništa se nije ni sada promenilo, noći su moje omiljeno doba kada na miru sabiram misli, poneku i zapisujem, kao i ove, u tri ujutru, budna da budnija ne mogu biti.

LJUBICA TURUDIĆ

Foto: Joseph Redfield/ pexels

Ne gubite **vreme.**
Čitajte ono što je bitno.

www.vreme.com

ŽIVOT JE PREKRATAK DA
BUDETE POZADINSKI LIK

GLAVNI HEROJ

U BIOSKOPIMA OD 12. AVGUSTA

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec